

Број: 17-14-1-1079-2/17
Сарајево, 27. март 2017. године

ПАРЛАМЕНТАРНА СКУПШТИНА
БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

- ПРЕДСТАВНИЧКИ ДОМ
- ДОМ НАРОДА

Предмет. Сагласност за ратификацију споразума, тражи се

У складу са чланом 16. Закона о поступку закључивања и извршавања међународних уговора ("Сл. гласник БиХ", бр 29/00 и 32/13), достављамо вам ради давања сагласности за ратификацију:

Споразум о финансирању програма активности прекограничне сарадње Босна и Херцеговина-Црна Гора за 2015. годину између Европске комисије, Босне и Херцеговине и Црне Горе. Споразум је потписан 26. априла 2016. године у Бриселу, 07. јула 2016. године у Сарајеву и 15. септембра 2016. године у Подгорици, а потписао га је, у име Босне и Херцеговине, г. Един Дилберовић, директор Дирекције за европске интеграције Савјета министара БиХ.

Будући да је Министарство финансија и трезора БиХ надлежно за провођење поступка за закључивање овог споразума, молимо вас да на састанке ваших комисија, односно сједнице Дома, поред представника Предсједништва БиХ, као предлагача, позовете и представника Министарства који заступницима, односно делегатима може дати све потребне информације о споразуму.

С поштовањем,

ГЕНЕРАЛНИ СЕКРЕТАР
Борис Буха

BOSNA I HERCEGOVINA
PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE
SARAJEVO

PRIMLJENO 27-03-2017			
Organizaciona jedinica	Klasifikaciona oznaka	Redni broj	Broj priloge
01,02-	05-2-	839/17	

C

MFA-BA-MPP
Broj: 08/1-32-05-5-37246/16
Datum: 20.03.2017.godine

PREDSJEDNIŠTVO
BOSNE I HERCEGOVINE
SARAJEVO

PRIMLJENO 24.03.2017			
Upr. poslova	Ministarski kabinet	Neodlučeno	Drugi priloga
17	14-1	1049-1	

PREDSJEDNIŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE
SARAJEVO

Predmet: Prijedlog odluke o ratifikaciji Sporazuma o finansiranju programa aktivnosti prekogranične saradnje Bosna i Hercegovina-Crna Gora za 2015. godinu između Evropske komisije, Bosne i Hercegovine i Vlade Crne Gore, d o s t a v l j a s e

U prilogu akta dostavljamo prijedlog odluke o ratifikaciji Sporazuma o finansiranju programa aktivnosti prekogranične saradnje Bosna i Hercegovina-Crna Gora za 2015. godinu između Evropske komisije, Bosne i Hercegovine i Vlade Crne Gore, potpisan 07. jula 2016.godine u Sarajevu, 26. aprila 2016.godine u Briselu i 15. septembra 2016.godine u Podgorici, na engleskom jeziku.

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je na svojoj 86. sjednici, održanoj 20.12.2016. godine utvrdilo prijedlog odluke o ratifikaciji predmetnog Sporazuma, čiji zaključak dostavljamo u prilogu akta.

Molimo Predsjedništvo Bosne i Hercegovine da donese odluku o ratifikaciji Sporazuma o finansiranju programa aktivnosti prekogranične saradnje Bosna i Hercegovina-Crna Gora za 2015. godinu između Evropske komisije, Bosne i Hercegovine i Vlade Crne Gore.

S poštovanjem,

MINISTAR
Igor Crnadak

СПОРАЗУМ О ФИНАНСИРАЊУ

ПОСЕБНИ УСЛОВИ

Европска комисија, у даљњем тексту „Комисија“ или „уговорна страна“, која дјелује у име Европске уније, у даљњем тексту „Унија“,

с једне стране, и

Босна и Херцеговина, коју представља Дирекција за европске интеграције Савјета министара Босне и Херцеговине и Влада Црне Горе, коју представља Министарство спољних послова и европских интеграција, у даљњем тексту заједнички „корисници ИПА II програма“, или појединачно „корисник ИПА II програма“ или „уговорна страна“,

с друге стране,

а заједнички у даљњем тексту „уговорне стране“

СПОРАЗУМЈЕЛЕ СУ СЕ КАКО СЛИЈЕДИ:

Члан 1. - Програм активности

- (1) Унија пристаје финансирати, а корисник ИПА II програма прихвата финансирање следећег програма активности описаног у Додатку I:

Програм активности прекограничне сарадње Босна и Херцеговина - Црна Гора за 2015. годину

Број глобалне обавезе (CRIS): 2015/038-211

Овај програм активности финансира се средствима из буџета Уније на основу следећег основног документа: Инструмент претприступне помоћи (ИПА II)¹.

- (2) Укупни процијењени трошкови овог програма активности износе 1.411.765,00 евра а највећи могући допринос Уније овом програму активности дефинисан је у износу од 1.200.000,00 евра.

Од корисника ИПА II програма не очекује се никакав финансијски допринос.

Члан 2. - Период извршења и период оперативног спровођења

- (1) Период извршења овог споразума о финансирању дефинисано у члану 1(1) Додатка II је 12 година од ступања на снагу овог споразума о финансирању.
- (2) Оперативно спровођење овог споразума о финансирању дефинисано у члану 1(2) Додатка II је 6 година од ступања на снагу овог споразума о финансирању.

¹Уредба (ЕУ) бр. 231/2014 Европског парламента и Савјета од 11. 3. 2014. године којом се успоставља Инструмент претприступне помоћи (ИПА II), ОЈ Л 77, 15. 3. 2014, стр. 11

Члан 3. - Адресе и обавјештења

Сва обавјештења које се односе на спровођење овог споразума о финансирању су у писменој форми и изричито се позивају на Програм активности како је дефинисано у члану 1.1. и шаљу се на следеће адресе:

а) **За Комисију**

Генерална дирекција за сусједство и преговоре о проширењу (ДГ НЕАР)
Дирекција Д
Rue de la Loi 15
B-1049 Brussels, Belgium
Телефон:
32 (0)229-57198
Е-пошта: NEAR-D4@ec.europa.eu

б) **За корисника ИПА II програма**

За Босну и Херцеговину:
Дирекција за европске интеграције Савјета министара Босне и Херцеговине
Трг Босне и Херцеговине 3/XVIII
71000 Сарајево, Босна и Херцеговина
Е-пошта: kabinet.dei@dei.gov.ba

За Црну Гору:
Амбасадор Александар Андрија Пејовић
Државни секретар за европске интеграције и Државни ИПА кординатор
Министарство спољних послова и европских интеграција
Станка Драгојевића 2, 81000, Подгорица, Црна Гора
Факс: +382 20 225 591
Е-пошта: aleksandar.pejovic@mfa.gov.me

Члан 4. - Контакт особа за ОЛАФ

Контакт особа корисника ИПА II програма са одговарајућим овлашћењима за директну сарадњу са Европском канцеларијом за борбу против превара (ОЛАФ), с циљем олакшавања оперативних активности ОЛАФ-а је: Министарство финансија и трезора БиХ, е-пошта: cfsu@mft.gov.ba и гђа Ања Павличић, АФЦОС контакт особа / АФЦОС службеница Министарства финансија Црне Горе (тел: +382 20 224-480).

Члан 5. - Оквирни споразуми

Програм активности спроводи се у складу са одредбама Оквирног споразума између Европске комисије и Босне и Херцеговине о аранжманима за спровођење финансијске подршке Уније Босни и Херцеговини у оквиру Инструмента претприступне помоћи (ИПА II) који је ступио на снагу дана 24. 8. 2015. године, те у складу с одредбама Оквирног споразума између Европске комисије и Црне Горе о аранжманима за спровођење финансијске помоћи Уније Црној Гори у оквиру Инструмента претприступне помоћи (ИПА II) који је ступио на снагу дана 4. 6. 2015. године, односно (у даљњем тексту) „Оквирни споразум/споразуми“.

Овај споразум о финансирању допуњује одредбе горе споменутог Оквирног споразума. У случају супротности између одредаба овог споразума о финансирању с једне стране, и одредаба Оквирног споразума с друге стране, предност се даје одредбама Оквирног споразума.

Члан 6. - Додаци

- (1) Овај споразум о финансирању састоји се од:
 - а) ових посебних услова;
 - б) Додатка I: Програм активности прекограничне сарадње Босна и Херцеговина - Црна Гора за 2015. годину;
 - ц) Додатка IA: ИПА II Програм прекограничне сарадње 2014 - 2020. између Босне и Херцеговине и Црне Горе;
 - д) Додатка II: Општи услови;
 - е) Додатка III: Модел Годишњег извјештаја о спровођењу Програма прекограничне сарадње у оквиру Програма ИПА II помоћи у складу са чланом 80. Оквирног споразума;
 - ф) Додатка III A: Модел Годишњег извјештаја о спровођењу ИПА II помоћи у складу са чланом 58. и 59(1) Оквирног споразума;
- (2) У случају супротности између одредаба Додатка, с једне стране, и одредаба ових посебних услова с друге стране, предност се даје одредбама Посебних услова. У случају супротности између одредаба Додатка I и Додатка IA с једне стране и одредаба Додатка II с друге стране, предност се даје одредбама Додатка II. У случају супротности између одредаба Додатка I с једне стране и одредаба Додатка IA с друге стране, предност се даје одредбама Додатка IA.

Члан 7. - Одредбе које одступају од или замјењују Додатак II

У складу са чланом 1. 2. Додатка II (Општи услови), настали издаци испуњавају услове за финансирање Европске уније од ступања на снагу Споразума о финансирању.

Члан 8. - Ступање на снагу

Овај споразум ступа на снагу на дан када га потпише посљедња страна, а најкасније до 31. 12. 2016. године.

Овај споразум је састављен у три истовјетна примјерка на енглеском језику, од којих је један предат Комисији, а по један корисницима ИПА II програма.

За корисника ИПА II програма:

За Комисију:

Гдин Един Дилберовић
Директорица
Дирекција за европске интеграције
Савјета министара
Босне и Херцеговине

Гђа. Catherine Wendt
Директор
Europska komisija
DG NEAR/ D
Rue de la Loi 12
B-1049 Brussels, Belgium

Дана: 07.07.2016.

Дана: 26.04.2016.

Амбасадор Александар Андрија Пејовић
Државни ИПА координатор (НИПАЦ)
Министарство спољних послова и
европских интеграција

Дана: 15.09.2016.

ДОДАТАК I

Акциони програм прекограничне сарадње Босна и Херцеговина - Црна Гора за 2015 - 2017. годину

1 ИДЕНТИФИКАЦИЈА

Корисници	Босна и Херцеговина, Црна Гора
ЦРИС/АБАЦ Референце обавеза Допринос Уније Буџетске ставке	2015/038-211 EUR 1.200.000 22. 020401 2016/038-213 EUR 1.200.000 22. 020401 2017/038-214 EUR 840.000 22. 020401
Начин управљања Одговорне структуре	Директно управљање Европске комисије Босна и Херцеговина: Дирекција за европске интеграције Црна Гора: Министарство спољних послова и европских интеграција
Крајњи датум за закључивање <u>Споразума о финансирању са земљама корисницима Програма ИПА II (трипартитни)</u>	За буџетску обавезу 2015. године најкасније до 31.12. 2016. године. За буџетску обавезу 2016. године најкасније до 31. 12. 2017. године. За буџетску обавезу 2017. године најкасније до 31. 12. 2018. године.
Крајњи датум за закључивање <u>Уговора о набавци и грантовима</u>	3 године након датума закључивања Споразума о финансирању (након што последња уговорна страна потпише Споразум), с изузетком случајева наведених у члану 189(2) Финансијског прописа
Крајњи датум за оперативно спровођење	6 година након датума закључивања Споразума о финансирању
Крајњи датум за спровођење Споразума о финансирању (датум до којег Програм треба бити извршен и затворен) након прихватања рачуна	12 година након датума закључивања Споразума о финансирању
Програмска јединица	ДГ НЕАР, Јединица Босна и Херцеговина (Д4)
Јединица за спровођење/Делегација ЕУ-а	Делегација ЕУ-а у Босни и Херцеговини

2 ОПИС ПРОГРАМА АКТИВНОСТИ

2. 1 ПРЕГЛЕД ПРОГРАМА ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ 2014 - 2020. И ПРОГРАМ АКТИВНОСТИ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ 2015 - 2017.

Програм прекограничне сарадње Босна и Херцеговина - Црна Гора 2014 - 2020. је одобрен Спроведбеном одлуком Комисије Ц (2014) 9351 од 10. 12. 2014. године. Усвојени Програм 2014 - 2020. успоставља стратегију прекограничне сарадње за погранична подручја, и успоставља, између осталог, географски квалификована подручја, контекст подручја, тематске приоритете за Програм и индикативни буџет алоциран за период од 7 година.

Програм прекограничне сарадње 2014 - 2020. уједно служи и као референца за усвајање Програма активности прекограничне сарадње. Програм активности прекограничне сарадње 2015 - 2017. има за циљ пружање помоћи за прекограничну сарадњу у тематским подручјима изнесеним у Програму 2014 - 2020. (како је предвиђено у делу 2.2).

- Попис квалификованих подручја:

Сљедећих 56 општина у Босни и Херцеговини и 14 општина у Црној Гори квалификоване су у оквиру овог програма:

Босна и Херцеговина: Јабланица, Коњиц, Трново, Трново РС, Пале, Пале Прача, Ново Горажде, Горажде, Чајниче, Фоча Устиколина, Калиновик, Рудо, Вишеград, Рогатица, Фоча, Гацко, Невесиње, Мостар, Хацићи, Источна Илица, Илица, Широки Бријег, Љубушки, Чапљина, Читлук, Столац, Берковићи, Билећа, Љубиње, Неум, Равно, Источни Мостар, Требиње, Прозор/Рама, Купрес, Купрес (РС), Томиславград, Посушје, Груде, Ливно, Соколац, Источно Ново Сарајево, Сарајево Нови Град, Вогошћа, Сарајево Стари Град, Сарајево Источни Стари Град, Илијаш, Вареш, Брежа, Високо, Кисељак, Фојница, Крешево, Центар Сарајево, Ново Сарајево, Олово.

Црна Гора: Пљевља, Плужине, Жабљак, Шавник, Никшић, Херцег Нови, Котор, Тиват, Бијело Поље, Мојковац, Колашин, Беране, Петњица, Даниловград.

- Контекст квалификованих подручја за прекограничну сарадњу

Анализе стања спроведене приликом припреме овог програма показале су на неколико кључних изазова и прилика којима се треба посветити и које је потребно подупријети у оквиру прекограничне сарадње:

Недостатак прилика за запошљавање

Недостатак прилика за запошљавање је једна од највећих пријетњи у програмском подручју. Утиче на животни стандард већег дијела становништва и кључни је узрок миграционих токова. Краткорочно унапређење ове ситуације није изгледно, а негативни утицај може чак бити и погоршан, посебно када су у питању угрожене групе и рурално становништво.

Богати природни ресурси угрожени загађењем и природним катастрофама

Иако је богато природним ресурсима, програмско подручје сматра се и угроженим и изложеним одређеном броју ризика, од загађења до природних катастрофа. Ради велике угрожености региона климатским промјенама, у посљедњој деценији порастао је ризик од поплава и шумских пожара. Климатске промјене ће ставити додатни терет на

производњу струје у хидроелектранама, и мјере адаптације ће морати ово узети у обзир. Још увијек се није почео користити потенцијал програмског подручја за изворе обновљиве енергије, посебно одрживе биомасе.

Туризам може допринијети економском развоју

Адекватна употреба и промовисање природних ресурса и културног наслеђа могу допринијети отварању подручја у смислу одрживог туризма као инструмента за економски раст.

- Преглед прошлог и текућег искуства у прекограничној сарадњи и научене лекције

Кључне препоруке дефинисане након привремених оцјена и ревизија Програма прекограничне сарадње у периоду од 2007. до 2013. године разматране су приликом развоја овог програма. Према томе, Програми прекограничне сарадње за период од 2014. до 2020. године оријентисани су на број тематских приоритета, што помаже у постизању бољих резултата и доводи до већег утицаја. Уз то, спровођење Програма прекограничне сарадње је поједностављено, најприје због постојања јединственог уговорног тијела и јединственог финансијског оквира за сваки програм. Блиска сарадња између двеју земаља током сваког корака спровођења Програма је кључна и требаће бити обезбијеђена и за овај програм прекограничне сарадње, уз постојање једног уговорног тијела. Надаље, искуство је показало да потенцијални апликанти требају подршку приликом одређивања могућих пројектних партнера с друге стране границе и у развоју висококвалитетних понуда. Наставиће се са пружањем ове врсте подршке.

Такође, Програм би требало надограђивати на прецизним карактеристикама и активностима дефинисаним од стране обје земље, Босне и Херцеговине и Црне Горе, у оквиру Јадранско-јонске макрорегионалне стратегије ЕУ-а (ЦОМ (2014) 357 о Јадранско-јонској макрорегионалној стратегији ЕУ-а), као и Стратегији ЕУ-а за макрорегију Дунава (ЦОМ (2010) 715 о Стратегији ЕУ-а за макрорегију Дунава).

2. 1 ОПИС И СПРОВОЂЕЊЕ АКТИВНОСТИ

Активност 1	Прекогранична сарадња	3.240.000 EUR
-------------	-----------------------	---------------

(1) Опис активности, циљ, очекивани резултати

Опис активности: Активности прекограничне сарадње у пограничном региону у областима запошљавања, мобилности радне снаге и социјалне и културне инклузије; животне средине, прилагођавања на климатске промјене и смањење, спречавања и управљања ризиком; туризма и културног и природног наслеђа.

Циљ: Социјално-економски развој и јачање комшијских односа у прекограничној области кроз спровођење активности прекограничне сарадње с циљем:

(а) промовисања запошљавања, мобилности радне снаге и социјалне и културне прекограничне инклузије кроз, између осталог: интегрисање прекограничних тржишта рада, укључујући прекограничну мобилност, заједничке локалне иницијативе у смислу запошљавања, информисање и савјетодавне услуге и заједничке обуке, једнакост полова, једнаке прилике, интегрисање заједница имиграната и угрожених група,

улагања у јавне службе за запошљавање и подршку јавним здравственим и социјалним сервисима;

(б) заштите животне средине и промовисања прилагођавању климатским промјенама и смањење негативних утицаја климатских промјена, спречавање ризика и управљање, кроз, између осталог: заједничке активности с циљем заштите животне средине, промовисање одрживе употребе природних ресурса, ефикасност ресурса, обновљиве изворе енергије и помак према сигурној и одрживој привреди с ниском емисијом угљеника, промовисање улагања с циљем рјешавања питања специјалних ризика, осигуравање отпорности на катастрофе и развијање система за управљање у случају катастрофа и спремност у хитним ситуацијама;

(ц) подршка туризму и културном и природном наслеђу.

Гдје је то могуће, узимају се у обзир активности које се односе на горе поменуте циљеве развијене у Плану активности Јадранско-јонске макрорегионалне стратегије и Стратегије ЕУ-а за регион Дунава, у којој учествују обје земље.

Очекивани резултати:

Повезани с циљем а):

- Унапријеђена савјетодавна подршка и вјештине тражења запослења за становништво у пограничном подручју;
- Повећане прилике за стварање нових радних мјеста за угрожене групе и њихова могућност запошљавања.

Повезани с циљем б):

- Ојачан је капацитет за спровођење еколошких стандарда и стандарда енергетске ефикасности на локалном нивоу у погледу водоснабдијевања и управљања чврстим отпадом и отпадним водама;
- Повећана је свијест јавности о добробритима усаглашености са европским стандардима водоснабдијевања, управљања чврстим отпадом и отпадним водама, те са стандардима заштите животне средине;
- Ојачан је капацитет служби за спречавање и смањење негативног утицаја природних катастрофа.

Повезани с циљем ц):

- Број туриста у руралним и заштићеним природним подручјима је повећан;
- Слика и привлачност прекограничног подручја као мултиетничке и разнолике европске дестинације је унапријеђена.

Програм активности 2015 - 2017. допринијеће свеукупним циљевима и очекиваним резултатима дефинисаним у Програму прекограничне сарадње 2014 - 2020. За више детаља, види дио 3.2 Програма 2014 - 2020. (Анекс 2 Сprovedбене одлуке Комисије Ц (2014) 9351 од 10. 12 . 2014. године).

(2) Претпоставке и услови

Како потребан услов за ефикасно управљање Програмом, државе учеснице успостављају Заједнички одбор за праћење те обезбјеђују одговарајуће и оперативне канцеларије и особље за Заједнички технички секретаријат (који ће бити успостављен у

складу са засебном Одлуком о финансирању) и одговарајућу канцеларију у другој земљи, у случају успостављања заједничког техничког секретаријата.

Неиспуњавање горе наведених услова може довести до поврата средстава у оквиру овог програма и/или реалокације за будуће финансирање.

(3) Кључни елементи активности

Грант - Позив за достављање понуда: 3.240.000 EUR

а) Кључни критеријуми за избор:

Квалификоване активности дефинисане су у дијелу 3.2 Додатка 2. Сprovedбене одлуке Комисије Ц (2014) 9351 од 10. 12. 2014. године. Између осталог, обухватају:

- обуке и изградњу капацитета,
- размјену искустава и најбољих пракси између заинтересованих страна,
- размјену информација,
- организовање промотивних догађаја и кампање за промовисање комуницирања и публицитета,
- организовање заједничких догађаја, симпозијума и радионица,
- набавку опреме,
- мале инфраструктурне радове,
- рестаурацију и заштиту историјских и културних знаменитости.

У контексту спровођења Програма, предност се може дати активностима везаним за макрорегионалне стратегије у којима учествују обје земље.

Корисници су правни субјекти који су основани унутар корисника Програма ИПА II који учествује у Програму прекограничне сарадње.

Могући корисници могу бити: локалне власти, правна лица под управом локалних, удружења општина, развојне агенције, организације за подршку локалном предузетништву, економски субјекти попут малих и средњих предузећа, туристичка и културна удружења, невладине организације, јавна и приватна тијела која подржавају радну снагу, институције за стручно и техничко образовање, тијела и организације за заштиту природе, јавна тијела одговорна за управљање водама, ватрогасне / хитне службе, школе, факултети, универзитети и истраживачки центри, укључујући институције за стручно и техничко образовање.

б) Кључни критеријум за избор су финансијски и оперативни капацитети апликанта.

- ц) Кључни критеријуми за дојелу су релевантност, ефикасност и изводљивост, одрживост и економичност активности.
- д) Највећа стопа суфинансирања средствима Уније у оквиру овог позива је 85% квалификованих трошкова активности.

Индикативни износ позива: 3.240.000 EUR

Одговорне структуре могу одлучити да објаве Више од једног позива за понуде. Сваки позив имаће исте циљеве, резултате, кључне критеријуме за квалификованост, избор и додјелу како је горе наведено. Сваки уговор о гранту биће финансиран из једне буџетске обавезе.

- е) Индикативни датум покретања позива за достављање понуда: Други квартал 2016. године за буџетску обавезу 2015. и 2016. године и други квартал 2018. за буџетску обавезу за 2017. годину.

3 БУЏЕТ

2015				2016				2017				Укуп ни износ Одлук е
Допри нос Уније*	Корисници гранта/суфинанси рање**	Укуп ни износ		Допри нос Уније	Корисници гранта/суфинанси рање	Укуп ни износ		Допри нос Уније	Корисници гранта/суфинанси рање	Укуп ни износ		
Активност и прекогран ичне сарадње	1.200.0 00	1.411. 765	Активност и прекогран ичне сарадње	1.200.0 00	211.765	1.411. 765	Активност и прекогран ичне сарадње	840.00 0	148.235	988.2 35		3.240. 000
у %	85	15		85	15	100		85	15	100		
УКУПНО 2015	1.200.0 00	1. 411.76 5	УКУПНО 2016	1.200. 000	211.765	1.411. 765	УКУПНО 2017	840.00 0	148.235	988.2 35		3.240. 000

* Допринос Уније обрачунат је у вези с класификованим подацима који се заснивају на укупним квалификованим издацима укључујући приватне и јавне издатке. Стопа суфинансирања Уније на нивоу сваког тематског приоритета неће бити мања од 20% нити већа од 85% квалификованих издатака.

** Суфинансирање тематских приоритета обезбеђују корисници гранта. Корисници гранта морају обезбиједити минимално 15% средстава за укупне квалификоване трошкове пројекта.

4 СПРОВОЂЕЊЕ

4.1 МОДАЛИТЕТИ СПРОВОЂЕЊА И ОПШТА ПРАВИЛА НАБАВКЕ И ПРОЦЕДУРЕ ДОДЈЕЉИВАЊА ГРАНТОВА

ДИРЕКТНО УПРАВЉАЊЕ:

Дио овог програма биће проведен кроз директно управљање од стране Комисије/Делегација Уније у складу са чланом 58(1)(а) Финансијских прописа и одговарајућих прописа Правила примјене.

Набавка се спроводи у складу са одредбама дијела два, наслов IV, поглавље 3. Финансијских прописа бр. 966/2012 и дијела два, наслов II, поглавље 3. Правила примјене.

Процедуре додјељивања грантова спроводе се у складу са одредбама дијела два, наслов IV, поглавље 4 Финансијских прописа бр. 966/2012 и дијела два, наслов II, поглавље 4 Правила примјене.

У складу са Финансијским прописима, дијелови један и три Финансијских прописа примјењују се на спољне активности осим ако је другачије дефинисано у дијелу два, наслов IV.

Комисија може, такође, користити услуге и испоруке у складу са Оквирним уговорима закљученим на основу дијела један Финансијских прописа.

5. АРАНЖМАНИ ПРАЋЕЊА УЧИНКА

Као дио оквира за праћење учинка, Комисија прати и оцјењује напредак у остваривању специфичних циљева дефинисаних у ИПА II на основу претходно дефинисаних, јасних, транспарентних и мјерљивих показатеља. Извјештаји о напредовању споменути у члану 4. ИПА II Прописа узимају се као референтне тачке у оцјени резултата ИПА II помоћи.

Комисија ће прикупити податке о учинку (поступак, резултати и индикатори) из свих извора који ће бити обједињени и анализирани у смислу праћења напретка у односу на циљеве и прекретнице дефинисане за сваку активност у овом програму, као и Државни стратешки документ.

Државни координатори за ИПА II (НИПАЦ) ће прикупити податке о извршењу активности и Програма (поступак, резултати и индикатори) и координисати управљање и дефинисање показатеља који се прикупљају из државних извора.

Цјелокупни напредак биће враћен на следеће начине: а) Систем надзора оријентисан на резултате (РОМ); б) сопствено праћење корисника ИПА II; ц) самонадзор који врше Делегације ЕУ-а; д) заједнички надзор Главне управе за сусједску политику и преговоре о проширењу (ДГ НЕАР) и корисника програма ИПА II, при чему ће ИПА II Одбор за надзор редовно пратити усклађеност, кохерентност, ефикасност и координацију приликом спровођења финансијске помоћи, уз подршку Заједничког одбора за надзор, што ће обезбиједити поступак надзора на програмском нивоу.

ДОДАТАК II – ОПШТИ УСЛОВИ

ДОДАТАК II	ОПШТИ УСЛОВИ	1
Први дио:	Опште одредбе	3
Члан 1.	Период извршења, период оперативног спровођења и рок за уговарање	3
Члан 2.	Корисници ИПА II програма и њихове заједничке дужности	3
Члан 3.	Извјештавање	4
Члан 4.	Видљивост и комуницирање	5
Члан 5.	Права интелектуалне својине	5
Члан 6.	Квалификованост трошкова	5
Други дио:	Одредбе које се примјењују на индиректно управљање корисника ИПА II програма	5
Члан 7.	Општи принципи	5
Члан 8.	Процедуре набавке и додјеле гранта	6
Члан 9.	<i>Ex-ante</i> контроле процедура додјеле гранта и набавке и <i>ex-post</i> контроле уговора и грантова које спроводи Комисија	8
Члан 10.	Банковни рачуни, рачуноводствени системи и признати трошкови	9
Члан 11.	Одредбе о плаћању које је Комисија извршила кориснику ИПА II програма који је Уговорно тијело	10
Члан 12.	Прекид плаћања	11
Члан 13.	Поврат средстава	12
Трећи дио:	Коначне одредбе	14
Члан 14.	Консултације између корисника ИПА II програма и Комисије	14
Члан 15.	Амандмани на овај споразум о финансирању	14
Члан 16.	Суспендовање овог споразума о финансирању	14
Члан 17.	Раскид овог споразума о финансирању	15
Члан 18.	Аранжмани за рјешавање спорова	16

Први дио: Опште одредбе

Члан 1. – Период извршења, период оперативног спровођења и рок за уговарање

- (1) Период извршења је период током којег се Споразум о финансирању спроводи и укључује период оперативног спровођења као и завршну фазу. Трајање периода спровођења је дефинисано у члану 2(1) посебних услова и започиње са ступањем на снагу овог споразума о финансирању.
- (2) Период оперативног спровођења је период у којем се спроводе и завршавају све оперативне активности обухваћене уговорима о набавци и гранту у оквиру Програма активности. Трајање овог периода дефинисано је у члану 2(2) Посебних услова и започиње са ступањем на снагу овог споразума о финансирању.
- (3) Уговорно тијело поштује периода извршења и оперативног спровођења приликом закључивања и спровођења уговора о набавци и гранту у оквиру овог споразума о финансирању.
- (4) Трошкови повезани са активностима у оквиру овог програма активности квалификовани су за финансирање средствима ЕУ-а само ако су настали током периода оперативне спровођења.
- (5) Уговори о набавци и гранту закључују се најкасније три године од ступања на снагу овог споразума о финансирању, осим у случају:
 - (а) већ закључених амандмана на уговоре;
 - (б) појединачних уговора о набавци који требају бити закључени након пријевременог раскида постојећих уговора о набавци;
 - (ц) уговора који се односе на ревизију и процену који могу бити потписани након оперативног спровођења;
 - (д) промјене субјекта који је задужен за обављање повјерених задатака.
- (6) Уговор о набавци или гранту који није резултовао никаквим плаћањем у периоду од двије године од потписивања аутоматски се раскида, а средства за његово финансирање се ослобађају.

Члан 2. – Корисници ИПА II програма и њихове заједничке дужности

- (1) Као што је дефинисано у члану 76 (3) односних Оквирних споразума, корисници ИПА II програма сарађују, а нарочито заједнички обављају следеће функције и преузимају следеће одговорности:
 - (а) припремају програме прекограничне сарадње у складу са чланом 68. односних Оквирних споразума или њихову ревизију;
 - (б) обезбеђују учествовање на састанцима Заједничког одбора (JMC) и другим билатералним састанцима;
 - (ц) номинују своје представнике у JMC-у;

- (д) успостављају Заједнички технички секретаријат (ЈТС) и обезбјеђују његову адекватну попуњеност;
- (е) припремају и спроводе стратешке одлуке ЈМЦ-а;
- (ф) дају подршку раду ЈМЦ-а, обезбјеђују податке потребне за обављање његових задатака, нарочито податке који се односе на напредовање оперативног програма у смислу специфичних циљева по тематским приоритетима, као што је то дефинисано у програму прекограничне сарадње;
- (г) успостављају систем за прикупљање поузданих информација о спровођењу програма прекограничне сарадње;
- (х) припремају годишње и коначне извјештаје о спровођењу, како је наведено у члану 80. односних Оквирних споразума у складу са чланом 3;
- (и) припремају и спроводе кохерентан план у вези са комуницирањем и видљивости;
- (ј) припремају годишњи план рада Заједничког техничког секретаријата који одобрава ЈМЦ.

Члан 3. – Извјештавање

- (1) За потребе извјештавања дефинисане у члану 80(1) односних Оквирних споразума оперативне структуре користе обрасце дефинисане у Додатку III овог споразума о финансирању.
- (2) За потребе општих услова извјештавања Комисији дефинисаних у члану 58. Оквирног споразума и посебних услова извјештавања у оквиру индиректног управљања дефинисаних у члану 59(1) односних Оквирних споразума о годишњем извјештају о спровођењу помоћи у оквиру ИПА II програма, НПАЦ-ови користе образац дефинисан у додатку III А овом споразуму о финансирању.
- (3) За потребе одређених услова извјештавања у оквиру индиректног управљања дефинисаних под тачком (а) члана 59(2) Оквирног споразума о годишњим финансијским извјештајима или изводима, НАО у кориснику ИПА II програма који је Уговорно тијело, користи обрасце дефинисане у Додатку IV овом споразуму о финансирању.
- (4) За потребе члана 59(4) Оквирног споразума, НИПАЦ у кориснику ИПА II програма који је Уговорно тијело, подноси коначни извјештај о спровођењу ИПА II помоћи у оквиру овог програма активности Комисији, најкасније четири мјесеца након посљедње исплате извођачима или корисницима гранта.
- (5) За потребе члана 59(6) Оквирног споразума, НАО у кориснику ИПА II програма који је Уговорно тијело, до 15. јануара наредне фискалне године доставља, у електронској форми, копију података који се воде у рачуноводственом систему у складу са чланом 10(5) . Ово треба бити пропраћено потписаним неревидираним сажетим Финансијским извјештајем у складу са тачком (ц) Додатка IV.

Члан 4. – Видљивост и комуницирање

- (1) Као што је дефинисано у одредбама чланова 24(1), 76(3)(к) и 78(8)(ф) односних Споразума о финансирању, корисници ИПА II програма припремају кохерентни план видљивости и активности комуницирања који се доставља Комисији на сагласност у периоду од 6 мјесеци од ступања на снагу овог споразума о финансирању.
- (2) Ове активности комуницирања и видљивости у складу су са Приручником за комуникације и видљивост за спољне активности ЕУ-а који је дефинисала и објавила Комисија, а који је на снази у вријеме обављања активности.

Члан 5. – Права интелектуалне својине

- (1) Уговори финансирани у оквиру овог споразума о финансирању обезбјеђују да корисници ИПА II програма остваре сва права интелектуалне својине у погледу информационих технологија, студија, нацрта, планова, материјала за објављивање и свих других материјала припремљених за потребе планирања, спровођења, надзора и процјене.
- (2) Корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело гарантује да Комисија или било ко кога Комисија овласти, као и други корисник ИПА II програма имају приступ и право користити такав материјал. Комисија ће користити такве материјале само за своје властите потребе.

Члан 6. – Квалификованост трошкова

- (1) Сљедећи подаци нису квалификовани за финансирање у оквиру овог споразума о финансирању:
 - (а) дугови и трошкови финансирања дуга (камата),
 - (б) резерве за губитке или потенцијалне будуће обавезе,
 - (ц) трошкови које пријави корисник (корисници) и који се финансирају из друге активности или програма рада који се финансира бесповратним средствима Уније,
 - (д) губици због девизног курса,
 - (е) кредити трећим странама,
 - (ф) новчане казне, пенали и трошкови парничних поступака;
- (2) Куповина земљишта на којем не постоје грађевине и земљиште на којем постоје, у износу до 10% укупних квалификованих издатака за односну активност квалификована је за финансирање у оквиру ИПА II програма прекограничне сарадње ако је природа куповине оправдана природом активности и ако је дефинисана у Додатку I.

Други дно: Одредбе које се примјењују на индиректно управљање корисника ИПА II програма

Члан 7. – Општи принципи

- (1) Сврха другог дијела је дефинисање правила за спровођење Програма активности у оквиру индиректног управљања, а нарочито правила која се односе на спровођење повјерених буџетских задатака описаних у Додатку I, као и дефинисање права и обавеза корисника ИПА II програма који је Уговорно тијело и Комисије у смислу обављања ових задатака.
- (2) Као што је дефинисано у тачки (б) члан 76(3) односних Оквирних споразума, корисници ИПА II програма заједнички припремају билатерални аранжман и обезбјеђују његово спровођење.
- (3) Корисник ИПА II програма који није Уговорно тијело сарађује са ИПА II корисником који јесте Уговорно тијело како би обезбиједило обављање следећих задатака:
 - (а) спровођење оперативног праћења и управљање активностима дефинисаним у тачки (б) члана 76(4) Оквирног споразума;
 - (б) верификације у складу са чланом 76(5) Оквирног споразума;
 - (ц) заштиту финансијских интереса Уније како је дефинисано у члану 51. Оквирног споразума.

Члан 8. – Процедуре набавке и додјеле гранта

- (1) Задатке наведене у члану 7(3) обавља корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело, у складу са поступцима и стандардним документима које дефинише и објављује Комисија за додјелу уговора о набавци и уговоре о гранту у спољним активностима, који су на снази на датум покретања односног поступка (ПРАГ), као и у складу са стандардима видљивости и комуницирања наведеним у члану 4(2).
- (2) У складу с чланом 18(2) Оквирног споразума Комисија ће ИПА II кориснику који је Уговорно тијело обезбиједити даље смјернице које се односе на прилагођавање поступака и стандардних докумената за додјелу уговора о набавци и уговора о гранту у спољним активностима које дефинише и објављује Комисија појединачним случајевима прекограничне сарадње.
- (3) Корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело спроводи поступак додјеле уговора о набавци и уговора о гранту, закључује односне уговоре и обезбјеђује да је сва релевантна документација која представља ревизорски траг на језику овог споразума о финансирању.
- (4) Корисници ИПА II програма у потпуности сарађује приликом успостављања комисија за процјену као што је дефинисано у тачки (а) члана 76(4) односних Оквирних споразума.
- (5) Корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело обавештава Комисију када је кандидат, понуђач или подносилац захтјева искључен из учествовања у поступцима

набавке и додјеле уговора о гранту, или када је установљено озбиљно кршење његових уговорних обавеза.

У тим случајевима, независно од овлашћења Комисије да предузме мјере против таквог субјекта у складу са важећим Финансијским прописима, овај корисник ИПА II програма може извођачима и корисницима гранта изрећи новчане казне споменуте у одредбама о административним и новчаним казнама Општих услова за додјелу уговора о набавци и уговора о грантовима које закључи корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело, под условом да је ово дозвољено у његовим државним законима. Такве новчане казне изричу се након доказног поступка у којем је извођачу или кориснику гранта осигурано право на одбрану. Корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело узима у обзир податке садржане у Централној бази података искључених субјеката приликом додјеле уговора о набавци и уговора о грантовима. Приступ информацијама може бити обезбијеђен путем контакт особе / особа или у консултацијама са Комисијом¹ (Европска комисија, Генерална дирекција за буџет, службеника за рачуноводствене послове Комисије, БРЕ2-13 / 505, Б-1049 Брисел, Белгија, и путем *e-mail* адресе *BUDG-C01-EXCL DB@ec.europa.eu*, уз копију на адресу Комисије наведено у члану 3. Посебних услова).

- (6) Корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело види све релевантне финансијске документе и пратећу уговорну документацију од датума ступања на снагу овог споразума о финансирању или од ранијег датума у случају да је поступак набавке, позив за достављање понуда или поступак директне додјеле уговора покренут прије ступања на снагу овог споразума о финансирању:
- (а) Нарочито за процедуре набавке:
- а) Објава дојаве са доказом објаве најаве набавке и све исправке;
 - б) Именовање комисије за ужи избор;
 - ц) Извјештај комисије за избор (укључујући додатке) и пријаве;
 - д) Доказ о објављивању обавјештења о ужем избору;
 - е) Писма кандидатима који нису ушли у ужи избор;
 - ф) Позив за учествовање у процедури надметања или еквивалентној процедури;
 - г) Тендерски досије који укључује додатке, појашњења, записнике са састанака, доказе о објављивању;
 - х) Именовање комисије за процјену понуда;
 - и) Извјештај о процедури, укључујући додатке;

¹Кориснику ИПА II програма биће дозвољен директан приступ Централној бази искључених субјеката кроз контакт особу када Корисник потврди одговорној служби Комисије да примјењује адекватне мјере заштите података дефинисане у Уредби (ЕЦ) бр. 45/2001 Европског парламента и Савјета од 18. 12. 2000. године о заштити појединачних података у смислу обраде личних података у институцијама и тијелима Комисије и о слободном протоку таквих информација (ОЈЛ8, 12. 1. 2001. п.1).

- ј) Извјештај о процјени/преговорима, укључујући додатке и примљене понуде²;
 - к) Писмо обавјештења;
 - л) Пратеће писмо за достављање уговора;
 - м) Писма успјешним кандидатима;
 - н) Обавјештење о додјели/поништавању, укључујући доказ о објави;
 - о) Потписани уговори, измјене, материјали, извјештаји о спровођењу и релевантна кореспонденција.
- (б) Нарочито за позиве за достављање понуда и директну додјелу грантова:
- а) Именовање комисије за процјену понуда;
 - б) Отварање и административни извјештаји укључујући додатке и примљене пријаве³;
 - ц) Писма успјешним и неуспјешним кандидатима након чега слиједи процјена концепта;
 - д) Извјештај о процјени концепта;
 - е) Извјештај о процјени комплетне апликације или извјештај о преговарачком поступку са релевантним додацима;
 - ф) Провјера квалификованости и пратеће документације;
 - г) Писма неуспјешним и неуспјешним понуђачима са одобреним резервним листама након процјене потпуних понуда;
 - х) Пратеће писмо за достављање уговора о гранту;
 - и) Обавјештење о додјели/поништавању, укључујући доказ о објави;
 - ј) Потписани уговори, измјене, материјали, извјештаји о спровођењу и релевантна кореспонденција.

Усто, финансијски и уговорни документи наведени у ставу 6 (а) и (б) овог члана пропраћени су свим релевантним пратећим документима захтијевани у поступку описаном у дијелу 1. овог члана, као и свом документацијом која се односи на плаћања, поврате и оперативне трошкове, на примјер извјештајима о пројекту и провјерама на терену, прихватањем радова и испорука, гаранцијама, јемствима и извјештајима инжењера који обављају надзор.

Сва релевантна финансијска и уговорна документација чува се током истог периода, у складу са чланом 49. Оквирног споразума.

²Елиминисање неуспјешне понуде пет година након завршетка процедуре набавке.

³Елиминисање неуспјешних апликација три године након завршетка процедуре набавке додјеле уговора о гранту.

Члан 9. – *Ex-ante* контроле процедура додјеле гранта и набавке и *ex-post* контроле уговора и грантова које спроводи Комисија

- (1) Комисија може извршити *ex-ante* контроле поступка набавке, објављивања позива за достављање понуда и поступка додјеле уговора о набавци и уговора о гранту током следећих фаза поступка додјеле уговора о набавци или о гранту:
 - а) одобрења обавјештења о уговору за набавку, програме рада за позиве за достављање понуда и њихове измјене;
 - б) одобрења тендерске документације и смјерница за подносиоце захтјева за додјелу гранта;
 - ц) одобрења именовања чланова Комисија;
 - д) одобрења извјештаја о набавци и одлука о додјелама⁴;
 - е) одобрење уговорних досијеа и додатака уговорима.
- (2) У смислу *ex-ante* контрола, Комисија одлучује о:
 - а) спровођењу *ex-ante* контрола свих списа, или
 - б) спровођењу *ex-ante* контрола одабраних списа, или
 - ц) потпуно одустати од *ex-ante* контрола.
- (3) Ако Комисија одлучи извршити *ex-ante* контроле у складу са ставом 2, алинеје (а) и (б) овог члана, корисника ИПА II програма који је Уговорно тијело извјештава и документима изабраним за *ex-ante* контроле. Овај корисник ИПА II програма, након обавјештења о томе који је документ изабран, Комисији доставља сву потребну документацију и информације, а најкасније у вријеме достављања обавјештења о уговору или радног програма за објављивање.
- (4) Комисија може у било којем тренутку одлучити да изврши *ex-post* контроле било којег уговора или гранта који је додијелио корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело, а на основу овог споразума о финансирању, укључујући ревизију и провјере на лицу мјеста. Овај корисник ИПА II програма доставља Комисији сву документацију и потребне податке информације након што буде обавијештен да је документ изабран за *ex-post* контролу. Комисија може овластити особу или субјект да изврши *ex-post* контролу у њено име.

Члан 10. – Банковни рачуни, рачуноводствени системи и признати трошкови

- (1) Након ступања на снагу овог споразума о финансирању, Државни фонд и оперативна структура корисника ИПА II програма који је Уговорно тијело за Програм активности отварају барем један банковни рачун у еврима. Укупни банковни биланс за Програм активности је сума биланса на свим банкарским рачунима Програма активности чији су

⁴За уговоре о пружању услуга овај корак укључује претходне контроле које се односе на одобравање ужег избора.

власници Државни фонд и све учествујуће оперативне структуре корисника ИПА II програма који је Уговорно тијело.

- (2) Корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело припрема и доставља Комисији планове прогнозе исплата за период трајања спровођења Програма активности. Ове прогнозе ажурирају се за потребе Годишњег финансијског извјештаја наведеног у члану 3 (2) и за сваки захтјев за исплату средстава. Предвиђања се заснивају на документираним детаљним анализама (укључујући планирани распоред уговарања по уговору за следећих дванаест мјесеци), које су доступне Комисији на захтјев.
- (3) Почетни план прогнозе исплата садржи сажетак годишњих прогноза исплата за читав период спровођења и мјесечне прогнозе исплата за првих дванаест мјесеци Програма активности. Накнадни планови садрже сажетак годишњих прогноза исплата за биланс спроведбеног периода Програма активности и мјесечне прогнозе исплате за наредних четрнаест мјесеци.
- (4) Од корисника ИПА II програма који је Уговорно тијело захтијева се да успостави и одржава рачуноводствени систем у складу са одредбом 2 (3) (б) Додатка А Оквирном споразуму у којем се барем прикупљају подаци о уговорима у оквиру Програма активности наведеног у Додатку V.
- (5) Трошкови препознати у рачуноводственом систему који се користи у складу дијелом 4. овог члана морају настати, бити плаћени и прихваћени, те одговарати стварним трошковима који се доказују пратећом документацијом, а користе се када је то потребно како би се покрило авансно финансирање које је исплатио корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело по локалним уговорима.
- (6) Комисија користи трошкове препознате у рачуноводственом систему за потребе свог признавања трошкова током периода спровођења Програма активности (укључујући покриће авансног финансирања које је исплатио корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело), поступка одобравања плаћања, поступка коначног савјивања рачуна на крају Програма активности, годишњег пресјека стања и за све друге анализе управљања и учинка.
- (7) Корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело Комисији на захтјев доставља следеће извјештаје:
 - (а) Извјештај о пресеку стања - дефинисан у члану 3(5);
 - (б) Годишње извјештаје дефинисане у ставовима од (2) до (4) члана 3;
 - (ц) Захтјев за извјештаје о средствима наведене у члану 11.

Члан 11. – Одредбе о плаћању које је Комисија извршила кориснику ИПА II програма који је Уговорно тијело

- (1) Корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело доставља годишње прогнозе исплате за Програм активности које су припремљене у складу са чланом 10 (2) уз први захтјев за авансну исплату. Први захтјев за авансну исплату износи 100% прогнозираних исплата за прву годину плана прогнозе исплата.

- (2) Корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело доставља накнадне захтјеве за авансну исплату када укупни банкарски биланс за Програм активности буде испод прогнозираних исплата за следећих пет мјесеци Програма активности.
- (3) Сваки захтјев за додатну авансну исплату праћен је следећим извјештајима у складу са алинејама (а), (б) и (д) Додатка IV:
- (а) Сажети извјештај о свим извршеним исплатама за Програм активности;
 - (б) Банкарски биланси за Програм активности на датум пресјека стања захтјева;
 - (ц) Прогнозу исплата за Програм активности за наредних петнаест мјесеци на датум пресјека стања захтјева.
- (4) Корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело може тражити за свако накнадно авансно плаћање укупан прогнозирани износ исплата за четрнаест мјесеци након датума пресјека стања захтјева, умањен за билансе наведене у дијелу 3(б) овог члана, на датум пресјека стања захтјева за средства, увећан за било који износ који је обезбиједио корисник ИПА II програма у складу са ставом 5. овог члана, а за који још увек није извршен поврат.
- Комисија задржава право да умањи износ сваке накнадне авансне уплате ако укупни банкарски биланс који има корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело у оквиру овог програма активности и у оквиру свих других ИПА I или ИПА II програма којима управља корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело премашује износ прогнозираних исплата за наредних четрнаест мјесеци.
- (5) Када је износ исплате умањен у складу са ставом 4. овог члана, корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело мора финансирати Програм сопственим средствима до износа умањења.
- Корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело након тога може затражити рефундирање тог износа као дио следећег захтјева за исплату средстава како је наведено у ставу 4. овог члана.
- (6) Комисија има право извршити поврат вишка средстава која нису искоришћена током периода дужег од 12 мјесеци. Прије коришћења овог права, Комисија позива корисника ИПА II програма који је Уговорно тијело да појасни због чега је дошло до кашњења у исплати и да докаже да и даље постоји потреба за тим средствима у наредна два мјесеца.
- (7) Камате настале на основу банковних биланса Програма активности због авансног финансирања не доспијевају.
- (8) Према члану 33(4) Оквирног споразума, ако прекид временског ограничења захтјева за исплату буде дужи од два мјесеца, корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело може очекивати од Комисије да донесе одлуку о томе хоће ли прекид временског ограничења бити настављен.
- (9) НАО подноси коначни Финансијски извјештај наведен у члану 37(2) Оквирног споразума најкасније 16 мјесеци након краја периода оперативног спровођења.

Члан 12. – Прекид плаћања

- (1) Независно од обуставе или раскида овог споразума о финансирању у складу са чланом 16, односно 17, као и у складу са чланом 39. Оквирног споразума, Комисија може дјелимично или у потпуности обуставити исплате у сљедећим случајевима:
- (а) Комисија је установила, или има озбиљне основе да сумња, да је корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело починио озбиљне грешке, узроковао неправилности или превару која доводи у питање законитост или регуларност трансакција у спровођењу Програма активности, или није испунио своје обавезе у складу са овим споразумом о финансирању;
 - (б) Комисија је установила, или има озбиљне основе да сумња, да је корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело починио системске или поновљене грешке или неправилности, превару или кршење обавеза у складу са овим или другим Споразумом о финансирању, под условом да су ове грешке, неправилности, превара или кршење обавеза материјално утицале на спровођење овог споразума о финансирању или су довеле у питање поузданост система интерне контроле корисника ИПА II програма и регуларност насталих издатака.

Члан 13. – Поврат средстава

- (1) Уз два случаја наведена у члану 41. Оквирног споразума, Комисија може извршити поврат средстава од корисника ИПА II програма који је Уговорно тијело као што је то дефинисано у Финансијским прописима, а нарочито у сљедећим случајевима:
- (а) Комисија је установила да циљеви Програма активности дефинисани у Додатку I нису испуњени;
 - (б) постоје неквалификовани издаци;
 - (ц) постоје трошкови настали као резултат грешака, неправилности, преваре или кршења обавеза у спровођењу Програма активности, а нарочито у вези са поступком додјеле уговора о набавци или уговора о гранту.
- (2) У складу са државним законима, корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело врши поврат доприноса који је исплаћен кориснику ИПА II програма који је Уговорно тијело од примаоца који су се нашли у било којој од ситуација наведених у ставу 1. тачке (б) или (ц) овог члана или које су наведене у члану 41. Оквирног споразума. Чињеница да корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело не успије да изврши поврат све или дијела средстава не спречава Комисију да изврши поврат тих средстава од корисника ИПА II програма који је Уговорно тијело.
- (3) Корисник ИПА II програма који није Уговорно тијело предузме све потребне мјере како би дао подршку кориснику ИПА II програма приликом поступка поврата средстава када је сједиште примаоца на његовој територији. Аранжман за поврат дефинише се у билатералном аранжману који се закључује у складу са чланом 69. односних Оквирних споразума.

- (4) Износи неправилно исплаћених или средстава чији је поврат извршио корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело, износи финансијских гаранција или гаранција учинка и авансног плаћања које је извршено на основу поступка додјеле уговора о набавци или уговора о додјели гранта, из новчаних казни које је изрекао корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело кандидатима, понуђачима, подносиоцима захтјева, извођачима или корисницима гранта, кориснику ИПА II програма који је Уговорно тијело, поново се користе за Програм активности или се враћају Комисији.

Трећи дио: Завршне одредбе

Члан 14. – Консултације између корисника ИПА II програма и Комисије

- (1) Корисници ИПА II програма и Комисија консултују једни друге прије покретања било каквог спора који се односи на спровођење или тумачење овог споразума о финансирању, у складу са чланом 18. ових општих услова.
- (2) Када Комисија постане упозната са проблемима у спровођењу поступака који се односе на спровођење овог споразума о финансирању, она успоставља све потребне контакте са корисницима ИПА II програма како би пронашла рјешење настале ситуације и предузела све потребне кораке.
- (3) Консултације могу довести до измјене, обуставе или раскида овог споразума о финансирању.
- (4) Комисија редовно извјештава кориснике ИПА II програма о спровођењу активности описаних у Додатку И које не спадају под Други дио ових општих услова.

Члан 15. – Амандмани на овај споразум о финансирању

- (1) Све измјене овог споразума о финансирању врше се писменим путем.
- (2) Ако корисници ИПА II програма захтијевају измјену, захтјев заједнички подносе Комисији најкасније шест мјесеци прије планираног ступања измјене на снагу.
- (3) Комисија може измијенити Моделе докумената у Додацима III, III A, IV и V без да ово подразумијева измјену овог споразума о финансирању. Корисници ИПА II програма писменим путем се обавјештавају о свим таквим измјенама и њиховом ступању на снагу.

Члан 16. – Суспендовање овог споразума о финансирању

- (1) Спровођење новог споразума о финансирању може бити обустављено у следећим случајевима:
 - (а) Ако било који корисник ИПА II програма прекрши обавезу у оквиру овог споразума о финансирању;
 - (б) Ако корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело прекрши било коју своју обавезу дефинисану у оквиру процедура и стандардних докумената наведених у члану 18(2) односних Оквирних споразума независно од одредаба члана 8(2);

- (ц) Ако корисник ИПА II програма који је Уговорно тијело не задовољи услове за повјеравање задатака буџетског спровођења;
 - (д) Ако корисници ИПА II програма заједнички не врше функције и одговорности дефинисане у члану 2(1) и, када је примјенимо, у индиректном управљању у члану 7(3);
 - (е) Ако корисник ИПА II програма одлучи обуставити или прекинути процес придруживања ЕУ-у;
 - (ф) Ако било који корисник ИПА II програма прекрши било коју обавезу која се односи на поштовање људских права, демократских принципа и владавину права и у озбиљним случајевима корупције;
 - (г) У случајевима више силе, дефинисаним у даљњем тексту: „Виша сила“ значи било коју непредвиђену и изузетну ситуацију или догађај изван контроле уговорних страна који било коју од њих спречава у испуњавању њених обавеза, а који се не може приписати њиховој грешки или немару (или њихових извођача, заступника или запослених) и који не може бити ријешен упркос дубинској анализи. Кварови опреме или материјала или кашњења у стављању на располагање, раднички штрајкови или финансијске потешкоће не могу се сматрати вишом силом. Неће се сматрати да уговорна страна крши своје обавезе ако је у томе спречава виша сила о којој је друга страна уредно обавјештена. Уговорна страна која се суочава са случајем више силе без одлагања обавјештава другу страну и наводи природу, изгледни период трајања и предвиђене посљедице проблема, и предузима све мјере како би умањила могућу штету. Ниједна уговорна страна не сматра се одговорном за кршење својих обавеза у складу са овим споразумом о финансирању ако је у испуњавању обавеза спречава виша сила, под условом да предузима мјере да умањи сву могућу штету.
- (2) Комисија може обуставити овај споразум о финансирању без претходног обавјештења.
 - (3) Комисија може предузети све одговарајуће превентивне мјере прије саме обуставе.
 - (4) Приликом давања обавјештења о обустави, посљедицама тренутних поступака, додјели уговора о набавци или уговора о гранту и споразумима о делегирању дужности, наводе се и споразуми о делегирању који ће бити потписани.
 - (5) Обустава овог споразума о финансирању зависи од раскида овог споразума о финансирању од стране Комисије у складу са чланом 17.
 - (6) Уговорне стране настављају са спровођењем Споразума о финансирању када услови то дозволе, уз претходно писмено одобрење Комисије. Ово не зависи од било каквих измјена овог споразума о финансирању које могу бити потребне како би се Програм активности прилагодио новим условима спровођења, укључујући, ако је могуће, продужење периода спровођења, или раскид овог споразума о финансирању, у складу са чланом 17.

Члан 17. – Раскид овог споразума о финансирању

- (1) Ако питања која су довела до обуставе овог споразума о финансирању нису ријешена у периоду које најдуже траје 180 дана, било која уговорна страна може раскинути Споразум о финансирању уз обавјештење које даје 30 дана прије раскида.

- (2) Овај споразум о финансирању се аутоматски раскида ако у периоду од двије године од његовог потписивања:
- (а) није дошло ни до какве исплате;
 - (б) није потписан ниједан уговор о спровођењу или делегирању надлежности.
- (3) Приликом давања обавјештења о раскиду, наводе се последице по тренутне поступке додјеле уговора за набавку или уговора о гранту и уговора и грантова који требају бити потписани.
- (4) Раскид овог споразума о финансирању не искључује могућност да Комисија изврши финансијске корекције у складу са члановима 43. и 44. Оквирног споразума.

Члан 18. – Аранжмани за рјешавање спорова

- (1) Сви спорови који се односе на Финансијски споразум, и који не могу бити ријешени у периоду од шест мјесеци путем консултација између уговорних страна које су дефинисане у члану 14. могу се ријешити арбитражним путем на захтјев једне од уговорних страна.
- (2) Свака уговорна страна именује арбитра у периоду од 30 дана од датума захтјева за арбитражу. Ако то не учине, било која уговорна страна има право да затражи од Генералног секретара Сталног арбитражног суда (Хаг) да именује другог арбитра. Та два арбитра именују трећег арбитра у периоду од 30 дана. Ако то не учине, било која уговорна страна може од Генералног секретара Сталног арбитражног суда затражити да именује трећег арбитра.
- (3) Осим ако арбитраи одлуче другачије, примјењује се поступак дефинисан у факултативни правилима Сталног арбитражног суда о арбитражном поступку у који су укључене међународне организације и државе. Арбитражне одлуке доносе се већином гласова у периоду од три мјесеца.
- (4) Свака уговорна страна обавезна је да предузме мјере потребне за спровођење арбитражне одлуке.

МОДЕЛ

Годишњи извјештај о спровођењу

**ИПА II програма прекограничне сарадње
између корисника ИПА II програма
(члан 80. Оквирног споразума)**

Додатак III Годишњи извјештај о Програму прекограничне сарадње - ИПА II Споразум
о финансирању Програма прекограничне сарадње

1. Идентификација

ПРОГРАМ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ	Назив програма: Програм прекограничне сарадње <земља А> - <земља Б> <година> / <година>
	Апропријација у 20xx:
	Апропријација у 20xx:
	Апропријација у 20xx:
ГОДИШЊИ ИЗВЈЕШТАЈ О СПРОВОЂЕЊУ	Година извјештавања (од 1. 1. 20xx. године до 31. 12. 20xx. године)
	Припремио: — < оперативна структура земља Х> — < оперативна структура земља У>
	Датум прегледа Годишњег извјештаја који врши Заједнички надзорни одбор

Правна основа: члан 80. Оквирног споразума за програм ИПА II

2. Преглед спровођења Програма прекограничне сарадње

2.1 Опис и анализа напредовања

- Сажетак спровођења програма током обухваћеног периода (извршене активности, покренути позиви, форуми за проналажење партнера, састанци ЗНО-а, итд);
- Ако је релевантно, уврстите и информације о припреми или ревизији програма за период 2014-2020. године.

2.2 Напредак остварен у спровођењу Програма прекограничне сарадње (чланак 80.1(а) Оквирног споразума за програм ИПА II)

Остварени напредак у спровођењу Програма прекограничне сарадње, а нарочито у остваривању специфичних циљева по тематском приоритету (и приоритетима Техничке помоћи), укључујући квалитативне и квантитативне елементе који указују на напредовање по циљевима.

2.2.1 Квантитативне анализе

- Информације о оствареном напретку у спровођењу Програма прекограничне сарадње, с бројчаним вриједностима када је то потребно, уз коришћење циљева и показатеља уврштених у програм (испунити Додатак 1.).

Анализе остварења мерених физичким и финансијским показатељима. Показатељи ће бити поредани по сполу гдје је то могуће.

Ако бројеви (подаци) нису још доступни, треба дати информације о томе када ће бити доступни и када ће бити уврштени у Годишњи извјештај о спровођењу. Усто, подаци могу бити приказани и графички.

2.2.2 Квалитативне анализе

- Квалитативне анализе оствареног напретка у спровођењу Прекограничног програма, укључујући и анализе утицаја програма у програмском подручју.

2.3 Детаљни подаци о финансијском спровођењу Програма прекограничне сарадње (члан 80.1(б) Оквирног споразума за програм ИПА II)¹

- Подаци о уговарању и исплати годишњих апропријација (**испунити Додатак 2.);
- Анализе следећих фактора:
 - Финансијски статус,
 - Подаци о суфинансирању,

¹ Овај одломак треба бити уврштен у извјештаје само у случају индиректног управљања.

Додатак III Годишњи извјештај о Програму прекограничне сарадње - ИПА II Споразум о финансирању Програма прекограничне сарадње

- Фактори који су негативно утицали на и/или због којих је дошло до кашњења у финансијском спровођењу,
- Фактори који су позитивно утицали на финансијско спровођење.

2.4 Подаци о корацима које су оперативне структуре и / или Заједнички надзорни одбор предузели како би обезбиједили квалитет и дјелотворност спровођења:

2.4.1 Надзор и оцјена

- Мјере надзора које су предузеле оперативне структуре или Заједнички надзорни одбор, укључујући аранжмане за прикупљање података;
- У програмима који се спроводе у оквиру индиректног управљања које предузима оперативна структура у којој се налази Уговорно тијело (члан 57. Оквирног споразума).

2.4.2 Настали проблеми и корективне активности

- Сажетак свих важних проблема који су се појавили приликом спровођења Програма и све предузете корективне мјере;
- Препоруке за (даље) корективне активности.

2.5 Видљивост и публицитет

- Мјере које су предузете како би се обезбиједила видљивост и како би се Програм публиковао (план видљивости), укључујући примјере најбоље праксе и истицање значајних догађаја.

2.6 Коришћење техничке помоћи

- Детаљно објашњење о начину коришћења техничке помоћи;
- Сажетак свих важних проблема који су се појавили током спровођења буџета за Техничку помоћ.

2.7 Промјене контекста спровођења Програма прекограничне сарадње (ако је релевантно)

- Опис свих елемената који, без да директно потичу од помоћи у Програму, имају директан утицај на спровођење Програма (нпр. измјене прописа, релевантне социјалне и економске промјене, итд).

*** - уврстити Додатак 2. - списак пројеката и кратки сажетак

Период обухваћен извјештајем:
01/01/20XX-31/12/20XX

Извјештај издат дана: XX/XX/20XX

Годишњи извјештај о спровођењу ИПА II помоћи у оквиру директног и индиректног управљања од стране [земља] који доставља државни ИПА координатор

I Завршни извјештај

1. Референца на циљеве из Стратешког документа државе и кратак преглед изазова по секторима;
2. Учествовање у припреми;
3. Односи са Европском комисијом;
4. Проблеми који су се појавили приликом испуњавања услова за спровођење и приликом обезбјеђивања одрживости, предузете / планиране мјере, препоруке за даљње активности;
5. Релевантна питања настала на основу учествовања корисника ИПА II програма у надзорном одбору ИПА програма и у секторским надзорним одборима (укључујући Заједнички надзорни одбор за програм прекограничне сарадње), ако постоје;
6. Учествовање у активностима које обавља више земаља и у свим повезаним питањима;
7. Активности надзора и процјене, главне научене лекције и праћење извршења препорука;
8. Активности комуницирања и видљивости;
9. Координација рада донатора.

У случају индиректног управљања, Завршни извјештај, такође, треба да обухвата:

10. Укупно спровођење помоћи из ИПА II програма у смислу индиректног управљања (највише једна страница);
11. Главне хоризонталне проблеме до којих је дошло у спровођењу помоћи из ИПА II програма и накнадне предузете / планиране мјере (највише пола странице);
12. Препоруке за даљње активности (највише пола странице);
13. Ревизије - главни налази и препоруке, те предузете корективне мјере.

II Информације по секторима

Назив сектора¹: [Саобраћај]

Текстуални дио: сажетак по сектору, укључујући сљедеће информације:

1. Учествовање у припреми;
2. Преглед резултата у напредовању ка цјеловитом секторском приступу (то јесте, циљеви остварени по секторима из мапе пута у Стратешком планском документу);
3. Координисање са другим инструментима и/или донаторима/међународним финансијским институцијама у оквиру сектора;
4. Утицај активности у оквиру ИПА ИИ програма унутар сектора, на развој релевантних административних капацитета у сектору, стратешко планирање и буџетирање.

У оквиру индиректног управљања требају бити уврштене и сљедеће информације:

5. Успостављене оперативне структуре и односне измјене, ако је релевантно: [Министарство саобраћаја];
6. Подаци о спровођењу програма у сектору;
7. Главна достигнућа у сектору;
8. Било какви значајни проблеми који су се појавили у спровођењу повјерених задатака, нпр. одлагања у уговарању и накнадне предузете / планиране мјере;
9. Препоруке за даљње активности;
10. Спроведене активности надзора и процјене, ревизије - главни закључци и научене лекције, препоруке, праћење и предузете корективне активности.

Назив сектора: Прекогранична сарадња²

1. Учествовање у планирању;
2. Остварени напредак у спровођењу Програма прекограничне сарадње, а нарочито у остваривању специфичних циљева по тематском приоритету (укључујући квалитативне и квантитативне елементе који указују на напредовање по циљевима);

¹ По секторима у Индикативном стратешком документу.

² За прекограничну сарадњу захтијева се посебно извјештавање.

3. Сажетак проблема који су се појавили приликом спровођења Програма прекограничне сарадње и све предузете корективне мјере, као и препоруке за будуће корективне активности;
4. Надзор, укључујући аранжмане прикупљања података и, када то важи, активности процјене;
5. Активности комуницирања и видљивости;
6. Координисање са партнерском земљом.

У оквиру индиректног управљања требају бити уврштене и следеће информације:

1. Успостављене оперативне структуре и односне измјене, ако је релевантно;
2. Било какви значајни проблеми који су се појавили у спровођењу повјерених задатака, нпр. одлагања у уговарању и накнадне предузете / планиране мјере;
3. Препоруке за даљње активности;
4. Спроведене ревизије - главни налази и препоруке, те предузете корективне мјере.

Додатак III А Модел Годишњег извјештаја

II а Показатељи учинка у [нпр. *Саобраћај*] сектору који обухватају и директно и индиректно управљање:

Показатељи³ по програму

Референца Споразума о финансирању / Програма ⁴	Показатељ за сектор [<i>Саобраћај</i>]	Извор	Основа	Прекретница (2017)	Циљ (2020)	Вриједност (2014 ⁵)
<i>Државни програм за 2014. годину</i>	<i>Скраћено просјечно вријеме путовања путника између главних урбаних центра по начину превоза.</i>					
<i>Вишегодишњи програм за период 2014–20xx.</i>	<i>Смањен превозни трошкови по јединици резултата.</i>					

³ Ово углавном требају бити резултати, као и изабрани релевантни показатељи резултата.

⁴ Треба одговарати с начином планирања (годишње, вишегодишње, с или без подијељених обавеза) и с НАО извјештајем.

⁵ Број колона треба бити прилагођен за све године од 2014. до године периода извјештавања. Вриједности требају бити кумулативне.

II 6 Преглед на нивоу активности у сектору [нпр. Саобраћај]

Референца Споразума о финансирању / Програма	Активност	Тренутна ситуација / Напредак за одређену активност (нпр. опис послова у припреми, покренути поступци набавке, спровођење у току, завршено)	Главна достигнућа и њихова оцјена	Значајни проблеми који су се појавили током спровођења повјерених задатака и предузете / планиране мјере	Развој догађаја који утичу на будуће спровођење	Препоруке за корективне даље активности
[Државни програм за 2014. годину]	Електрификација жељезничке пруге од xxx до границе с xxx	Нпр. Уговор о пужању услуга припреме описа послова за потписани уговор о радовима и који су у току, поступак набавке за уговоре о радовима који треба бити покренут у другом тримјесеку 2015. године.		Нпр. Уговор о пужању услуга припреме описа послова за уговоре о радовима је одгођен будући да је поступак преговарања био неуспјешан и да га је требало поново покренути.	Нпр. измјене локалних закона, пут уклађивања са и спровођења четвртог Жељезничког пакета.	

У оквиру индиректног управљања требају бити уврштени и следећи Додаци:

Додатак 1.

Преглед функционисања и система управљања и контроле (укључујући промјене у институционалној структури (највише једна страница)).

Активности на транспарентности, видљивости, те активности информисања и комуницирања у складу са Оквирним споразумом (највише једна страница).

Додатак 2

Приче о успјесима (НБ овај дио може бити коришћен за Годишњи извјештај о финансијској помоћи који припрема Европска комисија).

Додатак 3

Годишњи план набавке

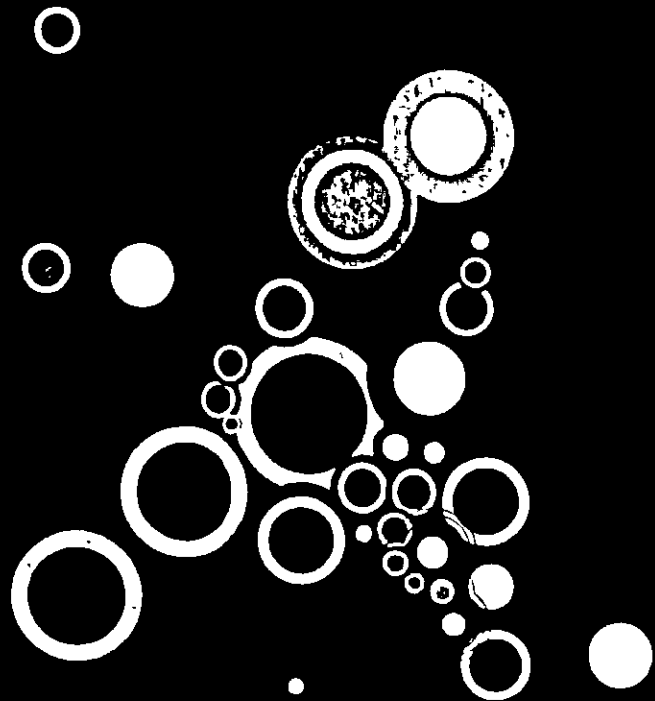
И за директно и за индиректно управљање, треба припремити следеће додатке:

Додатак 4.

Мапа пута секторског приступа-достигнућа (уз нагласак на то јесу ли планирани циљеви остварени или нису).

**ДОДАТАК 2.
ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРЕТПРИСТУПНУ ПОМОЋ
2014–2020.**

**ИПА ПРОГРАМ ПРЕКОГРАНИЧНЕ
САРАДЊЕ
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА - ЦРНА ГОРА**

Усвојен 10. 12. 2014. године

Enlargement

САДРЖАЈ

Преглед Програма

ДИО 1. САЖЕТАК ПРОГРАМА	7
1.1. САЖЕТАК ПРОГРАМА	7
1.2. ПРИПРЕМА ПРОГРАМА И УЧЕСТВОВАЊЕ ПАРТНЕРА	7
ДИО 2. ПРОГРАМСКО ПОДРУЧЈЕ	8
2.1. АНАЛИЗА СТАЊА	8
2.2. ОСНОВНИ ЗАКЉУЧЦИ	15
ДИО 3. ПРОГРАМСКА СТРАТЕГИЈА	18
3.1. ЛОГИЧКА ПОДЛОГА - ОБЈАШЊЕЊЕ ОДАБРАНЕ СТРАТЕГИЈЕ ДЈЕЛОВАЊА	18
3.2. ПОПИС ПРОГРАМСКИХ ПРИОРИТЕТА	20
3.3. ХОРИЗОНТАЛНА И ПОПРЕЧНА ПИТАЊА	32
ДИО 4. ФИНАНСИЈСКИ ПЛАН	33
ДИО 5. СПРОВЕДБЕНЕ ОДРЕДБЕ	34
СПИСАК ДОДАТАКА	36
ДОДАТАК 1: Анализа ситуације	37
Сврха	38
Методологија	39
Анализа ситуације	41
Главни закључци	52
ДОДАТАК 2: SWOT анализа подручја	53
ДОДАТАК 3: Компаративна анализа упитника за општине	66

Списак скраћеница

БиХ	Босна и Херцеговина
УТ	Уговорно тијело
ПГС	Прекогранична сарадња
ПИИПГС	Регионални пројекат ЕУ-а за техничку помоћ у пројекту Изградња капацитета за прекограничну сарадњу
ЦЕФТА	Споразум о слободној трговини у централној Европи
ПДП	Позив за достављање понуда
ОЦД	Организација цивилног друштва
ДЕИ	Дирекција за европске интеграције
ДЕУ	Делегација Европске уније
ЕК	Европска комисија
ЕУ	Европска унија
БДП	Бруто домаћи производ
ИПА	Инструмент за претприступну помоћ
ЗНО	Заједнички надзорни одбор
ЗРГ	Заједничка радна група
ЗТТ	Заједнички технички секретаријат
МФАЕИ	Министарство спољних послова и европских интеграција
МНЕ	Црна Гора
НГО	Невладина организација
ОС	Оперативна структура
МСП	Мала и средња предузећа
СЦ	Специфични циљ
ССПП	Предности, слабости, прилике, пријетње
ТПом	Техничка помоћ
ТП	Тематски приоритет

Преглед Програма

Назив програма	Програм прекограничне сарадње „Босна и Херцеговина - Црна Гора“
Програмско подручје	Босна и Херцеговина: Јабланица, Коњиц, Трново, Трново РС, Пале, Пале Прача, Ново Горажде, Горажде, Чајниче, Фоча Устиколина, Калиновик, Рудо, Вишеград, Рогатица, Фоча, Гацко, Невесиње, Мостар, Хацићи, Источна Илиџа, Илиџа, Широки Бријег, Љубушки, Чапљина, Читлук, Столац, Берковићи, Билећа, Љубиње, Неум, Равно, Источни Мостар, Требиње, Прозор / Рама, Купрес, Купрес (РС), Томиславград, Посушје, Груде, Ливно, Соколац, Источно Ново Сарајево, Сарајево Нови Град, Вогошћа, Сарајево Стари Град, Сарајево Источни Стари Град, Илијаш, Вареш, Бреза, Високо, Кисељак, Фојница, Крешево, Центар Сарајево, Ново Сарајево, Олово; Црна Гора: Пљевља, Плужине, Жабљак, Шавник, Никшић, Херцег Нови, Котор, Тиват, Бијело Поље, Мојковац, Колашин, Беране, Петњица, Даниловград
Општи циљ програма	Одрживи развој прекограничног подручја између Босне и Херцеговине и Црне Горе промовише се кроз спровођење заједничких активности заснованих на ефикасној употреби компаративних предности програмског подручја.
Тематски приоритети програма:	ТП 1: Промовисање прекограничног запошљавања, мобилности радне снаге и социјалне и културне инклузије; ТП 2: Заштита животне средине, прилагођавање на климатске промјене и смањење негативних посљедица климатских промјена, спречавање ризика и управљање; ТП 3: Подршка туризму и културном и природном наслеђу; ТП 4: Техничка помоћ.
Специфични циљеви програма	ТП 1: Промовисање прекограничног запошљавања, мобилности радне снаге и социјалне и културне инклузије СО 1: Унапређен је приступ тржишту рада и животної средини за нове генерације запослених. СО 2: Побољшане су прилике за запошљавање и социјалну инклузију угрожених група. ТП 2: Заштита животне средине, прилагођавање на климатске промјене и смањење негативних посљедица климатских промјена, спречавање ризика и управљање СО 1: Прекогранична сарадња и заједничке активности унапређују управљање и енергетску ефикасност локалног водоснабдијевања, канализационих система и система за чврсти отпад, те заштиту животне средине СО 2: Унапређене су мјере прилагођавања климатским промјенама и смањења ризика, као и управљања. ТП 3: Подршка туризму и културном и природном наслеђу СО 1: Унапређен је квалитет и диверзификација туристичке понуде засноване на природном и културном наслеђу. Техничка помоћ СО: Обезбјеђивање ефикасног, ефикасног, транспарентног и правовременог спровођења Програма и подизање свијести.
Финансијска алокација 2014-2020.	8.400.000,00 евра

Начин спровођења	Директно управљање
Уговорно тијело	Делегација Европске уније у Босни и Херцеговини Адреса: Скендерија 3а, 71000 Сарајево, телефон: 00 387 33 254 700
Релевантне власти у земљама корисницима које учествују у ИПА II програму (Оперативне структуре)	Босна и Херцеговина: Дирекција за Европске интеграције Босне и Херцеговине - Сектор за координацију програма помоћи ЕУ-а Адреса: Трг БиХ 1, 71000 Сарајево, телефон: 00 387 33 708 154 Црна Гора: Министарство спољних послова и европских интеграција Владе Црне Горе, Дирекција за програме прекограничне сарадње Адреса: Станка Драгојевића 2; 81000 Подгорица; телефон: 00 382 20 244 824
ЗТТ	ЗТТ канцеларија: Сарајево, Босна и Херцеговина ЈТС канцеларија: Никшић, Црна Гора

ДНО 1. САЖЕТАК ПРОГРАМА

Програм прекограничне сарадње између Босне и Херцеговине (БиХ) и Црне Горе (ЦГ) ће бити спроведен у оквиру Инструмента претприступне помоћи (ИПА II). ИПА II подржава прекограничну сарадњу у смислу промовисања доброкомшијских односа, промовисања интегрисања и социјално-економског развоја. Законске одредбе за спровођење Програма дефинисане су у сљедећим законским актима:

- Уредба (ЕУ) бр. 231/2014 Европског парламента и Савјета од 11. 3. 2014. године којом се успоставља Инструмент претприступне помоћи (ИПА II);
- Уредба (ЕУ) бр. 236/2014 Европског парламента и Савјета од 11. 3. 2014. године којом се дефинишу заједничка правила и процедуре спровођења инструмената Уније за финансирање спољних активности;
- Уредбе Комисије ЕУ-а бр. 477/2014 од 2. 5. 2014. године о посебним правилима за спровођење ИПА II регулативе.

1.1. Сажетак Програма

ИПА II програм прекограничне сарадње „Босна и Херцеговина - Црна Гора 2014-2020.“ је програм територијалне сарадње развијен и спроведен у оквиру политике проширења Европске уније. Заснива се на и наставља претходну праксу спровођења у финансијској перспективи 2007-2013. године.

Програмско подручје обухвата површину од 30.367,33 km². Програмско подручје у Босни и Херцеговини састоји се од 56 општина, а у Црној Гори од 14 општина.

Укупни циљ Програма: Одрживи развој прекограничног подручја између Босне и Херцеговине и Црне Горе промовише се кроз спровођење заједничких активности заснованих на ефикасној употреби компаративних предности програмског подручја.

Овај циљ треба бити пренесен на сљедеће тематске приоритете:

- ТП 1: Промовисање прекограничног запошљавања, мобилности радне снаге и социјалне и културне инклузије;
- ТП 2: Заштита животне средине, промовисање прилагођавања на климатске промјене и смањење негативних посљедица климатских промјена, спречавање ризика и управљање;
- ТП 3: Подршка туризму и културном и природном наслеђу;
- Техничка помоћ.

Овај програм ће допринијети постизању циљева Стратегије за југоисточну Европу 2020 (СЕЕ 2020) и Европске стратегије 2020 за „паметни“, „одрживи“, „инклузивни“ и „интегрисани“ раст и постизање економске, социјалне и територијалне кохезије.

Укупан износ средстава из ИПА инструмента за Програм Босна и Херцеговина - Црна Гора 2014-2020. је 8.400.000,00 евра, од чега ће најмање 7.560.000,00 евра бити алоцирано за активности у оквиру Програма прекограничне сарадње.

1.2. ПРИПРЕМА ПРОГРАМА И УЧЕСТВОВАЊЕ ПАРТНЕРА

Програм је припремљен у блиској сарадњи са заинтересованим странама са програмског подручја. Више од 800 представника државних, регионалних и локалних власти, организација цивилног друштва, универзитета, школа и других тијела консултовано је већ у фази припреме Програма путем писменог упитника чији је циљ био да прикупи податке о потребама, као и о развојним потенцијалима подручја. Информације прикупљене путем упитника допуњене су подацима добијеним након одржавања *ad hoc* интервјуа.

Успостављена је Заједничка радна група коју чине чланови са обје стране границе, а одржано је и неколико састанака. Први састанак одржан је у Требињу 18. 10. 2013. године и на њему су представљени и анализирани резултати *SWOT* анализе. Додатни коментари су касније прикупљени писменим путем, а та је процедура окончана 5. 11. 2013. године. Након тога,

цјелокупна анализа ситуације и програмска стратегија размотрене су на двије радионице одржане 18. 11. 2013. године у Мостару и Никшићу и у оквиру Другог састанка Заједничке радне групе одржаном истога дана у Требињу.

Дана 15. 11. 2013. године, први нацрт Програма о прекограничној сарадњи достављен је Европској комисији ради консултација. Након коментара Комисије, ревидирана друга верзија поново је достављена 7. 2. 2014. године и представљена на 3. састанку Заједничке радне групе 21. 2. 2014. године ради даље дораде у складу са коментарима Комисије. Представљени нацрт представља ажурирану верзију која је у складу са додатним коментарима Европске комисије примљеним у априлу/мају 2014. године. Ради потпуне хронолошке илустрације догађаја током припреме Програма, погледајте табелу у даљњем тексту:

ДИО 2. ПРОГРАМСКО ПОДРУЧЈЕ

2.1. АНАЛИЗА СТАЊА

20. и 21. јуна 2013.	Будва (ЦГ)	Регионални програмски састанак	Програмски састанак за западни Балкан за 2014-2020.
9. јула 2013.	Подгорица (ЦГ)	Састанак са ОС-ом	Програмски кораци и услови за <i>PRESTLE</i> и <i>SWOT</i> анализе
Август - септембар 2013.	БиХ и ЦГ	ОС и ЈТ/А	Подјела упитника за прикупљање података
25. септембра 2013.	Подгорица (ЦГ)	Обука	Развој стратегије и формулисање циљева ОС-а, ЕУД-а, ЈТФ-а и ЈТС-а/А-а
26. септембра 2013.	Подгорица (ЦГ)	Састанак са ОС-ом	Припремни састанак са ОС-ом и пратећи састанак везан за програмирање БиХ - ЦГ границе; Припремне активности за оснивање Заједничке радне групе.
18. октобра 2013.	Требиње (БиХ)	Састанак Заједничке радне групе	1. састанак Заједничке радне групе: Оснивање ЈТФ-а, досадашње активности (ЦБИБ +), налази, распоред, расправа о приоритетима
15. новембра 2013.			Подношење првог нацрта Европској комисији
18. новембра 2013.	Мостар (БиХ)	Јавне консултације	Консултативна радионица о програмском документу
18. новембра 2013.	Никшић (ЦГ)	Јавне консултације	Консултативна радионица о програмском документу
18. новембра 2013.	Требиње (БиХ)	Састанак Заједничке радне групе	2. састанак Заједничке радне групе за одобравање нацрта програмског документа
21. и 22. новембра 2013.	Београд (РС)	Регионални форум за прекограничну сарадњу	Спровођење програмске вјежбе на свим границама
Децембар 2013. - јануар 2014.			Достављање коментара Европске комисије на први нацрт
Јануар - фебруар 2014.	Подгорица (ЦГ)		Прикупљање коментари Европске комисије, ревизија програмског документа
7. фебруара			Подношење другог нацрта Европској комисији

21. фебруара 2014.	Подгорица (ЦГ)	Састанак Заједничке радне групе	3. састанак Заједничке радне групе са циљем расправљања о програмском документу након коментара Европске комисије
Март 2014.	Подгорица (ЦГ)		Прилагођавање коментара на програмски документ
21. марта 2014.	Сарајево (БиХ)	Састанак са ОС-ом	Расправа о напредовању програмског документа, кораци након остављања коментар Европске комисије
30. марта 2014.	Сарајево (БиХ)		Достављање коментара Европске комисије на други нацрт
27. марта – 4. априла 2014.	Програмско подручје	Заједничка радна група консултације	Писмена расправа о првобитним индикаторима
05. маја 2014.	Подгорица (ЦГ)		Достављање коментара Европске комисије на други нацрт
29. маја 2014.	Сарајево (БиХ)		Подношење коначног нацрта Европској комисији

Мапа која приказује квалификовано подручје

Програмско подручје у Босни и Херцеговини обухвата 20.909,33 km² и 56 општина. Ово представља 38,51% територије земље.¹

У Црној Гори, програмско подручје обухвата подручје од 9 458 km² у 14 општина од којих су 3 приобалне, а 11 се налази на сјеверозападу земље, што укупно чини 67,2% територије.

Црна Гора (општине)			Босна и Херцеговина (општине)		
Програмско подручје		km ²	Програмско подручје		km ²
1. Пљевља		1.346	1. Јабланица		301
2. Плужине		854	2. Коњиц		1.101
3. Жабљак		445	3. Трново		338,4
4. Шавник		553	4. Трново РС		138
5. Никшић		2.065	5. Пале		492
6. Херцег Нови		235	6. Пале Прача		103
7. Котор		335	7. Ново Горажде		123
8. Тиват		46	8. Горажде		248,8
9. Бијело Поље		924	9. Чајниче		275
10. Мојковац		367	10. Фоча Устиколина		188
11. Колашин		717	11. Калиновик		678,92

¹ Када год извор статистичких података није наведен у тексту, то значи да су изведени из извјештаја службених статистичких институција у Босни и Херцеговини (Агенција за статистику БиХ-БХАС, Федерална агенција за статистику - ФОС и Републички институт за статистику Републике Српске - РЗРС), и црногорске канцеларије за статистику Монстат.

12. Беране	897	12. Рудо	344
13. Петњица	173	13. Вишеград	448
14. Даниловград	501	14. Рогатница	640
		15. Фоча	1.115
		16. Гацко	736
		17. Невесиње	920
		18. Мостар	1.175
		19. Хаџићи	273
		20. Источна Илиџа	28
		21. Илиџа	162
		22. Широки Бријег	388
		23. Љубушки	297,7
		24. Чапљина	356
		25. Читлук	181
		26. Столац	331
		27. Берковићи	256
		28. Билећа	633
		29. Љубиње	326
		30. Неум	225
		31. Равно	225
		32. Источни Мостар	82
		33. Требиње	904
		34. Прозор/Рама	477
		35. Купрес	569,80
		36. Купрес (РС)	45
		37. Томиславград	967,40
		38. Посушје	461,10
		39. Груде	220,80
		40. Ливно	994
		41. Соколац	729
		42. Источно Ново Сарајево	45
		43. Сарајево - Нови Град	47,98
		44. Вогошћа	72
		45. Сарајево - Стари Град	55
		46. Сарајево - Источни Стари Град	105
		47. Илијаш	320
		48. Вареш	390
		49. Бреза	73
		50. Високо	232
		51. Кисељак	164
		52. Фојница	308
		53. Крешево	148
		54. Центар	33
		55. Ново Сарајево	11,43
		56. Олово	40
Укупно	9.458	Укупно	20.909,33

Историја и демографија

Током читаве историје, територије и људи у програмском подручју повремено су припадали истим државама, али су их исто тако често раздвајале границе и ратови. Према томе, везе између заједница у пограничном подручју су снажне и међусобно зависне.

Обје земље снажно су посвећене интеграцији у ЕУ. Црној Гори је 17. 12. 2010. године додијељен статус кандидата за чланство у ЕУ. БиХ и Европска комисија су 16. 6. 2008. године потписале Споразум о стабилизацији и придруживању. Потписивањем Споразума, ЕУ је препознала напоре које је Босна и Херцеговина уложила на свом путу ка ЕУ интеграцијама. ССП са Босном и Херцеговином ратификовале су све земље чланице ЕУ-а, али ССП још увијек

није ступио на снагу. Обје земље су већ уложили значајне напоре у усвајање прописа који су компатибилни са правном тековином ЕУ-а.

Од мјесеца јуна 2012. године, Европска унија је започела приступне преговоре са Црном Гором. Односи Европске уније са Босном и Херцеговином и даље су регулисани Привременим споразумом (ИА) из 2008. године.

Становништво Црне Горе је практички остало непромијењено у смислу броја становника, од 615.035 1991. године до 620.029 2011. године, према попису из исте године. Становништво у подручју које учествује у Програму прекограничне сарадње у Црној Гори је 300.176. Босна и Херцеговина је у новембру 2013. године извршила први попис после 1991. године. Резултати овог пописа биће уврштени у овај програм када буду доступни.

Географски опис

Програмско подручје налази се у југоисточном дијелу Босне и Херцеговине и у сјеверозападном дијелу Црне Горе. Терен је углавном планински, укључујући и један од најсуровијих у Европи. Ријеке у овом подручју припадају или јадранском или црноморском сливу. У планинама, ријеке теку кроз дубоке кањоне попут кањона ријеке Таре, који је најдубљи кањон у Црној Гори и Европи, у дужини од 78 km и са 1300 метара дубине на најдубљој тачки. Ту се налази око четрдесет природних и седам вјештачких језера. Регион је богат водом и шумама које покривају 32% територије.

Клима је разнолика, али генерално, сјеверни дио карактерише континентална клима са хладним зимама и врућим, релативно влажним лјетима, са добро распоређеним кишним падавинама и обилним сњажним падавинама на копну, док је клима у јужном дијелу више јадранска, са врућим, сувим лјетима и јесенима и благим зимама. Разлике у надморској висини и близини Јадранског мора, као и изложеност вјетровима доводе до ових разлика у клими.

Програмско подручје Босне и Херцеговине укључује 20 km обале која представља једини излаз Босне и Херцеговине на Јадранско море, а карактеришу га добро очуване плаже и туристички центар Неум.

У Црној Гори, 163,78 km обале, од чега је 288,21 km уврштен у програмско подручје које карактерише јединствен пејзаж са прелијепим плажама и важним туристичким центрима.

Инфраструктура

У цјелини, инфраструктура је застарјела, због недостатка улагања која су углавном ограничена на развијеније дијелове земље.

Улагања током претходних година у путни сектор обију држава унаприједиле су укупно стање путева у подручју, али многи путеви требају бити обновљени и модернизовани, што захтијева значајне буџетске издатке.

Главне превозне руте које пролазе кроз програмско подручје су следеће:

1. Сарајево - Фоча - Никшић - Подгорица
2. Мостар - Требиње - Никшић - Подгорица
3. Сарајево - Требиње - Херцег Нови

Жељезнице чине мање значајан дио цјелокупне транспортне мреже у подручју у којем не постоји жељезнички гранични прелаз између двију земаља. Луке, аеродроми и бране су у мало бољем стању. У програмском подручју постоје три аеродрома - Тиват, Мостар и Сарајево. Један мали аеродром налази се у Никшићу. Лука Котор опслужује велике крузере и друга комерцијална пловила, док је марина у Тивту постала важно упориште за јахте на Јадрану. Телекомуникациона мрежа састоји се од неколико система који нуде и фиксну и мобилну телефонију.

Водоснабдијевање, канализација, одлагање отпада

Еколошка инфраструктура представља највећу слабост подручја, али је њен развој високо на листи развојних приоритета и у Босни и Херцеговини и у Црној Гори. Становништво које живи близу општинских центара и већих насеља обухваћено је мрежом водоснабдијевања. Међутим, капацитети за водоснабдијевање и квалитет хигијене главна су брига у руралним подручјима. Алтернативни системи коришћени у овим областима, попут локалних извора, врела и цистерни не гарантују одговарајући квалитет воде.

У програмском подручју, канализациона мрежа доступна је само у центрима већих општина. У многим општинама, канализациони системи нису спремни третирати произведене количине које се преливају као нетретирана канализација. У одређеним дијеловима подручја долази до испуштања нетретиране канализације у потоке, резервоаре и септичке јаме. Само неколико општина посједује ефикасна постројења за обраду отпадних вода.

Третман отпадних вода одвија се на исти, незадовољавајући начин у читавом програмском подручју. Систем управљања чврстим отпадом заснива се на прикупљању, превозу и одлагању чврстог отпада који врше јавна комунална предузећа на општинском нивоу. Депонијама се лоше управља, а санитарни и хигијенски услови су минимални. Минимално је и ефикасно раздвајање отпада.

Електрична енергија

Системи снабдијевања и дистрибуције електричне енергије добро су развијени на обе стране границе, и представљају највећа и најснажнија предузећа. Ријеке у оквиру програмског подручја носе 50% хидропотенцијала у обе земље.

Постоји потенцијал за производњу електричне енергије из обновљивих извора енергије, попут хидро и геотермалне енергије и биомасе, али подручје, такође, нуди и значајне неискоришћене могућности за кориснике сунчеве и енергије вјетра.

Економија и сектор малих и средњих предузећа

Босна и Херцеговина и Црна Гора су чланице Споразума о слободној трговини у централној Европи (ЦЕФТА). ЦЕФТА допуњује Споразум о стабилизацији и придруживању за земље западног Балкана и даје добар оквир за економски развој и регионалну сарадњу.

Општине обухваћене Програмом још увијек осјећају посљедице рата из 1990-их година и недавне глобалне економске кризе. Цјелокупни ниво економског развоја подручја нижи је од односних државних просјека, али прецизни БДП не може бити изведен из доступних статистичких података. БДП по глави становника у Босни и Херцеговини је 2012. године био 3.419 евра, док је у Црној Гори био 5.063 евра.

У Црној Гори је 2012. године било регистровано 23.741 друштво, од чега се 8.713 налази у програмском подручју. У Босни и Херцеговини је 2012. године било регистровано 59.719 друштава, од чега се 30.768 налази у програмском подручју. Више од 90% чине мала и средња предузећа, али прецизни проценти не могу бити изведени из статистичких извјештаја.

Туризам

Туризам у региону је у експанзији, нарочито у Црној Гори гдје је постао кључна индустрија у земљи. У 2012. години је регистровано укупно 1.439.500 долазака, од чега су 90% били страни туристи. Од овог броја, око 8% туриста било је из Босне и Херцеговине.

У програмском подручју у Црној Гори је регистровано 27,86% свих туристичких долазака у 2012. години, од чега је 22,9% регистровано у три обалне општине (Херцег Нови, Котор и Тиват), а преосталих 4,96% је регистровано у 11 општина на сјеверу.

У Босни и Херцеговини је регистровано 745.537 туристичких долазака у 2012. години, од чега су око 58% били страни туристи. Главне туристичке дестинације у програмском подручју су велики градови Сарајево и Мостар и приморски град Неум. У овим градовима је регистровано

око 46% свих посјета у 2012. години или 69% туриста који су посјетили програмско подручје које чини двије трећине свих долазака (66,7%) у земљи.

Образовање, истраживање и развој

Образовни систем у програмском подручју добро је развијен на свим нивоима (од примарног до терцијарног). Мање од 2% становника је неписмено. Средње школе се налазе у свим градовима у овом подручју.

Постоји позитиван тренд у повећању броја и јавних и приватних високошколских образовних институција, као и већи број наставних планова и програма које нуде.

Повезаност између образовних институција и пословног сектора је, међутим, још увијек слаба и резултује незнатним активностима у области иновација, истраживања и развоја.

Тржиште рада (запосленост и незапосленост)

Поређење истраживања тржишта рада која су провела државне канцеларије за статистику у складу са препорукама Међународне организације рада указују на то да су ниска стопа запослености и висока стопа незапослености у Босни и Херцеговини и Црној Гори или стагнирале или постале још неповољније у периоду од 2007. до 2012. године.

У обје државе спор процес стварања нових радних мјеста такође прате и неповољни миграциони трендови.

Животна средина, природа и климатске промјене

Квалификовано подручје у Босни и Херцеговини и Црној Гори је прилично хомогено са природног, географског и еколошког становишта и карактерише га добро очувана природна животна средина и драгоцјени ресурси с релативно малим нивоима загађења. С друге стране, постоји и неколико „црних тачака“ када је у питању загађење, и оне стварају озбиљне проблеме.

На овој територији постоје три национална парка (Дурмитор, Биоградска Гора и Сутјеска) и пет заштићених подручја. Природни ресурси су углавном очувани, али неке локације изложене су већем загађењу. Највећи загађивачи у овом региону су термоелектрана на угаљ у Пљевљима и ливнице у Никшићу. Рудник угља у Пљевљима и рудник црвеног боксита у Никшићу узрокују проблеме са отпадом и подземним водама.

Највећи загађивач ваздуха у овом региону је термоелектрана на угаљ у Пљевљима. Ниво загађења ваздуха је висок, а чак се ни не прати. Постоји потреба за развојем стратегија/пројеката за смањење локалног, регионалног и прекограничног загађења ваздуха, за успостављањем оквира за ефикасну, чисту, одрживу и обновљиву производњу и потрошњу енергије и за вршење истраживања утицаја на животну средину и стратешке процјене стања животне средине, уз узимање у обзир смјерница Кјото протокола.

Обје стране границе суочавају се са сличним изазовима у обезбјеђивању уравнотеженог пута ка социјално-економском развоју, уз истовремено очување изванредног природног наслеђа и испуњавања услова ЕУ-а који се односе на животну средину и климатске промјене.

Због велике осјетљивости региона на климатске промјене, ризик од поплава и шумских пожара је повећан у последњој деценији. Климатске промјене ће, такође, резултовати додатним оптерећењем на производњу хидроенергије, а приликом дефинисања мјера прилагођавања ово ће морати бити узето у обзир. Потенцијал програмског подручја када су у питању обновљиви извори енергије, посебно одржива биомаса, није препознат.

Култура

Заштита културног наслеђа има солидну правну основу и обезбјеђују је специјализоване институције у објема земљама.

У Црној Гори, институција задужена за културу је Министарство културе. Такође, постоје двије специјализоване институције одговорне за културно наслеђе, формално организоване у

оквиру Министарства културе. Управа за заштиту културног наслеђа је задужена за правна питања и заштиту културног наслеђа, док је друга институција Центар за заштиту и археологију водећа институција у области археологије и очувања културног наслеђа у Црној Гори.

За разлику од Црне Горе, институције задужене за културу и културно наслеђе у БиХ веома су децентрализоване, односно, за културу су одговорне институције у два ентитета: Министарство образовања и културе Републике Српске, с Републичким институтом за заштиту културног, историјског и природног наслеђа и Федерално министарство културе и спорта са Институтом за заштиту културног и природног наслеђа, док је Министарство цивилних послова Босне и Херцеговине задужено за успостављање основних принципа координације и хармонизације ентитетских планова, као и за дефинисање стратегија на међународном нивоу.

У обје земље, општине у координацији са релевантним министарствима и институцијама за заштиту културе имају примарну одговорност за бригу, одржавање, употребу и заштиту споменика од утицаја природе и људских активности, за то да споменици буду доступни јавности, те за трошкове редовног одржавања.

Сарадња између релевантних институција у области културе оснажена је током посљедњих година.

2.2. ОСНОВНИ ЗАКЉУЧЦИ

Подручјем доминирају планине и слабо насељена рурална подручја насељена старијим становништвом. Цјелокупни ниво економског развоја програмског подручја нижи је од односних државних просјека. Економију карактерише пољопривреда, примарна производња и низак ниво активности које стварају вриједност. Црна Гора је успоставила солидну основу за развој сектора туризма у приобалним општинама. Босна и Херцеговина, с друге стране, има релативно снажну туристичку инфраструктуру у великим градовима и у одређеним заштићеним планинским подручјима.

Велики изазов за читаво подручје је недостатак прилика за запошљавање, посебно у руралним подручјима, што је многе младе људе нагнало на пресељење у велике градове или да прилику за запослење траже у иностранству.

Планине и шуме остају важан ресурс читавог подручја, али има све више пријете оптерећене комуналне службе које у модернизацији касне за урбанизацијом и индустријским активностима.

Транспортној структури потребна је обнова и модернизација. Будући да је ризик од климатских промјена све већи, мјере за отпорност на климатске промјене мораће бити осигуране у свим пројектима обнове и унапређења.

У подручју постоје три међународна аеродрома: Тиват, Мостар и Сарајево.

Сва три нивоа образовања добро су представљена у читавом подручју.

Културолошке разлике и језичке баријере су минималне због дугогодишње добре сарадње и узајамних односа. Осим привлачне обале и градова, програмско подручје у обје земље нуди јединствен пејзаж, планине, шуме, језера, чисте ријеке, минералне и термалне изворе, природне паркове и заштићена подручја, те велику биоразноликост.

Све наведено представља ендегене вриједности и потенцијале који даље могу бити искориштени за јачање економског раста и социјалне кохезије. Уз заједничко наслеђе и непостојање језичких баријера, наведено представља добру основу за будућу економску и социјалну сарадњу између заједница у региону. Независно од тога, ове ресурсе треба користити на исправан и одржив начин како би се избјегле претјерана експлоатација и негативне посљедице на животну средину.

Елементи <i>SWOT</i> анализе на квалификованом подручју	
Предности	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> Постојање комплементарности економија као и сличности тржишта рада; Постојање политика запошљавања и планова за подршку развоја приватног сектора; Активне политике запошљавања преведене на основу ИПА прекограничне сарадње током претходног периода; Оснажен правни и институционални оквир за заштиту животне средине; Одређени локални планови у обзир узимају приступ заснован на одрживом развоју; Релативно велика заштићена природна подручја; Јединствени пејзаж и ресурси (планинска подручја под шумама и извори воде, језера, чисте ријеке, минерални и термални извори); Умјерена континентална клима са различитим утицајима и плодним тлом; Разнолика и добро очувана природа са природним парковима и заштићеним подручјима; Велика биоразноликост, укључујући вриједне љековите биљке и траве; Богато културно наслеђе (историја, архитектура, традиција и фолклор); Добро развијена производња енергије и дистрибутивна мрежа; Обално подручје са квалитетним плажама којем се лако приступа; Културолошке сличности, непостојање језичких баријера и доброкомшијски односи. 	<ul style="list-style-type: none"> Негативни раст популације који доводи до неповољних демографских трендова; Ниски животни стандарди и старење популације на селу; Ограничен проток информација на тржишту; Ниски приходи и животни стандард за већину популације; Мала мобилност радне снаге; Недостатак заједничких прекограничних садржаја за надзор над и спречавање природних катастрофа; Неодговарајућа инфраструктура и управљање јавним комуналијама, посебно у мањим насељима (водовод, канализација, чврсти отпад); Непостојање одлагалишта за чврсти отпад и рециклажних постројења; Слабо спровођење принципа "загађивач плаћа"; Споро спровођење стратегија енергетске ефикасности и обновљиве енергије и планова активности; Повећан ризик по производњу енергије, пољопривреду, превоз и туризам због климатских промјена; Слаба интегрисаност културног наслеђа у развој туристичке понуде и недовољна искоришћеност културних и забавних садржаја; Слабе локалне институционалне структуре којима недостају капацитети за стимулисање развоја туризма; Неразвијеност болничке инфраструктуре и недостатак разноликих и иновативних туристичких производа и услуга; Статична и неефикасна промоција туризма на државном нивоу; Непостојање центара за координацију и информисање осим у великим урбаним центрима; Сезонски развој туризма; Поједина подручја остају затворена због минираниости; Лоше стање културног наслеђа.
Прилике	Пријетње
<ul style="list-style-type: none"> Повећана тенденција ка/потенцијал за конкретније активности прекограничне сарадње; Већа свијест о и осјетљивост за социјалну инклузију маргинализованих група; Оријентисаност политика на спровођење активних мјера за подршку стварања прилика за 	<ul style="list-style-type: none"> Све већи депопулациони трендови; Старење популације; Потпуна популација у појединим руралним мјестима; Повећана социјална искљученост неких група (особе са инвалидитетом, мањине, жене и млади); Незапосленост узрокована колапсом или реструктурисањем већих индустрија;

запошљавање у мање развијеним подручјима у региону (посебна оријентација треба бити усмјерена на младе занатлије у неразвијеним подручјима);

- Развој заједничких програма за унапређење знања, вјештина и компетенција запослених и незапослених;
- Заједнички развој позитивног окружења у којем се промовишу предузетничка култура и запошљавање, посебно када су у питању млади;
- Неискориштене могућности употребе сунчеве и енергије вјетра;
- Могућа употреба одрживих, повољних по животну средину и енергетски ефикасних услуга и технологија;
- Подизање свијести о добробитима заштите животне средине и одрживог развоја и повећано учествовање јавности у повезаним поступцима одлучивања;
- Промовисање и успостављање принципа социјално одговорног пословања;
- Партнерство јавног, приватног и цивилног сектора у спровођењу иницијатива за заштиту животне средине и промовисање програма и пројеката одрживог развоја;
- Успостављање заједничких центара за хитне ситуације;
- Промовисање производње обновљивих извора укључујући и пројекте презентовања;
- Културни/историјски туризам и образовне активности којима се регион промовише као мултиетничка и привлачна европска локација;
- Развој алтернативних облика руралног туризма и органске пољопривреде са могућностима за смјештај;
- Ширење и међународно признавање природних паркова и заштићених подручја;
- Унапређење постојеће туристичке понуде кроз активирање културних / природних/историјских ресурса и потенцијала;
- Повећана видљивост прекограничног туризма кроз организовање појединачних

- Недовољна улагања у људски капитал и мобилност радне снаге;
- Незадовољавајућа постројења за отпадне воде, канализацију и одлагање отпада која могу угрозити јавност и допринијети споријем економском развоју;
- Инфраструктурна улагања која би могла неповољно утицати на животну средину;
- Неодржив економски развој и неконтролисано загађење могу угрозити квалитет ваздуха, воде и тла;
- Несистематско искоришћавање шума;
- Пословне баријере, недостатак знања, искуства и вјештина у управљању и оглашавању одредишта;
- Недовољно ресурса за текуће одржавање и очување природног, културног и историјског наслеђа;
- Претјерана изложеност / претјерано искоришћавање одређених локација/ресурса;
- Климатске промјене могу утицати на туризам, производњу енергије, превоз и пољопривреду.

<p>понула око главних туристичких и културних потенцијала;</p> <ul style="list-style-type: none"> Унапређење билатералне сарадње у оглашавању регионалних туристичких одредишта; Видљиве приватне иницијативе у сектору туризма које одговарају повећаној потражњи за велнес, здравственим и екотуризмом; Развој специјализованих туристичких програма фокусираних на нову „активну“ врсту одмора; Заједнички развој туристичких производа и њихово заједничко оглашавање. 	
--	--

ДНО 3. ПРОГРАМСКА СТРАТЕГИЈА

3.1. ЛОГИЧКА ПОДЛОГА - ПОЈАШЊЕЊЕ ИЗАБРАНЕ СТРАТЕГИЈЕ ДЈЕЛОВАЊА

- ✓ Тренутни ИПА II програм прекограничне сарадње представља наставак добро утемељеног оквира за сарадњу.
- ✓ ИПА програм прекограничне сарадње Босна и Херцеговина - Црна Гора 2007-2013. до сад је спроведен кроз два позива за достављање понуда. Интерес који су за Програм изразили понуђачи показује постојање позитивног тренда и, према томе, потенцијала за јачање капацитета подручја за апсорпцију.
- ✓ Када се ради о обрађеним темама, анализа коју је спровео ЈТС о примљеним понудама показује како је тематски интерес распоређен на нове тематске приоритете²:

Приоритет	ТП 1	ТП 2	ТП 3	ТП 4	ТП 5	ТП 6	ТП 7	ТП 8	Укупно
1. ЦФП	4	11	0	11	9	3	0	0	38
2. ЦФП	8	14	0	22	17	1	5	0	67
Укупно	12	25	0	33	26	4	5	0	105

- ✓ *SWOT* анализа је припремљена између јуна и децембра 2013. године како би се анализирале потребе подручја. Структурисана је према тематском приоритету, усклађена са Стратегијом ЕУ 2020 и СЕЕ 2020, а сви резултати су приложени овом програмском документу.
- ✓ С обзиром на горе наведено, циљ глобалног Програма је препознат као адекватан за суочавање с изазовима и за одговарање на потребе подручја када се узму у обзир правни оквир понуђен ИПА II инструментом и ЕУ-овим стратегијама, као и искуства из прошлости како је описано у плану у даљњем тексту.
- ✓ Укупни циљ Програма је промовисање одрживог развоја у прекограничној области између Босне и Херцеговине и Црне Горе спровођењем заједничких активности заснованих на ефикасној употреби компаративних предности програмског подручја.

² Осам тематских приоритета предложених за ИПА програм прекограничне сарадње су следећи:
 ТП 1 Промовисање запошљавања, мобилност радне снаге, прекогранична социјална и културна инклузија; ТП 2 Заштита животне средине, промовисање прилагођавања на климатске промене и смањење, спречавање и управљање ризиком; ТП 3 Промовисање одрживих превозних и унапређење јавних инфраструктура; ТП 4 Подстицање туризма и културног и природног наслеђа; ТП 5 Улагање у младе, образовање и вештине; ТП 6 Промовисање локалног и регионалног управљања, изградња административних и капацитета за планирање; ТП 7 Повећање конкурентности, развој пословања и малих и средњих предузећа, трговине и улагања; ТП 8 Јачање истраживања, технолошког развоја, иновација и ИЦТ-а.

- ✓ Цјелокупни циљ постиже се активностима у оквиру следећих тематских приоритета чији је избор појашњен у табели у даљњем тексту:

Изабрани тематски приоритети	Појашњење избора
<p>ТП 1: Промовисање прекограничног запошљавања, мобилности радне снаге и социјалне и културне инклузије.</p>	<p>Општи контекст, због финансијске кризе, позив за одговарајуће одговоре у политикама запошљавања.</p> <p>Постојећи процес сарадње треба бити настављен и ојачан. Показало се да је интерес потенцијалних корисника велики. Претходна искуства показују вриједност приступа прекограничне сарадње у овом домену, као и потребу за посебном пажњом коју треба посветити угроженим групама, укључујући младе и жене.</p>
<p>ТП2: Заштита животне средине, промовисање прилагођавања на климатске промјене и смањење негативних посљедица климатских промјена, спречавање ризика и управљање.</p>	<p>У локалним плановима све се више узимају у обзир одрживи развој и подизање свијести о важности заштите природе и борбе против климатских промјена, што се чини ефикасним ако се промовише на прекограничном нивоу. Управљање ризиком захтијева, такође, заједничке активности будући да се природне катастрофе не завршавају на граници.</p>
<p>ТП 3: Подршка туризму и културном и природном наслеђу.</p>	<p>Туризам је највећи потенцијал за раст у подручју захваљујући доступним природним и културним ресурсима. Међутим, потребно је одрживо управљање. Интерес могућих корисника са обје стране границе подржава овај ТП.</p>

3.2. ОПИС ПРОГРАМСКИХ ПРИОРИТЕТА

3.2.1. ТЕМАТСКИ ПРИОРИТЕТИ

Тематски приоритет 1: Промовисање прекограничног запошљавања, мобилности радне снаге и социјалне и културне инклузије.

Недостатак прилика за запошљавање је једна од највећих пријетњи у програмском подручју. Утиче на животни стандард већег дијела становништва и кључни је узрок миграционих токова. Краткорочно унапређење ове ситуације није изгледно, а негативни утицај може чак бити и погоршан, посебно када су у питању угрожене групе и рурално становништво.

Постоји потреба за финансијским ресурсима како би се подржао потенцијал за унапређење запошљавања и приступа тржиштима рада.

Повећана употреба обновљивих извора енергије попут сунчеве и енергије вјетра, геотермалне енергије и биомасе може довести до стварања зелених радних мјеста у мањим заједницама у којима су могућности запошљавања мале.

Посебни циљ 1.1: Унапређен је приступ тржишту рада и животној средини за нове генерације запослених.

Овај посебни циљ усмјерен је на јачање заједничког приступа тржишту рада које је слично са обје стране границе. Недавна достигнућа у домену промовисања политика запошљавања се даље развијају и капитализују чиме се унапређује постојећа подршка услугама и алатима којима се подржава тржиште рада. Хармонизација и редовна размјена података између двију земаља се промовише. Овај посебни циљ је, такође, повезан са одрживошћу пословања које се води у слабо насељеним изолованим подручјима.

Очекивани резултати 1.1.1: Унапређена консултантска подршка и вјештине тражења запослења за становништво у пограничном подручју.

ИД	Показатељи резултата*	Јединица мјере	Основна вриједност	Основна година	Циљана вриједност	Извор података	Учесталост извјештавања
1.1.1.1	Проценат незапослених који су на основу програмских активности пронашли запослење или су дефинисали пословну иницијативу (подијељено према полу и старости).	Број запослених и samozапослених.	0	2014.	20%	Надзор / пројектни извјештаји; Канцеларија за запошљавање и регистри комора.	2018, 2020, 2022.

*Основа за већину индикатора постигнућа је "0". Наиме, ограничена доступност статистичких информација и ресурса не дозвољава дефинисање индикатора прецизно на основној вриједности. Приступом коришћеним у Програму се, према томе, мјере индикатори као посљедица интервенција у склопу Програма за сва три тематска приоритета. Када је у питању практична примјена показатеља, сугерише се да су показатељи циљева унутар сваког позива за достављање понуда (смјернице за понуђаче) презентовани тако да потенцијалним апликантима представљају циљеве Програма и, по могућности, усмјеравају њихово дјеловање у спровођењу Програма. Одговорна тела и ЈМЦ ће редовно ревидирати индикаторе. Када је то могуће, приликом планирања даљњих циљаних позива за достављање понуда у обзир ће се узимати резултати претходних позива за достављање понуда.

Индикативни списак подржаних активности:

- Дефинисање недостатака везаних за радну снагу и вјештине и успостављање ефикасних система информисања на тржишту рада;
- Развој стручног обучавања и неформални и цјеложивотни програми учења;

- Стручно обучавање, неформалне и цјеложивотне образовне активности;
- Приправнички стаж у постојећим компанијама, продавницама и занатима;
- Менторство незапосленим особама из угрожених група у компанијама, продавницама и занатима;
- Увођење практичног наставног плана и програма и образовне институције, укључујући и оне које се баве образовањем одраслих;
- Препознавање и спаривање вјештина с потребама реалног приватног сектора;
- Пружање услуга савјетовања у вези са каријером и давање смјерница;
- Јавно-приватне консултације и дијалог с циљем утврђивања прилика за запошљавање и смањења пословних баријера;
- Идентификација и промовисање одрживих јавно-приватних партнерстава и планова повезивања у пословању са снажним потенцијалом за стварање нових радних мјеста;
- Промовисање и унапређење вјештина за пословне иновације за стварање нових радних мјеста;
- Организовање сајмова за запошљавање/округлих столова/промоција или кампања;
- Промовисање активности samozapoшљавања;
- Мали пројекти демонстрирања употребе обновљиве енергије;
- Мали инфраструктурни радови и набавка опреме.

Циљане групе: Предвиђене циљане групе су незапослени појединци, будући предузетници који разматрају покретање посла у руралним подручјима, искусни предузетници који су спремни проширити своје пословање и створити нова радна мјеста, и студенти високошколских образовних установа и струковних школа.

Врсте корисника: Организације за развој пословања, пословна удружења, канцеларије за запошљавање и сектори за економски развој у регионалним и локалним владама, високошколске установе, институције за стручно образовање и обучавање, социјални партнери и организације цивилног друштва.

Показатељи резултата

ИД	Показатељи резултата	Јединица мјере	Циљана вриједност	Извор података
1.1.1.1.1	Број нових пословних активности и иницијатива за запошљавање које су покренуте и којима се пружа подршка.	Број иницијатива.	4	Надзор/пројектни извјештаји.
1.1.1.1.2	Број извршених услуга везаних за обуке, приправнике и менторство.	Број извршених услуга везаних за обуке, приправнике и менторство.	12	Надзор/пројектни извјештаји.
1.1.1.1.3	Број учесника у обукама, приправника и менторстава.	Број учесника.	300	Надзор/пројектни извјештаји.

Посебни циљ 1.2: Побољшање су прилике за запошљавање и социјалну инклузију угрожених група

Осим унапређење приступа тржишту рада, фокусирана и проактивна подршка биће пружена унапређењу приступа тржишту рада и стварању нових прилика за запошљавање припадника угрожених група, укључујући жене, мањине, особе са инвалидитетом и дугорочно незапослене особе старије од 50 година. Усто, овај циљ биће остварен кроз различите облике савјетовања и директну подршку за стварање социјалних подухвата и других иницијатива за стварање нових радних мјеста.

Очекивани резултати 1.2.1: Повећане прилике за стварање нових радних мјеста за угрожене групе и њихова могућност запошљавања.

ИД	Показатељи резултата	Јединица мјере	Основна вриједност	Основна година	Циљана вриједност	Извор података	Учесталост извјештавања
1.2.1.1	Процент незапослених који су на основу програмских активности пронашли запослење или су дефинисали пословну иницијативу (подијељено према посебној групи, полу и старости).	Број запослених и samozапослених унутар угрожених група.	0	2014.	10%	Надзор/проектни извјештај, Регистри канцеларије за запошљавање.	2018, 2020, 2022.

Врсте корисника: Организације за развој пословања, пословна удружења, канцеларије за запошљавање и сектори за економски развој у регионалним и локалним владама, службе за социјални рад, високошколске установе, институције за стручно образовање и обучавање, социјални партнери и организације цивилног друштва.

Показатељи резултата:

ИД	Показатељи резултата	Јединица мјере	Циљана вриједност	Извор података
1.2.1.1.1	Број нових пословних активности и иницијатива за запошљавање које су покренуте и којима се пружа подршка.	Број иницијатива.	2	Надзор/проектни извјештаји.
1.2.1.1.2	Број извршених услуга везаних за обуке, приправнике и менторство.	Број извршених услуга везаних за обуке, приправнике и менторство.	6	Надзор/проектни извјештаји.
1.2.1.1.3	Број учесника у обукама, приправника и менторстава.	Број учесника.	100	Надзор/проектни извјештаји.

Тематски приоритет 2: Заштита животне средине, прилагођавање на климатске промјене и смањење негативних посљедица климатских промјена, спречавање ризика и управљање.

Иако је богато природним ресурсима, програмско подручје сматра се и угроженим и изложеним одређеном броју ризика у вези са климатским промјенама. Загађење је, такође, разлог за озбиљну забринутост. Будући да се ове околности не могу зауставити на граници, Програм прекограничне сарадње може побољшати ситуацију у смислу пружања подршке регионалним и локалним администрацијама у унапређивању њихових еколошких капацитета, као и капацитета везаних за климатске промјене, планирање управљања ризиком и оперативних капацитета. У исто вријеме, активности промовисања усмјерене на циљану популацију са обје стране границе могу допринијети напорима које улажу јавне институције.

Посебни циљ 2.1: Прекогранична сарадња и заједничке активности унапређују управљање и енергетску ефикасност локалног водоснабдијевања, канализационих система и система за чврсти отпад, те заштиту животне средине.

Водоснабдијевање и управљање отпадом је кључни фактор у погледу заштите животне средине. Иако Програм прекограничне сарадње не обухвата велике инфраструктурне интервенције, заједничке активности на регионалном и локалном нивоу могу представљати основу за већа улагања. Овај посебни циљ нарочито је усмјерен на унапређење еколошких стандарда читавог подручја кроз двоструки приступ институцијама и општој јавности.

Очекивани резултати:

2.1.1.a Ојачан је капацитет за спровођење еколошких стандарда и стандарда енергетске ефикасности на локалном нивоу у погледу водоснабдијевања и управљања чврстим отпадом и отпадним водама; и

2.1.1.6 Повећана је свијест јавности о добробитима усаглашености са европским стандардима водоснабдијевања, управљања чврстим отпадом и отпадним водама, те са стандардима заштите животне средине.

ИД	Показатељи резултата	Јединица мјере	Осно вна вриј едно ст	Осно вна годи на	Циља на вријед ност	Извор података	Учестал ост извјешта вања
2.1.1.a.1	Проценат програмског подручја које има користи од бољег спровођења стандарда водоснабдијевања, канализације, одлагања чврстог отпада и заштите животне средине.	Количина воде која се дистрибуише грађанима широм читавог програмског подручја; Количина пречишћених отпадних вода и одложеног крутог отпада широм програмског подручја у складу са законом и добром праксом; Број кршења закона о заштити животне средине и природе/биодиверзитета.	0	2014	30%	Надзор/п ројектни извјештај и, Извјештај и општинск их власти, Званична статистик а, Медијски извјештај и.	2018, 2020, 2022.
2.1.1.6.1	Проценат обухваћених становника чија је свијест подигнута кампањама о добробитима поштовања европских стандарда водоснабдијевања, управљања чврстим отпадом и отпадним водама и	Проценат становника који подржавају строжије стандарде у области управљања отпадним водама, чврстим отпадом и заштите природе/биодиверзитета.	0	2014.	50%	Надзор/п ројектни извјештај и, Извјештај и општинск их власти, Званична статистик а, Медијски извјештај и.	2018, 2020, 2022.

	стандарда заштите животне средине.						
--	---	--	--	--	--	--	--

Индикативни списак подржаних активности:

- Припремање претходних студија изводљивости за развој нових или модернизацију постојећих система за водоснабдијевање, прераду отпадних вода и прикупљање крутог отпада с циљем унапређења водоснабдијевања и енергетске ефикасности и смањивање загађења од отпадних вода и чврстог отпада и на локалном и на прекограничном нивоу;
- Модернизација постројења и опремање јавних комуналних предузећа која учествују у водоснабдијевању, третману отпадних вода и прикупљању крутог отпада с циљем унапређивања ефикасности водоснабдијевања и енергетске ефикасности и смањења губитака воде и загађења отпадним водама и чврстим отпадом, и на локалном и на прекограничном нивоу;
- Модернизација процедура и пословања јавних комуналних компанија које учествују у водоснабдијевању, третману отпадних вода и прикупљању крутог отпада;
- Обучавање и изградња капацитета локалних и регионалних управа и јавних сервиса и њиховог особља;
- Склапање и спровођење прекограничних јавно-приватних партнерстава са циљем промовисања и увођења виших стандарда заштите животне средине и социјално одговорног пословања, укључујући и за животну средину погодне пилот пројекте који доприносе развоју региона;
- Јавне кампање о образовању и информисању у сарадњи са грађанским друштвом и медијима, укључујући и, али без ограничења на, радионице, јавне дебате, симпозијуме, медијске кампање, промоције и пилот активности као подршка примјени виших стандарда водоснабдијевања, управљања чврстим отпадом и отпадним водама, и заштите природе и биодиверзитета, као и климатских промјена.

Циљане групе: Предвиђене циљне групе на свим нивоима управе у обје земље, посебно оних сектора и одјељења који су одговорни за планирање животне средине, социјалних партнера, волонтерских организација/тијела грађанског друштва и јавних комуналних предузећа која учествују у водоснабдијевању и одлагању отпадних вода и чврстог отпада. Усто, кампање о свијести треба усмјерити на општу јавност.

Врсте корисника: Власти/институције земље са компетенцијама/одговорношћу у квалификованом подручју, локалне владе и њихове институције; развојне агенције, организације (укључујући невладине организације) за заштиту животне средине; јавна тијела одговорна за водоснабдијевање и управљање отпадним водама и чврстим отпадом.

Показатељи резултата:

ИД	Показатељи резултата	Јединица мјере	Циљана вриједност	Извор података
2.1.1.a.1.1	Број припремљених претходних студија изводљивости и студија изводљивости и техничких планова за развој нових или модернизацију постојећих система водоснабдијевања, третмана отпадних вода/крутог отпада.	Утврђени технички, економски, финансијски, законски и еколошки планови и студије.	2	Надзор/пројектни извјештаји, Извјештаји општинских власти.
2.1.1.a.1.2	Број модернизованих постројења, опреме, процедура и активности јавних комуналних	Реновирана постројења, Новонабављена и/или	3	Надзор/пројектни извјештаји, Извјештаји општинских власти,

ИД	Показатељи резултата	Јединица мјере	Циљана вриједност	Извор података
	компанија.	обновљена опрема.		Званична статистика Медијски извјештаји.
2.1.1.6.1.1	Број запослених у јавним комуналним предузећима чије су вјештине и знање унапређени.	Обучени запослени.	50	Надзор/пројектни извјештаји, Извјештаји јавних комуналних установа.
2.1.1.6.1.2	Број организованих и спроведених образовних/информативних кампања, јавних/приватних партнерстава и пилот пројеката којима се промовишу виши стандарди заштите животне средине.	Спроведене активности подизања свијести.	7	Надзор/пројектни извјештаји, Медијска покривеност.

Посебни циљ 2.2: Унапређено је прилагођавање на климатске промјене и мјере смањења њиховог утицаја и спречавања ризика и управљања.

Природни ресурси подлијежу многим притисцима и конфликтима приликом употребе (између концепта заштите животне средине и индустрије, пољопривреде, урбанизације и туризма). Даљњи притисци потичу од све већег ризика за читаву земљу. Прекогранична сарадња унаприједиће капацитете за спречавање и смањење утицаја природних катастрофа јавне администрације у области кроз заједничко учење, развој интегрисаних алата и стратегија, као и заједничка пилот рјешења.

Очекивани резултати 2.2.1: Ојачан је капацитет хитних служби за спречавање и смањење ризика и мјере прилагођавања како би се могле носити с посљедицама катастрофа узрокованих климатским промјенама.

ИД	Показатељи резултата	Јединица мјере	Основна вриједност	Основна година	Циљна вриједност	Извор података	Учесталост извјештавања
2.2.1.1	Најмање два прекогранична тима основана су и имају овлашћење да рјешавају хитне ситуације.	Сектори и ангажовани на Програму имају корист од новог знања, вјештина и искуства; Потписан протокол о сарадњи.	0	2014.	2	Надзор/пројектни извјештаји	2018, 2020, 2022.

Индикативни списак подржаних активности:

- Обучавање и изградња капацитета еколошких служби за ванредна стања, укључујући и прекограничну сарадњу на спречавању ванредних ситуација, спасавању и активностима обнове;
- Модернизација/опремање и унапређење оперативних процедура еколошких служби за ванредне ситуације;
- Размјена искустава и најбољих пракси међу заинтересованим странама у унапређењу спречавања ризика и управљања и смањења утицаја климатских промјена и капацитета за прилагођавање;
- Заједничке активности управљања ризиком (пожар, поплава, загађење, итд);

- Мали инфраструктурни радови, обезбјеђивање постојања мјера за отпорност на климатске промјене.

Циљане групе: Предвиђена циљана група су запослени на свим нивоима власти у обје земље, а нарочито они сектори и одјељења задужена за управљање ризиком, и волонтерске организације/тијела која се баве климатским промјенама, социјални партнери и грађанско друштво.

Врсте корисника: Власти/институције земље са компетенцијама/одговорношћу у квалификованом подручју, локалне владе и њихове институције; развојне агенције, организације (укључујући невладине организације) за заштиту животне средине и климатске промјене; јавна тијела одговорна за пожаре/поплаве/хитне службе.

Циљане групе:

ИД	Показатељи резултата	Јединица мјере	Циљана вриједност	Извор података
2.2.1.1.1	Број организованих обука.	Запослени и сектори који имају користи од обука.	6	Надзор/пројектни извјештаји
2.2.1.1.2	Број сектора у оквиру јавне администрације који су опремљени за унапређено прекогранично управљање катастрофама и рјешавање питања климатских промјена.	Сектори и ангажовани на Програму имају корист од нове специјализоване опреме.	4	Надзор/пројектни извјештаји

Тематски приоритет 3: Подршка туризму и културном и природном наслеђу

Адекватна употреба и промовисање пејзажа, природних ресурса и културног наслеђа могу допринијети отварању подручја у смислу одрживог туризма као инструмента за економски раст.

Посебни циљ 3.1: Унапређен је квалитет и диверсификација туристичке понуде засноване на природном и културном наслеђу.

Намјера је пронаћи начине развоја културних и природних ресурса у туристичке ресурсе и производе како би се унаприједио интерес за посјећивање и живот у том окружењу. Овај посебни циљ усмјерен је ка проналажењу равнотеже између очувања и развоја природних и културних ресурса, уз посебну пажњу посвећену руралним подручјима која су још увек маргинализована од стране већине посјетилаца.

Очекивани резултати:

3.1.1.а Број туриста у руралним и заштићеним природним областима је повећан; и

3.1.1.б Слика и привлачност прекограничног подручја као мултиетничке и разнолике европске дестинације је унапређена.

ИД	Показатељи резултата	Јединица мјере	Основна вриједност	Основна година	Циљна вриједност	Извор података	Учесталост извјештавања
3.1.1.а.1	Број и приходи од посјетилаца	Туристичке посјете/потрошња.	0	2014.	300	Надзор/пројектни извјештаји.	2018, 2020, 2022.

ИД	Показатељи резултата	Јединица мјере	Основна вриједност	Основна година	Циљна вриједност	Извор података	Учесталост извјештавања
3.1.1.a.2	а/корисника заједничких руралних и природних заштићених области. Број успостављених тематских кластера и других дугорочних прекограничних пословних веза.	Успостављени и оперативни кластери и дугорочна пословна партнерства	0	2014.	5	Надзор/проектни извјештаји.	2018, 2020, 2022.
3.1.1.6.1	Број организованих културних догађаја.	Број организованих културних догађаја.	0	2014.	5	Надзор/проектни извјештаји	2018, 2020, 2022.
3.1.1.6.2	Проценат културних знаменитости чија је видљивост унапређена.	Број културних знаменитости чији је публицитет унапређен.	0	2014.	50%	Надзор/проектни извјештаји; Статистички подаци добијени из туристичких организација.	2018, 2020, 2022.

Индикативни списак подржаних активности:

- Заједнички развој нових туристичких производа и услуга коришћењем ИЦТ-а и других доступних технологија (нпр. ГПС уређаја, система резервисања, итд) - размјена информација, умрежавање, структурисање, позиционирање и брендирање;
- Организовање промоција и комуницирање и јавне кампање;
- Размјена и пренос искустава;
- Обучавање и изградња капацитета за маркетиншке вјештине туристичких оператера;
- Развој и спровођење циљаних планова обучавања за постојеће и будуће раднике у туризму у мање развијеним туристичким подручјима;
- Мањи инфраструктурни радови и набавка опреме;
- Организовање догађаја, симпозијума, радионица, итд;
- Посебне професионалне интервенције с циљем заштите и промовисања културног наслеђа, као и културних традиција;

- Организовање лаке инфраструктуре с циљем подршке производњи кључних производа (нпр. центри за посјетиоце, постављање знакова, објекти за рекреацију за туристичке сврхе);
- Обнова и очување историјских и културних знаменитости, укључујући и приступ истима.

Циљане групе: Посјетиоци и локално становништво, пословни субјекти и организације повезане са сектором, организације које развијају туристичке локације и организације које имају користи од развијених локација.

Врсте корисника: Главни пројектни партнери предвиђени за спровођење пројеката у оквиру овог посебног циља су организације одговорне за очување и развој природног и културног наслеђа, организације за развој туризма, локалне и регионалне владе.

Показатељи резултата:

ИД	Показатељи резултата	Јединица мјере	Циљана вриједност	Извор података
3.1.1.a.1.1	Број нових заједничких туристичких производа.	Развијени нови туристички производи.	3	Надзор/пројектни извјештаји
3.1.1.6.1.1	Број обновљених споменика културе који су стављени на располагање посетиоцима.	Обнова/рестаурација на споменицима и приступни путеви.	3	Надзор/пројектни извјештаји

Сажети преглед показатеља резултата:

Тематски приоритет	Посебни циљ	Очекивани резултати	Показатељи резултата [*]
1. Промовисање прекограничног запошљавања, мобилности радне снаге и социјалне и културне инклузије.	1.1 Унапређен је приступ тржишту рада и животној средини за нове генерације запослених.	1.1.1 Унапређена савјетодавна подршка и вјештине тражења запослења за становништво у пограничном подручју.	1.1.1.1 Проценат незапослених који су на основу програмских активности пронашли запослење или су дефинисали пословну иницијативу (подијељено према полу и старости).
	1.2 Побољшање су прилике за запошљавање и социјалну инклузију угрожених група.	1.2.1. Повећане прилике за стварање нових радних мјеста за угрожене групе и њихова могућност запошљавања.	1.2.1.1 Проценат незапослених из угрожених група који су на основу програмских активности пронашли запослење или су дефинисали пословну иницијативу (подијељено према посебној групи, полу и старости).
2. Заштита животне средине, прилагођавање на климатске промјене и смањење негативних последица климатских промјена, спречавање ризика и управљање.	2.1 Прекогранична сарадња и заједничке активности унапређују управљање и енергетску ефикасност локалног водоснабдијевања, канализационих система и система за чврсти отпад, те заштиту животне средине.	2.1.1.а Ојачан је капацитет за спровођење еколошких стандарда и стандарда енергетске ефикасности на локалном нивоу у погледу водоснабдијевања и управљања чврстим отпадом и отпадним водама.	2.1.1.а.1 Проценат програмског подручја које има користи од бољег спровођења стандарда водоснабдијевања, канализације, одлагања чврстог отпада и заштите животне средине.
		2.1.1.б Повећана је свијест јавности о добробитима усаглашености са европским стандардима водоснабдијевања, управљања чврстим отпадом и отпадним водама, те са стандардима заштите животне средине.	2.1.1.б.1 Проценат обухваћених становника чија је свијест подигнута кампањама о добробитима поштовања европских стандарда водоснабдијевања, управљања чврстим отпадом и отпадним водама и стандарда заштите животне средине.
	2.2 Спречавање ризика и управљање и смањивање утицаја климатских промјена и прилагођавање на промјене су унапређени.	2.2.1 Капацитет служби за спречавање ризика у ванредним ситуацијама и смањење последица климатских промјена и прилагођавање на промјене је повећан.	2.2.1.1 Најмање два прекогранична тима су основана и имају овлашћење да рјешавају хитне ситуације.
3. Подршка туризму и	3.1 Унапређен је квалитет и	3.1.1.а Број туриста у руралним и	3.1.1.а.1 Број и приходи од посјетилаца/корисника

^{*}Напомињемо да су показатељи резултата даље изложени на ниво показатеља резултата како је горе описано.

Тематски приоритет	Посебни циљ	Очекивани резултати	Показатељи резултата ³
културном и природном наслеђу.	диверсификација туристичке понуде засноване на природном и културном наслеђу.	заштићеним природним подручјима је повећан.	заједничких руралних и природних подручја.
		3.1.1.6 Слика и привлачност прекограничног подручја као мултиетничке и разнолике европске дестинације је унапређена.	3.1.1.а.2 Број утврђених тематских кластера и других дугорочних пословних веза. 3.1.1.6.1 Проценат културних догађаја и знаменитости чија је видљивост унапређена.

Промовисање локалних прекограничних активности људи - људима сматра се хоризонталним модалитетом који је могуће примијенити, када је то релевантно, на испуњавање свих одабраних тематских циљева.

3.2.2. Техничка помоћ

Посебни циљ:

Посебни циљ техничке помоћи је обезбиједити ефикасно, транспарентно и правовремено провођење прекограничног Програма сарадње, као и подићи свијест о Програму на државном, регионалном и локалном нивоу и, уопштено, међу становништвом у квалификованом програмском подручју. Такође, подржава активности подизања свијести на нивоу земље како би грађани у обје земље кориснице ИПА II програма били информисани о Програму. Надаље, искуство припреме програмског циклуса 2007-2013. године показује да ће овај приоритет, такође, представљати подршку административном капацитету власти и корисника Програма у погледу унапређена власништва и погодности Програма и пројектних резултата.

Алокација за техничку помоћ биће употребљена за подршку раду државних Оперативних структура (ОС) и Заједничког надзорног одбора (ЗНО) у обезбјеђивању ефикасног успостављања, спровођења, надзора и евалуације Програма, као и оптималне употребе ресурса. Ово ће бити постигнуто кроз успостављање и дјеловање Заједничког техничког секретаријата (ЗТТ) на територији Босне и Херцеговине и по могућности Канцеларије на подручју Црне Горе. ЗТТ ће бити одговоран за свакодневно управљање Програмом и извјештавање ОС и ЗНО.

Планирани резултати:

1. Административна подршка Оперативним структурама и Заједничком одбору Програма је унапређена.

Овај приоритет ће обезбиједити несметано спровођење Програма током свих фаза. Укључује доступност финансијских средстава и ангажовање квалификованог особља задуженог за пружање помоћи Оперативним структурама и Заједничком одбору, као и успостављање и спровођење механизма и процедура управљања, надзора и контроле. Ако буде потребно, допринијеће и припреми следећег финансијског циклуса (2021–2027).

Показатељи резултата:

Показатељ	Јединица	Основна вриједност	Циљ 2022.
Просјечни удио корисника задовољних подршком спровођењу програма. ³	Проценат	Нема података.	90%

³Захтијева редовно и једноставно испитивање коришћењем стандардног упитника са затвореним питањима.

2. Технички и административни капацитет за управљање Програмом и спровођење је повећан.

Овај приоритет ће, такође, пружити могућност унапређења стручности и вјештина структура које управљају Програмом, као и могућих апликаната и корисника гранта. Посебне активности изградње капацитета биће планиране и изведене на основу утврђених потреба током спровођења Програма. Као дио лекција научених из програмског циклуса 2007-2013. године, (I) очекује се повећано учествовање чланова ЗНО-а у задацима дефинисаним у оквиру правног оквира ИПА II програма; (II) биће повећан капацитет потенцијалних апликаната за развој одрживих прекограничних партнерстава; и (III) биће повећан капацитет корисника гранта у смислу задовољавајућег начина испуњавања обавеза из њихових уговора.

Показатељи резултата:			
Показатељ	Јединица	Основна вриједност	Циљ 2022.
Просјечно повећање у броју примљених понуда у оквиру сваког узастопног позива.		Нема података.	Нема података. ⁴
Просјечан удио пројектних сажетака који би били квалификовани за даљу процјену.	Проценат	НА	65%

3. Видљивост Програма и његови резултати су загарантовани.

Програм прекограничне сарадње веома је популаран у квалификованим подручјима захваљујући, између осталог, видљивости активности које су предузете током програмског циклуса 2007-2013. године. С обзиром на број апликаната у накнадним позивима, примијењено је да постоји повећан интерес за иницијативе сарадње. Ова достигнућа треба одржати и унаприједити током спровођења финансијске перспективе 2014-2020. Треба развити разноврсне канале комуникације и публицитета како би се обезбиједила редовна размјена информација између заинтересованих страна и шире публике.

Показатељи резултата:			
Показатељ	Јединица	Основна вриједност	Циљ 2022.
Људи који учествују у промотивним догађајима.	Број	1.150	1.500
Посјете интернетској страници Програма.	Број	280.000	490.000

Врста активности:

Списак могућих активности обухваћених алокацијом за техничку помоћ укључиваће:

- Успостављање и функционисање Заједничког техничког секретаријата и његове Канцеларије;
- Организовање догађаја, састанака, обука, студијских путовања или узајамних посјета са циљем усвајања нових знања о најбољим праксама других развојних иницијатива;
- Учествовање запосленика управљачких структура на форумима о западном Балкану или о ЕУ-у;

⁴Напомињемо да су у финансијској перспективи 2014-2020. усклађени/стратешки позиви за достављање понуда замишљени с јасним фокусом и/или одређеним условима који се односе на потенцијалне кориснике. Такође, у позиву за достављање понуда могуће је да ће се користити ротирајући принцип за одабир тематских приоритета и њихових специфичних циљева, а у том смислу, број понуда не мора бити повећан. Због овога, могући очекивани пораст броја примљених понуда може бити израчунат посебно за сваки узастопни позив и на њега ће утицати фактор који може бити израчунат на основу: 1) Укупних доступних финансијских оквира, 2) Тематских приоритета, специфичних циљева и резултата укључених у позив за достављање понуда, 3) Минималних и максималних износа одобрених грантова, 4) Броја апликација и дозвољених грантова по понуђачу/супонуђачу/повезаном субјекту и 5) Свих других специјалних одредби које утичу на разне критеријуме квалификованости који се примјењују на одређене позиве за достављање понуда.

- Припремање интерних и/или екстерних приручника;
- Помоћ потенцијалним апликантима у партнерству и развоју пројекта (форуми за проналажење партнера, итд);
- Савјетовање корисника гранта о питањима спровођења пројекта;
- Надзор над спровођењем пројекта и програма, укључујући успостављање система надзора и повезаног извјештавања;
- Организовање активности оцјењивања, анализирања, тестове и/или проучавања позадине Програма;
- Информисање и публицитет, укључујући и припрему, усвајање и редовну ревизију плана видљивости и комуницирања, ширења информација (инфо-дани, научене лекције, студије најбољих случајева, новински чланци и саопштења), промотивни догађаји и штампани материјал, развој комуникационих алата, одржавање, ажурирање и унапређење интернетске странице Програма, итд;
- Подршка раду Заједничке радне групе задужене за припрему програмског циклуса 2021-2026. године;
- Остало.

Циљане групе и крајњи корисници (непотпуни списак):

- Структуре које управљају Програмом, укључујући уговорна тијела;
- Потенцијални апликанти;
- Корисници гранта;
- Крајњи корисници пројекта;
- Општа јавност.

3.3. ХОРИЗОНТАЛНА И ПОПРЕЧНА ПИТАЊА

Гарантовање једнаких могућности и спречавање било какве дискриминације на основу пола, расног или етничког поријекла, религије или увјерења, инвалидитета, старости или сексуалне оријентације представљају важне принципе у свим фазама Програма. Ови принципи примјењују се у спровођењу Програма, али и на избор и спровођење засебних пројекта. Допринос хоризонталним принципима предвиђен је као критеријум за оцјену. Пројекти који би имали негативан утицај на једнаке прилике и једнакост неће бити одобрени.

Одрживи развој и климатске промјене биће узети у обзир као хоризонтални принцип у спровођењу свих програма. Критеријум за избор предвиђен је за одрживи развој. Пројекти са директним негативним утицајем на животну средину и одрживи развој неће бити финансирани.

Пројекти који подржавају једнаке прилике и једнакост директно су предвиђени у оквиру тематског приоритета 1 гдје су потребе угрожених група посебно узете у обзир. Усто, тематски приоритет 2 директно се односи на заштиту животне средине, док је тематски приоритет 3 фокусиран на туризам и природне ресурсе.

Према томе, пројекти финансирани у оквиру ових приоритета имаће директан позитиван утицај на одрживи развој. На крају, тематски приоритет 3 настоји унаприједити разумијевање различитих култура с циљем промовисања туризма.

Уз општи принцип једнакости, Програм ће узимати у обзир и једнакост између мушкараца и жена. Ово је један од циљева свих тематских приоритета. Једнакост између мушкараца и жена биће узета у обзир приликом запошљавања особља и у свим кадровским политикама.

Допринос хоризонталним принципима предвиђен је као критеријум за оцјену. Пројекти који би имали негативан утицај на једнаке прилике и једнакост неће бити одобрени.

Пројекти припремљени у оквиру приступа Развоју подручја с циљем омогућавања одрживог раста у дефинисаним географским подручјима у пограничним подручјима на западном Балкану, посебно у руралним подручјима које карактеришу сложени развојни проблеми, могу бити размотрени за финансирање у оквиру Програма прекограничне сарадње. У обзир ће бити узети припремне активности за Развој подручја које су већ спроведене у пограничном региону који обухвата Босну и Херцеговину и Црну Гору.

ДИО 4. ФИНАНСИЈСКИ ПЛАН

Табела 1 приказује индикативни годишњи износ доприноса Уније Програму прекограничне сарадње за период 2014-2020. године. Табела 2 приказује индикативну расподелу алокација по тематском приоритету и највећи износ суфинансирања од стране Уније.

Табела 1: Индикативни износи годишње финансијске алокације за Програм прекограничне сарадње 2014 –2020.

Година	ИПА II програм прекограничне сарадње Босна и Херцеговина - Црна Гора 2014-2020							Укупно (EUR)
	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2014-20.
Операције у оквиру Програма прекограничне сарадње (сви тематски приоритети).	840 000	1 200 000	1 200 000	840 000	1 200 000	1 200 000	1 080 000	7 560 000
Техничка помоћ.	360 000	0 00	0 00	360 000	00	00	120 000	840 000
Укупно (EUR)	1 200 000	1 200 000	1 200 000	1 200 000	1 200 000	1 200 000	1 200 000	8 400 000

Табела 2: Индикативне алокације по тематском приоритету током периода од 2014 до 2020. године и стопа доприноса Уније

ПРИОРИТЕТИ	ИПА II програм прекограничне сарадње Босна и Херцеговина - Црна Гора 2014-2020			
	Допринос Уније	Корисник/корисници суфинансирања	Укупно финансирање	Стопа доприноса Уније
	(а)	(б)	(ц) = (а)+(б)	(д) = (а)/(ц)
1 – Промовисање прекограничног запошљавања, мобилности радне снаге и социјалне и културне инклузије.	2 100 000,00	370 588,23	2 470 588,23	85%
2 – Заштита животне средине, прилагођавање на климатске промјене и смањење негативних последица климатских промјена, спречавање ризика и управљање.	2 940 000,00	518 823,53	3 458 823,53	85%
3 – Подршка туризму и културном и природном наслеђу.	2 520 000,00	444 705,88	2 964 705,88	85%
4 – Техничка помоћ.	840 000,00	0 00	840 000,00	100%
УКУПНО	8 400 000,00	1 334 117,64	9 734 117,64	

Допринос Уније обрачунат је у вези са квалификованим издацима који се заснивају на укупним квалификованим издацима укључујући приватне и јавне издатке. Стопа суфинансирања Уније

на нивоу сваког тематског приоритета није мања од 20% нити већа од 85% квалификованих издатака.

Суфинансирање тематских приоритета обезбјеђују корисници гранта. Корисници гранта требају обезбиједити минимални допринос од 15% за укупне квалификоване трошкове пројекта.

Износ обезбијеђен за техничку помоћ ограничен је на 10% укупног износа алоцираног за Програм.

Стопа суфинансирања средствима ЕУ-а је 100%.

Средства за тематске приоритете биће обезбијеђена кроз Сprovedбене одлуке Комисије и покриваће од једне до три алокације годишње. Средства за техничку помоћ биће обезбијеђена кроз посебну Сprovedбену одлуку Комисије.

ДНО 5. СПРОВЕДБЕНЕ ОДРЕДБЕ

Позив за достављање понуда:

Одговорна тијела у земљама учесницима које су кориснице ИПА II програма планирају спровођење већег дијела интервенција кроз грантове засноване на јавним позивима за достављање понуда. Они ће обезбиједити потпуну транспарентност процеса и приступ различитим јавним и нејавним субјектима. ЗНО ће бити одговоран за утврђивање тематских приоритета, специфичних циљева, циљаних крајњих корисника и посебног фокуса сваког позива за достављање понуда који ће подржати Европска комисија.

Динамика објављивања позива за достављање понуда зависи од великог броја фактора, укључујући логистику, вријеме оцјене понуда и нивоа интереса потенцијалних понуђача. Према томе, у овом тренутку не може бити утврђено колико ће позива за достављање понуда бити објављено током програмског периода. Одговорна тијела ће у сваком случају водити рачуна о томе да приликом објављивања позива за достављање понуда избјегну преклапање тематских приоритета у оквиру различитих програма прекограничне сарадње. Приликом објављивања позива за достављање понуда користиће се ротирајући принцип за избор тематских приоритета и њихових специфичних циљева.

Прије објављивања пакета позива, одговорна тијела ће ревидирати потребе / перспективе у том тренутку и процијенити испуњење показатеља у претходним програмима прекограничне сарадње. На основу тога биће предложен списак тематских приоритета и посебних циљева који ће бити објављени у програмима прекограничне сарадње. План ће бити усклађен са другим програмима/позивима за достављање понуда који могу бити отворени/објављени у исто вријеме, како би се избјегло преклапање. У накнадним позивима за достављање понуда биће изабрани они тематски приоритети и/или посебни циљеви који нису претходно били објављени.

Стратешки пројекти:

Током припреме Програма нису утврђени никакви стратешки пројекти. Међутим, током периода спровођења Програма могуће је размотрити алоцирање дијела средстава за један или више стратешких пројеката. Утврђивање стратешких пројеката зависиће од тога да ли је показан посебан интерес обје земље за рјешавање посебних стратешких приоритета који очигледно прате циљеве обију земаља и доказују јасан прекогранични утицај.

Стратешки пројекти могу бити изабрани кроз позив за стратешке пројекте или кроз јавни позив за достављање понуда. У случају јавног позива, партнери у Програму ће заједнички утврдити и усагласити све стратешке пројекте које ће одобрити ЗНО у одговарајућем тренутку током периода спровођења Програма. У том случају, након што га предложи и одобри ЗНО и подржи Комисија, Програм прекограничне сарадње мора бити измијењен како би садржавао тај стратешки пројекат. Избор стратешких пројеката спроводиће се на транспарентан начин. Након што одговорна тијела и ЗНО утврде и потврде стратешки приступ, релевантне институције (водеће институције за стратешке пројекте) биће позване да доставе своје приједлоге у виду пројектних задатака, техничких спецификација или трошковника. У том случају, након што га предложи и одобри ЗНО и подржи Комисија, Програм прекограничне сарадње мора бити измијењен како би садржавао тај стратешки пројекат.

Тематски приоритет: Заштита животне средине, промовисање прилагођавања на климатске промјене и смањење, спречавање и управљање ризиком чини се најприкладнијом формулацијом стратешких пројеката.

Пројекти припремног карактера, попут припреме пројектне документације, не могу се сматрати стратешким пројектима. Само већ спремне институционалне иницијативе, чији су јасан циљ заједнички изазови с обје стране границе и чији су резултат одржива и заједничка рјешења, могу се сматрати прикладним стратешким пројектима.

СПИСАК ДОДАТАКА

ДОДАТАК 1: Анализа стања

**ИПА II програм прекограничне сарадње Босна и
Херцеговина - Црна Гора
2014 - 2020.
Анализа програмског подручја**

Ревидирано 27. 5. 2014. године

Садржај

Сврха	38
Методологија	39
Анализа стања.....	40
Главни закључци	50

Сврха

Циљ овог документа је представљање Анализе стања која је спроведена у оквиру припрема за ИПА II програма прекограничне сарадње (ПС) „Босна и Херцеговина - Црна Гора 2014 – 2020“. Програм представља потребну основу за утврђивање кључних потреба и приоритета који требају бити обухваћени инструментом прекограничне сарадње у будућности, као и да представља важан дио за припрему читаве програмске стратегије.

У документу је дат преглед програмског подручја са свим његовим предностима и манама; документ дефинише посебности и заједничке карактеристике територије (идентитет) и дефинише кључна подручја у којима би спровођење прекограничних активности генерисало високу додатну вриједност.

ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ *SWOT*-а представљени су и о њима се расправљало током првог састанка Заједничке радне групе који је одржан у Требињу 18. 10. 2013. године. Улазне информације и напомене које је дала Заједничка радна група уврштене су у овај документ.

Методологија

Анализа стања спроведена је коришћењем *PRESTLE* и *SWOT* методологија. Оперативне структуре у обје земље обезбиједиле су главне статистичке податке и релевантне документе.

SWOT анализа је припремљена по тематском приоритету према сугестијама Европске комисије (ЕК). Тематски приоритети су заправо прилагођавање тематских циљева предложених у члану 9. Приједлога Комисије за прописе у вези са средствима Заједничког стратешког оквира (ЗСО), па су, према томе, усклађене са Стратегијом ЕУ 2020 и са њезином регионалном варијантом СЕЕ 2020.

Бр.	Тематски приоритет	Тематски циљеви (чл. 9. Прописа за рег. ЗСО)	СЕЕ 2020	ЕУ 2020
1	Промовисање прекограничног запошљавања, мобилности радне снаге и социјалне и културне инклузије.	Тематски циљеви 8 и 9.	Инклузивни раст.	Инклузивни раст.
2	Заштита животне средине, прилагођавање на климатске промјене и смањење негативних последица климатских промјена, спречавање ризика и управљање.	Тематски циљеви 4, 5 и 6.	Одрживи раст.	Одрживи раст.
3	Промовисање одрживог превоза и унапређење јавних инфраструктура.	Тематски циљ 7.	Одрживи раст.	Одрживи раст.
4	Подршка туризму и културном и природном наслеђу.	н.а.	Интегрисани раст.	
5	Улагања у младе, образовање и вјештине.	Тематски циљ 10 за образовање.	Инклузивни раст.	Инклузивни раст.
6	Промовисање локалног и регионалног управљања, планирања и изградња административних капацитета.	Тематски циљ 11.	Управљање за раст.	Хоризонтално.
7	Повећање конкурентности, развој пословања и малих и средњих предузећа, трговина и инвестиције.	Тематски циљ 3.	Паметни раст.	Паметни раст.
8	Јачање истраживања, технолошког развоја, иновација и ИЦТ-а.	Тематски циљ 1 и 2.	Паметни раст.	Паметни раст.

Први корак у анализи било је истраживање спроведено у читавом прекограничном подручју. Оперативна структура (ОС) послала је стандардизоване упитнике општинама и другим релевантним институцијама у квалификованом подручју (државним/регионалним/локалним владама, високообразовним институцијама, јавним предузећима, удружењима, трговинским коморама, невладиним организацијама, итд.).

Засебна анализа спроведена је за општине будући да су добијене повратне информације омогућиле компаративни приступ. Од 13 општина у квалификованом подручју с црногорске стране границе, 9 их је вратило попуњене упитнике. Проценат примљених упитника (узорак) био је 69,2% укупног броја и 79,8% укупног броја становништва у квалификованом подручју с црногорске стране. Од 56 општина у квалификованом подручју с босанскохерцеговачке стране границе, 21 их је вратило попуњене упитнике. Проценат примљених упитника је 37,5% укупног броја општина у квалификованом подручју у Босни и Херцеговини. Од других институција/организација са обје стране границе примљено је укупно 77 упитника.

Као други корак, тим стручњака за припрему Програма спровео је индивидуалне интервјуе са различитим институцијама у квалификованом подручју и са релевантним министарствима на државном/ентитетском нивоу. Интервјуи су обављени уживо, као и путем телефона. Анализа интервјуа дозволила је даље дефинисање *SWOT*-а. Закључци за сваки тематски приоритет представљени су у даљњем тексту у засебним дијеловима.

Као трећи корак, тим је анализирао статистичке податке који се односе на сваки тематски приоритет и друге важне информације попут оцјене претходних програма прекограничне сарадње и стратешке секторске документе, што су често предлагали интервјуисани.

Анализа стања

Историја

Током читаве историје, територије и људи у програмском подручју повремено су припадали истим државама, али су их исто често раздвајале границе и ратови. Према томе, везе између заједница у пограничном подручју су снажне и међусобно зависне.

Пред крај 19. вијека, интелектуалци на том подручју почели су промовисати идеју уједињења словенских народа што је на крају резултовало стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца која је касније постала Краљевина Југославија, такође позната као прва Југославија. Краљевина се распала на почетку Другог светског рата, а СФРЈ¹ је створена 1945. године. Тако су настале данашња Босна и Херцеговина и Црна Гора које су постале двије од шест југословенских република.

Након распада бивше СФРЈ, Босна и Херцеговина је постала независна 1992. године, док је Црна Гора постала независна након референдума о независности 2006. године.

Обје земље су снажно посвећене интеграцији у ЕУ. Црној Гори је 17. 12. 2010. године додијељен статус кандидата за чланство у ЕУ-у. БиХ и Европска комисија су 16. 6. 2008. године потписале Споразум о стабилизацији и придруживању. Потписивањем споразума, ЕУ је препознала напоре које је Босна и Херцеговина уложила на свом путу ка ЕУ интеграцијама. ССП са Босном и Херцеговином ратификовале су све земље чланице ЕУ-а, али ССП још увијек није ступио на снагу. Обје земље су већ уложиле значајне напоре у усвајање прописа који су компатибилни са правном тековином ЕУ-а.

Од мјесеца јуна 2012. године, Европска унија започела је приступне преговоре с Црном Гором. Односи Европске уније са Босном и Херцеговином и даље су регулисани Привременим споразумом (ИА) из 2008. године.

Демографија

Становништво Црне Горе остало је, практички, непромијењено у смислу броја становника, од 615.035 1991. године до 620.029 2011. године, према попису из исте године. Становништво у подручју које учествује у Програму прекограничне сарадње у Црној Гори је 300.176. Босна и Херцеговина је у новембру 2013. године извршила први попис након 1991. године. Резултати овог пописа биће уврштени у овај програм када буду доступни.

Током прошлих деценија значајан дио претходно углавном руралног становништва преселио се у урбана подручја. Према томе, становништво у квалификованом подручју Црне Горе и Босне и Херцеговине данас је углавном насељено у урбаним центрима.

С црногорске стране границе, унутрашње миграције са мање развијеног сјевера у развијенији централни и приобални дио резултовале су смањењем од 9,34% броја становника у сјеверном региону само у периоду од 2007. до 2012. године. У Босни и Херцеговини, становништво је, такође, мигрирало у веће урбане центре, нарочито у Сарајево.

Уз депопулацију, рурална подручја и мањи градови у обје државе погођени су „одливом мозгова“ због којих подручја остају без стручних кадрова.

¹Социјалистичка Федеративна Република Југославија.

Ако је природни прираст у квалификованом подручју и даље позитиван, старосна структура становништва указује на неповољан процес демографског старења.

Етничке мањине

Становници у програмском подручју уживају националну равноправност у обје државе будући да њихови уставни гарантују права мањинама. Без обзира на то, током програмског периода од 2014. до 2020. године, ЕУ је још увијек од Босне и Херцеговине очекивала да спроведе пресуду Европског суда за људска права пресуду у случају Сејдић - Финци која се односи на дискриминацију грађана на основу етничког поријекла.

Географски опис

Програмска област налази се у југоисточном дијелу Босне и Херцеговине и у сјеверозападном дијелу Црне Горе. У Босни и Херцеговини програмско подручје обухвата 20.909,33 km² и око 38,51% државне територије. У Црној Гори, програмско подручје обухвата 9.285 km² и око 67,2% државне територије.

Терен је углавном планински, укључујући и један од најстаријих у Европи. Ријеке у квалификованом подручју припадају или јадранском или црноморском сливу. У планинама ријеке теку кроз дубоке кањоне попут кањона ријеке Таре који је најдубљи кањон у Црној Гори и Европи, у дужини од 78 km и са 1300 метара дубине на најдубљој тачки. Ту се налази око четрдесет природних и седам вјештачких језера. Регион је богат водом и шумама које покривају 32% територије.

Клима је разнолика, али генерално, сјеверни дио карактерише континентална клима са хладним зимама и врућим, релативно влажним љетима, са добро распоређеним кишним падавинама и обилним сњажним падавинама на копну, док је клима у јужном дијелу више јадранска, са врућим, сувим љетима и јесенима и благим зимама. Разлике у надморској висини и близина Јадранског мора, као изложеност вјетровима доводе до разлика у клими.

Босанскохерцеговачки дио квалификованог подручја састоји се од 56 општина. Црногорски дио покрива 14 општина у приобалној, централној и сјеверној Црној Гори.

Квалификовано подручје у Босни и Херцеговини укључује 20 km обале која представља једини излаз Босне и Херцеговине на Јадранско море, а карактеришу га добро очуване плаже и туристички центар Неум.

У Црној Гори, 163,78 km обале, од чега је 288,21 km уврштен у програмско подручје које карактерише јединствен пејзаж са прелијепим плажама и важним туристичким центрима.

Инфраструктура

Инфраструктура је важан предуслов економског и социјалног развоја будући да обезбјеђује приступ робама и људима у и из квалификованог подручја. У цјелини, инфраструктура у квалификованом подручју је старомодна будући да је претрпјела недостатак улагања која су углавном усмјеравана у развијенија подручја земље.

Дужина границе између Црне Горе и Босне и Херцеговине је 254,4 km дуж које се налази 8 граничних прелаза. Одређени број прелаза је у претходним годинама обновљен или је тренутно у поступку модернизације уз подршку ЕУ-а.

Улагања током претходних година у путни сектор обје државе унаприједиле су укупно стање путева у квалификованом подручју, али многи путеви требају бити обновљени и модернизовани, што захтијева значајне буџетске издатке.

Главне превозне руте које пролазе кроз програмско подручје су сљедеће:

1. Сарајево - Фоча - Никшић - Подгорица
2. Мостар - Требиње - Никшић - Подгорица
3. Сарајево - Требиње - Херцег Нови

Жељезнице чине мање значајан дио цјелокупне транспортне инфраструктуре у подручју у којем не постоји жељезнички гранични прелаз између двије земље. Црна Гора је, независно од тога, недавно окончала обнову и модернизацију жељезничке везе, која се углавном користи за превоз терета и протеже од Никшића ван квалификованог подручја према Подгорици и Бару. Ово је представљало једно од важнијих улагања у земљи. Мала босанскохерцеговачка жељезничка мрежа није довољно развијена и није у потпуности електрификована, чиме се ограничава могућност обезбјеђивања ефикасне транспортне службе.

Луке, аеродроми и бране су у мало бољем стању. У програмском подручју постоје три аеродрома-Тиват, Мостар и Сарајево. Један мали аеродром налази се у Никшићу. Лука Котор опслужује велике крузере и друга комерцијална пловила, док је marina у Тивту постала важно упориште за јахте на Јадрану.

Телекомуникациона мрежа састоји се од неколико система који нуде и фиксну и мобилну телефонију.

У Црној Гори, услуге мобилне телефоније пружају три ГСМ оператера, (Теленор, Т-мобиле/цом, М-тел). Сви пружаоци покривају читаву територију и пружају напредне услуге.

Три оператера у Босни и Херцеговини су БХ Телеком, Телеком Српске и ХТ Мостар. Оператери су приватизовани, али Федерална влада и даље има већински удио у БХ Телекому и ХТ-у Мостар, док је Телеком Српске приватизовао Телеком Србије чији је већински акционар Влада Србије.

Капацитети фиксне мреже добро су развијени, а мобилна мрежа има добру покривеност сигналом у читавом подручју.

У јуну 2013. године, црногорско Министарство за информационо друштво и телекомуникације објавило је извјештај о стању електронских комуникација које открива да је распрострањеност мобилне телефоније у децембру 2011. године била 187,6%, односно изнад регионалног просјека од 121,96% и просјека ЕУ-а 27 од 127%. С друге стране, према подацима Агенције за статистику, распрострањеност у Босни и Херцеговини је 2012. године била 99%.

Интернет се у квалификованом подручју користи у великој мјери, при чему у Босни и Херцеговини постоје три, а у Црној Гори 4 пружаоца услуга.

Публикација Монстата из 2013. године⁶ о употреби информационих и комуникационих технологија указује на то да 55,8% црногорских домаћинстава посједују и користе рачунаре за приступ интернету, али и да скоро свако домаћинство посједује и повремено користи мобилне телефоне за приступ интернету. У Босни и Херцеговини, процијењено је да је 2012. године 57% становника користило интернет.

Водоснабдијевање, канализација, одлагање отпада

Еколошка инфраструктура представља највећу слабост подручја, али је њен развој високо на списку развојних приоритета и у Босни и Херцеговини и у Црној Гори.

Становништво које живи близу општинских центара и већих насеља обухваћено је мрежом водоснабдијевања. Међутим, капацитети за водоснабдијевање и квалитет хигијене су главна брига у руралним подручјима. Алтернативни системи коришћени у овим областима, попут локалних извора, врела и цистерни не гарантују одговарајући квалитет воде.

Уопштено, ситуација захтијева дјеловање с циљем ревитализације и поправке система водоснабдијевања, посебно када се узме у обзир чињеница да постојеће водоснабдијевање не задовољава потребе популације. Због старости, штете узроковане у рату и цурења ради лошег одржавања, губи се између 30% и 60% капацитета. Системи водоснабдијевања широм квалификованог подручја често су у квару, посебно током сушне сезоне. Ово указује на потребу успостављања већих система за водоснабдијевање на општинском, међуопштинском и регионалном нивоу.

У квалификованом подручју, канализациона мрежа је доступна само у центрима већих општина. У многим општинама, канализациони системи нису спремни третирати произведене количине које се преливају као нетретирана канализација. У одређеним дијеловима подручја долази до испуштања нетретиране канализације у потоке, резервоаре и септичке јаме. Само неколико већих општина посједује ефикасна постројења за обраду отпадних вода.

Третман отпадних вода одвија се на исти, незадовољавајући начин у читавом програмском подручју. Систем управљања чврстим отпадом заснива се на прикупљању, превозу и одлагању чврстог отпада који врше јавна комунална предузећа на општинском нивоу. Депонијама се лоше управља, а санитарни и хигијенски услови су минимални. Минимално је и ефикасно раздвајање отпада.

Општине се жале да недовољна финансијска и техничка помоћ коју примају од државних влада, иако се понекад ради само о припремању претходних студија изводљивости и других планова или студија, омета активности које предузимају како би унаприједиле неодговарајућу еколошку инфраструктуру. Неке црногорске општине као проблем наводе и недостатак интереса приватних компанија за улагање у овај сектор на основу јавно-приватног партнерства. Представници влада и грађанског друштва, с друге стране, често указују на неефикасно управљање јавним комуналним предузећима као главни разлог недовољно квалитетних услуга.

Електрична енергија

Системи снабдијевања и дистрибуције електричне енергије добро су развијени на обје стране границе, и представљају највећа и најснажнија предузећа. Ријеке у оквиру програмског

⁶<http://www.monstat.org/userfiles/file/ICT/IKT%20U%20DOMACINSTVIMA%202013.pdf>

подручја носе 50% хидропотенцијала у обје земље. У Босни и Херцеговини постоји пет хидроелектрана на ријеци Неретви и три електране на ријеци Требишњици. У Гацку постоји термоелектрана која подржава стабилност екосистема. Заједно са другим електранама у Босни и Херцеговини којима управљају три различита јавна предузећа, систем задовољава домаће потребе за енергијом, а у земље региона се извози дио производње.

Црногорско јавно предузеће које се бави производњом енергије приватизовано је 2009. године, укључујући и његове дијелове који се баве производњом, дистрибуцијом и испоруком. Ипак, држава је задржала већински удио у предузећу. Јединице за производњу енергије налазе се у квалификованом подручју и састоје се од хидроелектрана на Пиви и Перућици и од термоелектране у Пљевљима. Након недавног модернизовања постојећих постројења и смањења неколико великих индустрија, Црна Гора је постала извозник енергије у 2013. години. Овај статус могао би бити задржан и у наредним годинама када би била остварена планирана улагања у постојећа и нова постројења за производњу енергије.

Осим потенцијала за производњу хидро и термалне енергије, подручје, такође, нуди значајне, али и још увек неистражене могућности за кориснике сунчеве енергије и енергије вјетра.

Усто, високонапонски водови у квалификованом подручју чине веома важан дио балканске мреже и представљају добру основу за даљњу модернизацију и развој. Црногорско предузеће за пренос електричне енергије под контролом државе, заједно са конзорцијумом који чине италијанска предузећа, започело је изградњу подморског кабла за пренос енергије који повезује Италију и Црну Гору испод Јадранског мора. Ово ће омогућити извоз и увоз електричне енергије и подстаћи даљња улагања у производњу енергије у југоисточној Европи.

Међутим, многе невладине организације у региону и у сусједним земљама истакле су забринутост да би нека од ових улагања могла подразумијевати изградњу великих брана и великих термоелектрана што би могло бити у супротности са еколошким циљевима попут биодиверзитета и декарбонизације. Организације тврде да би умјесто таквих улагања, нагласак требало ставити на развој алтернативних рјешења за снабдијевање енергијом и унапређење енергетске ефикасности.

Нисконапонска (корисничка) мрежа у квалификованом подручју је на мало мање задовољавајућем нивоу. Међутим, није утврђено постојање насеља без електричне енергије.

Економија

Босна и Херцеговина и Црна Гора чланице су Споразума о слободној трговини у централној Европи (ЦЕФТА). ЦЕФТА допуњује Споразум о стабилизацији и придруживању за земље западног Балкана и даје добар оквир за економски развој и регионалну сарадњу.

Општине обухваћене Програмом још увијек осјећају посљедице рата из 1990-их година и недавне глобалне економске кризе. Цјелокупни ниво економског развоја подручја је нижи од односних државних просјека, али прецизни БДП не може бити изведен из доступних статистичких података. БДП по глави становника у Босни и Херцеговини је 2012. године је био 3.419 евра, док је у Црној Гори био 5.063 евра.

Подручје карактерише пољопривреда, примарна производња и низак ниво активности које стварају вриједност. Иако су разноврсни природни услови у квалификованом подручју погодни за диверсификовани развој пољопривреде, пољопривредне активности су ограничене због

недостатка тла доброг квалитета и планинског рељефа. Највећи дио пољопривредног земљишта прекривен је пашњацима и природним ливадама.

Услови за производњу поврћа су оптимални. У северном дијелу највећи проценат територије састоји се од травњака који су идеални за лjetну испашу стоке.

Обално подручје је изразито погодно за производњу воћа (суптропског воћа и маслина) и усјева, а његов брдовити рељеф за узгој стоке ситног зуба. Овај рељеф је, такође, богат медоносним и љековитим биљем, као и врстама дивљег воћа (шипурак, смоква).

Када је у питању сточарство, у квалификованом подручју углавном се узгајају овце и козе. Узгој стоке крупног зуба и пчеларство такође су важне пољопривредне активности у региону.

Пољопривредна производња у квалификованом подручју заснива се на малим породичним фармама због постојећих природних услова и питања власништва над посједима. Млађе генерације губе интересовање за одржавање ове породичне традиције и све више траже запослење у урбаним подручјима.

Индустријски сектор у квалификованом подручју заснива се на производњи електричне енергије, искоришћавању угља, шумарству и обради дрвета, текстила и коже, као и на грађевинској индустрији.

Обје земље имају добру основу за индустријску прераду пољопривредних производа: меснице, млинове са силосима, млекарска постројења, пекаре, фабрике пива и сокова, фабрике за прераду воћа, капацитет за прераду грожђа и производњу вина, прераду љековитог биља и фабрике за производњу конфекцијских производа.

Сектор малих и средњих предузећа

Након реструктурисања и/или ликвидације великих предузећа у власништву државе, мала и средња предузећа су преузела вођство у стварању нове економске активности и запошљавања у квалификованом подручју. Мала и средња предузећа су обично флексибилнија и лакше се прилагођавају тржишним потребама што доводи до различитих прилика за запошљавање, одрживог развоја и позитивног доприноса извозу и трговини.

У Црној Гори је 2012. године било регистровано 23.741 друштво од чега се 8.713 налази у квалификованом подручју. У Босни и Херцеговини је 2012. године било регистровано 59.719 друштава од чега се 30.768 налази у квалификованом подручју. Више од 90% чине мала и средња предузећа, али прецизни проценти не могу бити изведени из статистичких извјештаја.

Углавном се ради о прилично малим предузећима која не посједују менаџерско и маркетиншко искуство. Службе за пружање подршке пословању (пословни центри, пословни инкубатори, консултантске услуге), које би требале пружати подршку у пословању и јачању конкурентности нису довољно развијене.

На неколико локација у региону успостављене су структуре за подршку које финансира држава, али су њихов број и капацитет још увијек недовољни да би задовољили растуће потребе. Локална традиција употребе консултантских услуга у области бизниса скоро да и не постоји, што обесхрабрује будуће консултанте да се уопште почну бавити овим активностима.

Друго ограничење за развој малих и средњих предузећа и предузетништва у овом подручју је постојање пословних баријера и у интерним тржиштима и у различитим врстама економских трансакција између двију земаља. Представници пословне заједнице жале се да је поступак добијања разних дозвола као и транспорт специјализоване опреме и квалификованог особља преко границе с циљем пружања иначе недоступних услуга, за једно предузеће дуготрајан и да представља оптерећење.

Ово обесхрабрује могуће иницијативе за промовисање прекограничне сарадње и оснивање разних врста пословних кластера и успостављање вертикално интегрисаних веза између предузећа. Према томе, потребно је истражити могућности за смањивање пословних баријера и стварање повољнијег окружења за прекограничну сарадњу.

Лош приступ финансирању представља, такође, додатну баријеру на тржишту за мале и средње предузетнике у руралним дијеловима квалификованог подручја који се суочавају са тешкоћама приликом добијања зајмова од комерцијалних банака, будући да оне ријетко прихватају њихово земљиште и имовину као колатерал. Успостављање за сада непостојећих фондова или програма за кредитне гаранције, уз државну подршку и у партнерству са приватним сектором, могло би уклонити овај недостатак.

Туризам

Туризам у региону је у експанзији, нарочито у Црној Гори гдје је постао кључна индустрија у земљи. У 2012. години регистровано је укупно 1.439.500 долазака, од чега су 90% били страни туристи. Од овог броја, око 8% туриста било је из Босне и Херцеговине.

У програмском подручју у Црној Гори регистровано је 27,86% свих туристичких долазака у 2012. години, од чега је 22,9% регистровано у три обалне општине (Херцег Нови, Котор и Тиват), а преосталих 4,96% регистровано је у 10 општина на сјеверу.

У Босни и Херцеговини регистровано је 745.537 туристичких долазака у 2012. години од чега су око 58% били страни туристи. Главне туристичке дестинације у програмском подручју су велики градови, Сарајево, Мостар и Неум, град на обали. Ова средишта привукла су око 46% свих туристичких посјета земљи у 2012. години, или око 69% туристичких посјета квалификованом подручју.

Културни туризам могао би додатно бити унапређен у новим урбаним центрима с обзиром на њихово богато и јединствено културно наслеђе и разноврсност културних догађаја који се организују током читаве године. Остали региони, такође, имају богато културно наслеђе али је оно још увијек недовољно искоришћено у туризму. Незадовољавајуће стање културних споменика и установа које су за њих одговорне су кључни разлози.

Осим привлачне обале и градова, програмско подручје у обје земље нуди јединствен пејзаж, планине, шуме, језера, чисте ријеке, минералне и термалне изворе, природне паркове и заштићена подручја, те велику биоразноликост.

Централни и источни континентални дијелови квалификованог подручја су мање развијени у смислу туризма, али имају значајан потенцијал. Ово су углавном планинска подручја која имају компаративну предност за специјализоване туристичке програме фокусиране на новој "активној" врсти одмора, укључујући и, али без ограничења на, посматрање птица, скијање, пјешачење и бициклизам. С босанскохерцеговачке стране, то су планине Јахорина,

Бјелашница, Игман и Зеленгора. С црногорске стране, Дурмитор и Бјеласица и национални паркови имају највећи потенцијал у овом смислу. Ова подручја нуде много могућности за сеоски туризам, агротуризам и екотуризам, али оне још увијек нису истражене.

Усто, туристички ресурси, попут минералних извора, сланих језера или блата нуде могућност за различите облике здравственог/велнес туризма.

Кључне слабости које спречавају развој туризма ван већих туристичких градова су недовољно развијена инфраструктура и вјештине маркетинга, статична и неефикасна туристичка промоција, недовољна укљученост културног наслеђа у туристичку понуду, непостојање размјене података са туристичком индустријом, низак ниво умрежености између туристичких оператера и других сектора попут пољопривреде, недостатак разноврсних и иновативних туристичких производа и услуга који би обухватили читав регион и учинили га атрактивнијим за потенцијалне туристе.

Успјешне маркетиншке кампање за привлачење све већег броја туриста у познате градове и на обалу могле би бити унапређене када би им се представила понуда остатка квалификованог региона. Ово би могло бити заједнички промовисано као мултиетничка и културно различита европска дестинација са јединственим културним / историјским наслеђем и прелијепом нетакнутом природом, обалом, планинама, ријекама, кањонима, бањама, националним парковима и заштићеним подручјима. Између осталог, такве кампање могле би наглашавати да регион нуди многе привлачне могућности за активне одморе попут пјешачења и бициклизма, као и алтернативне облике здравственог, еко и сеоског туризма у комбинацији са органском пољопривредом.

Образовање, истраживање и развој

Образовни систем у квалификованом подручју добро је развијен када су у питању основне и средње школе и високошколске установе. У већини градова је неписмено мање од 2% становника. Средње школе се налазе у свим градовима у овом подручју.

Образовни системи у Босни и Херцеговини и Црној Гори су слични, с обавезним основним образовањем и необавезним средњошколским и високошколским образовањем, углавном у јавним школама.

Мрежа основног и средњег образовања добро је развијена, али установе и услови за учење још увијек су испод жељеног нивоа у већини случајева. Број високошколских установа је у стабилном порасту, а нуде се различити програми на додипломском и постдипломском нивоу.

Повезаност између образовних институција и пословног сектора је, међутим, још увијек слаба и резултује незнатним активностима у области иновација, истраживања и развоја.

Тржиште рада (запосленост и незапосленост)

Поређење истраживања тржишта рада која су провеле државне канцеларије за статистику⁷ у складу са препорукама Међународне организације рада указују на то да су ниска стопа

⁷ Институције које се баве статистиком у БиХ (Агенција за статистику Босне и Херцеговине-БХАС, Федерална агенција за статистику-ФОС и Републички институт за статистику Републике Српске - РСРСТ)
http://www.bhas.ba/?option=com_content&view=article&id=113=ba и црногорска канцеларија за статистику Монстат
<http://www.monstat.org/cg/page.php?id=22&pageid=22>
http://www.bhas.ba/?option=com_content&view=article&id=113=ba

запослености и висока стопа незапослености у Босни и Херцеговини и Црној Гори или стагнирале или постале још неповољније у периоду од 2007. до 2012. године.

У истраживању није посебно анализирана клима запошљавања у квалификованом подручју Босне и Херцеговине, али доступни подаци указују на то да је стопа незапослености у том подручју нижа од просјечне стопе на нивоу државе. С друге стране, истраживања у Црној Гори омогућавају поређење развијенијих централних и приобалних подручја са мање развијеним сјеверним дијелом Црне Горе гдје се налази 9 од 14 квалификованих општина.

Истраживања тржишта рада указују на то да је већ ниска стопа запослености на сјеверу смањена са 31,2% у 2006. на 26,9% у 2012. години, а да је веома висока стопа незапослености даље порасла са 33,2% на 36, 5% у 2012. години. Према томе, квалификовано подручје у Црној Гори има значајно вишу стопу незапослености од државног просјека, а чини се да се овај јаз све више продубљује.

Највиша стопа незапослености је међу квалификованим радницима, младима и женама.

Недостатак прилика за запошљавање је главни разлог за бригу у обје државе због негативног утицаја на већ ниске приходе и животни стандард већине становника. Изгледи за веће побољшање ове ситуације у краткорочном периоду нису велики с обзиром на спор опоравак од посљедица глобалне економске кризе и потребе за окончањем поступка реструктурисања неких компанија у државном власништву и јавних административних тијела.

У обје државе спор процес стварања нових радних мјеста прате и неповољни миграциони трендови. У Црној Гори, током протеклих година забиљежено је смањење од 2,9% укупне популације, са 638.000 у 2007. години на 619.700 у 2012. години.

Без обзира на то, унутрашње миграције, с мање развијеног сјевера у развијеније централно и приобално подручје, више забрињавају, будући да је сјеверни регион изгубио 9,34% становника током истог петогодишњег периода.

Неповољна ситуација с миграцијама даље је отежана због стабилног „одлива мозгова“ што обје државе и квалификована програмска подручја оставља без драгоцене и потребне обучене људске радне снаге.

Зависност од запошљавања у јавном сектору је и даље велика будући да слаба предузетничка иницијатива не ствара довољно прилика за алтернативно запошљавање. Мобилност радне снаге је мала, посебно прекогранична, због рестрикција и административних препрека које намећу обје стране како би заштитиле своја тржишта рада.

Овај проблем мање је изражен у Црној Гори гдје је, према агенцијама за запошљавање из Босне и Херцеговине и Црне Горе, око 25% -30% нерезидентне радне снаге традиционално ангажовано из Босне и Херцеговине. Црногорске власти годишње издају око 15.000-20.000 радних дозвола за нерезиденте гдје су њихове услуге углавном потребне у приобалним подручјима током туристичке сезоне.

И Црна Гора и Босна и Херцеговина су развиле активне политике запошљавања и потребну институционалну инфраструктуру како би ријешиле ова важна питања, али постоји простор за повећање њихове ефикасности. Бољи резултати и сарадња са регионом могли би посебно бити

остварени у унапређењу приступа стручном обучавању, стажирању, неформалним и цјеложивотним образовним модулима и програмима, као и повећаном сарадњом између партнера у јавном и приватном сектору на тржишту рада.

Квалификовано подручје дуж границе укључује нека од неке од најудаљенијих региона обје земље које нису (учињене) привлачним улагачима, што је могло довести до прилика за запошљавање. Непотребно је наглашавати да би унапређена сарадња између двију земаља, њихово учествовање у заједничким улагањима и пружању посебно осмишљених подстицаја могла повећати атрактивност ових граничних подручја заједници улагача.

Животна средина и природа

Квалификовано подручје у Босни и Херцеговини и Црној Гори поприлично је хомогено са природног, географског и еколошког становишта и карактерише га добро очувана природна околина и драгоцјени ресурси с релативно малим нивоима загађења. С друге стране, постоји и неколико "црних тачака" када је у питању загађење, и оне стварају озбиљне проблеме.

На овој територији постоје три национална парка (Дурмитор, Биоградска Гора и Сутјеска) и пет заштићених подручја. Природни ресурси су углавном очувани, али неке локације су изложене већем загађењу. Највећи загађивачи у овом региону су термоелектрана на угаљ у Пљевљима и ливнице у Никшићу. Рудник угља у Пљевљима и рудник црвеног боксита у Никшићу узрокују проблеме са отпадом и подземним водама.

Обје стране границе суочавају се са сличним изазовима у обезбјеђивању уравнотеженог пута ка социјално-економском развоју, уз истовремено очување изванредног природног наслеђа и испуњавања услова ЕУ-а који се односе на животну средину и климатске промјене.

Један од њих је и боље спровођење начела „загађивач плаћа“. Други је унапређење еколошке инфраструктуре и управљања јавним комуналним предузећима, као и убрзање спровођења стратегија енергетске ефикасности и планова активности који су усклађени са ЕУ-ом. Посљедње, али не и најмање значајно, је потреба за уклањањем минских поља за која се још увијек претпоставља да се налазе у квалификованом подручју.

Постоји недостатак интегрисаних и координисаних интервенција с обје стране границе како би се заштитила животна средина и промовисао одрживи развој. Напори требају бити усмјерени ка развоју и модернизацији подручја под посебном заштитом, информативних система за посјетиоце, размјене програма, информативних система и спровођења јавно-приватних партнерстава у заштити природе.

Између осталог, неки од првих корака у овом смислу били би успостављање нових или модернизација постојећих прекограничних установа за надзор над околином и дјеловање у случају природних катастрофа, подизање свијести о добробитима заштите животне средине и одрживог развоја, развој партнерстава између јавног, приватног и друштвеног сектора у спровођењу иницијатива за заштиту животне средине и пројеката одрживог развоја и промовисање принципа социјално одговорног пословања.

Црногорска влада је успоставила агенцију за заштиту животне средине чији је задатак утврдити, промовисати и помоћи приликом спровођења сличних активности, док Босна и Херцеговина нема такву институцију на државном или ентитетском нивоу.

Култура

Заштита културног наслеђа има солидну правну основу и обезбеђују је специјализоване институције у обје земље.

У Црној Гори, институција задужена за културу је Министарство културе. Такође, постоје двије специјализоване институције одговорне за културно наслеђе, формално организоване у оквиру Министарства културе. Управа за заштиту културног наслеђа задужена је за правна питања и заштиту културног наслеђа, док је друга институција Центар за заштиту и археологију водећа институција у области археологије и очувања културног наслеђа у Црној Гори.

За разлику од Црне Горе, институције у Босни и Херцеговини задужене за културу и културно наслеђе су веома децентрализоване, односно, за културу су одговорне институције у два ентитета: Министарство образовања и културе Републике Српске, с Републичким институтом за заштиту културног, историјског и природног наслеђа и Федерално министарство културе и спорта са Институтом за заштиту културног и природног наслеђа, док је Министарство цивилних послова Босне и Херцеговине задужено за успостављање основних принципа координације и хармонизације ентитетских планова, као и за дефинисање стратегија на међународном нивоу.

У објема земљама општине у координацији са релевантним министарствима и институцијама за заштиту културе имају примарну одговорност за бригу, одржавање, употребу и заштиту споменика од утицаја природе и људских активности, за то да споменици буду доступни јавности, те за трошкове редовног одржавања.

Сарадња између релевантних институција у области културе оснажена је током посљедњих година.

Недостатак финансијских ресурса ипак ограничава могућност размјене искустава, прилика за ширење знања, организовање заједничких догађаја и активности у вези са заштитом културног наслеђа.

Културна сарадња је била и још увијек је важна веза између заједница са обје стране границе. Програмска област дијели веома сличне традиције, обичаје, језик и културно наслеђе. Постоји велики број културних удружења, удружења мањина и клубова чији је циљ очување локалне традиције.

Надаље, још увијек постоји неистражен потенцијал за промовисање и слављење културног и природног наслеђа у пограничном подручју, те повезаности између исте туристичке понуде.

Основни закључци

Топографија показује квалификовано подручје којим доминирају планине и слабо насељена рурална подручја која су погођена демографском неравнотежом будући да се значајан број становника преселио и још увијек се сели у урбана подручја. Ово посебно важи за младе, образоване људе који на овај начин повећавају утицај „одлива мозга“.

Надаље, недостатак прилика за запошљавање главни је разлог за бригу у обје државе због негативног утицаја на већ ниске приходе и животни стандард већине становника.

Цјелокупни ниво економског развоја програмског подручја нижи је од односних државних просјека. Економију карактерише пољопривреда, примарна производња и низак ниво активности које стварају вриједност. Углавном се ради о прилично малим и средњим предузећима која не посједују менаџерско и маркетиншко искуство. Службе за пружање подршке пословању и консултантске услуге које би требале пружати подршку у пословању и јачању конкурентности нису довољно развијене.

Образовни систем у квалификованом подручју добро је развијен када су у питању основне и средње школе и високошколске установе.

Културолошке разлике и језичке баријере су минималне због дугогодишње добре сарадње и узајамних односа.

Осим привлачне обале и градова, програмско подручје у обје земље нуди јединствен пејзаж, планине, шуме, језера, чисте ријеке, минералне и термалне изворе, паркове природе и заштићена подручја, те велику биоразноликост.

Све наведено представља ендегене вриједности и потенцијале који даље могу бити искоришћени за јачање економског раста и социјалне кохезије раста. Међутим, овоме треба приступити на исправан и одржив начин како би се избјегла претерана експлоатација и негативне посљедице на животну средину.

ДОДАТАК 2: SWOT анализа подручја

Приоритет 1: Промовисање прекограничног запошљавања, мобилности радне снаге и социјалне и културне инклузије.

Испитаници и интервјуисане институције означиле су тржиште рада као једну од кључних слабости. Непостојање прилика за запошљавање и мобилности радне снаге, уз појаву „одлива мозга“ главни су разлози за забринутост јер имају негативан утицај на већ ниске приходе и животни стандард већег броја становника.

У рангирању прилика, тржиште рада је на високом мјесту, док су мобилност радне снаге и социјална инклузија рангиране ниско. С друге стране, карактеристике радне снаге за запошљавање су на nižем нивоу у Црној Гори, а на вишем у Босни и Херцеговини. Образовање, рад, социјална и здравствена инфраструктура означене су као мањи приоритети у програмском подручју.

Недостатак људских ресурса означен је као велика пријетња, и у босанскохерцеговачким и у црногорским институцијама и у босанскохерцеговачким општинама, док црногорске општине мисле да се ради о средње озбиљној пријетњи.

Када је у питању интерес за даљу сарадњу, запошљавање, мобилност радне снаге и културна и социјална инклузија налазе се високо на листи заједничких приоритета.

SWOT

Предности	Слабости	Прилике	Пријетње
<ul style="list-style-type: none"> Постојање комплементарности економија као и сличности тржишта; Историјске везе и заједнички пут нуде добру основу за културно разумијевање, изградњу повјерења и прекограничну сарадњу; Непостојање језичких баријера; Добри комшијски односи; Одговарајући број граничних прелаза; Постојање политика запошљавања и планова за подршку развоја приватног 	<ul style="list-style-type: none"> Негативни раст популације који доводи до неповољних демографских трендова; Ниски животни стандарди и старење популације на селу; Недовољан квалитет и капацитет постојећих граничних прелаза; Ограничен проток информација на тржишту; „Одлив мозга“ и миграције; Растући тренд релативно високе стопе 	<ul style="list-style-type: none"> Повећана тенденција ка/потенцијал за конкретније активности прекограничне сарадње; Повећана мобилност и прилагођавање радне снаге на нову економску потражњу; Већа свијест о и осјетљивост за социјалну инклузију маргинализованих група; Оријентисаност политика на спровођење активних мјера за подршку стварања прилика за запошљавање у мање развијеним подручјима у региону (посебна оријентација треба бити усмјерена на 	<ul style="list-style-type: none"> Све већи депопулациони трендови; Старење популације; Потпуна популација у појединим руралним мјестима; Повећана социјална искљученост неких сектора (особе са инвалидитетом, мањине, жене и млади); Незапосленост узрокована колапсом или реструктурисањем већих индустрија барем у неким дијеловима

Предности	Слабости	Прилике	Пријетње
<p>сектора;</p> <ul style="list-style-type: none"> Активне политике запошљавања које се спроводе на основу ИПА програма прекограничне сарадње из претходног периода кроз организовање сајмова запошљавања и округлих столова о посредовању у запошљавању између двију држава. 	<p>незапослености у руралним подручјима;</p> <ul style="list-style-type: none"> Ниски приходи и животни стандард за већину популације; Мала мобилност радне снаге. 	<p>младе занатлије у неразвијеним подручјима);</p> <ul style="list-style-type: none"> Прекогранична размјена и сарадња у истраживању потенцијала за стварање социјалне економије и социјалног предузетништва; Развој заједничких програма за унапређење знања запослених и незапослених; Заједнички развој позитивног окружења у којем се промовишу предузетничка култура и запошљавање, посебно када су у питању млади. 	<p>квалификованог подручја;</p> <ul style="list-style-type: none"> Недовољна улагања у људски капитал и мобилност радне снаге.

Приоритет 2: Заштита животне средине, прилагођавање на климатске промјене и смањење негативних посљедица климатских промјена, спречавање ризика и управљање.

Институције и општине су веома добро оцијениле заштиту животне средине. Квалитет животне средине сматра се највећом предношћу подручја.

Еколошка инфраструктура, посебно постројења за прераду отпада и прикупљање отпада и канализацију сматрају се највећим слабостима подручја.

Квалитет животне средине и унапређење еколошке инфраструктуре означени су као један од највећих приоритета и у Босни и Херцеговини и у Црној Гори.

Ефикасна употреба одрживих природних ресурса сматра се једном од највећих прилика подручја. Општине и институције у Босни и Херцеговини и интервјуисане црногорске институције виде унапређену прераду отпадних вода као прилику од мање важности, док су развој алтернативних извора енергије и унапређен систем прикупљања и одлагања отпада оцијењени као важније прилике.

Недовољна финансијска средства из државног буџета означена су као највећа пријетња, што посебно сматрају општине.

Занимање за будућу сарадњу у еколошком сектору веома је снажна и у Босни и Херцеговини и у Црној Гори.

SWOT

Предности	Слабости	Прилике	Пријетње
<ul style="list-style-type: none"> Оснажен правни и институционални оквир за заштиту животне средине; Повећана свијест јавности захваљујући, између осталог, активностима/пројектима спроведеним у претходном програмском периоду; Неки локални планови у обзир узимају приступ заснован на одрживом развоју; Релативно велика заштићена природна подручја. 	<ul style="list-style-type: none"> Недостатак заједничких прекограничних садржаја за надзор над и спречавање природних катастрофа; Неодговарајућа инфраструктура и управљање јавним комуналијама, посебно у мањим насељима (водовод, канализација, чврсти отпад); Непостојање одлагалишта за чврсти отпад и рециклажних постројења; Слабо спровођење принципа „загађивач плаћа“; Споро спровођење стратегија енергетске ефикасности и обновљиве енергије и планова активности. 	<ul style="list-style-type: none"> Усвајање правне тековине ЕУ-а повећаће корист и изгледе за по животну средину прихватљиви развој и заштиту животне средине, нетакнуте природе и драгоцјених ресурса; Могућа употреба одрживих, повољних по животну средину и енергетски ефикасних услуга и технологија; Подизање свијести о добробитима заштите животне средине и одрживог развоја и повећано учествовање јавности у повезаним поступцима одлучивања; Промовисање и успостављање принципа социјално одговорног пословања; Партнерство јавног, приватног и цивилног сектора у спровођењу иницијатива за заштиту животне средине и промовисање програма и пројеката одрживог развоја; Успостављање 	<ul style="list-style-type: none"> Незадовољавајућа постројења за отпадне воде, канализацију и одлагање отпада која могу угрожити јавност и допринијети споријем економском развоју; Инфраструктурна улагања која би могла неповољно утицати на животну средину; Неодржив економски развој и неконтролисано загађење могу угрожити квалитет ваздуха, воде и тла; Повећана и неконтролисана сјеча шума.

Предности	Слабости	Прилике	Пријетње
		заједничких центара за хитне ситуације; • Промовисање производње обновљивих извора укључујући и презентације.	

Приоритет 3: Промовисање одрживог превоза и унапређење јавних инфраструктура.

Превоз и јавна инфраструктура оцијењени су мало испод просјека у Црној Гори и прилично ниско у Босни и Херцеговини.

Када је у питању превоз, путна инфраструктура се сматра релативном предношћу, док се исто односи на жељезницу само у Црној Гори. У објема државама постоје релативно важни развојни планови за модернизацију путева, док је модернизација жељезнице и јавног превоза означена као релативно важна.

Када је у питању друга јавна инфраструктура, снабдијевање електричном енергијом, телекомуникације/приступ интернету и водоснабдијевање су три главне предности. Управљање отпадом, прерада отпадних вода и друга инфраструктура у области животне средине су кључне слабости. У смислу приоритета за даљњи развој, поредак је обрнут, и унапређење школарске инфраструктуре представља велики приоритет, док снабдијевање електричном енергијом и телекомуникације/приступ интернету нису посебно наглашени у овим плановима.

Унапријеђено одржавање/развој постојеће инфраструктуре сматра се високим приоритетом и у Босни и Херцеговини и у Црној Гори, у складу са ставовима из упитника и из интервјуа с институцијама. Развој алтернативних извора енергије и унапређење система прикупљања и одлагања отпада општине и институције у Босни и Херцеговини сматрају великом приликом. Истог су става и у институцијама Црне Горе.

Недовољна финансијска средства из државних буџета за рјешавање питања недостатака у инфраструктури (саобраћај, водоснабдијевање, енергија) представљају највећу пријетњу према ставовима свих страна. У Црној Гори, многе општине и институције навеле су и недостатак занимања приватног сектора за улагања у овим областима. Недостатак општинских средстава за суфинансирање пројеката, као и слаба вертикална и хоризонтална координација сматрају се највећим пријетњама према одговорима датим у Босни и Херцеговини. За општине у Црној Гори, спор процес децентрализације и сива економија такође су велике пријетње које угрожавају већ слабе капацитете за улагања у капиталну модернизацију инфраструктуре.

Занимање за будућу сарадњу у области унапређења саобраћаја и јавне инфраструктуре прилично је мало, што је најочигледније у Босни и Херцеговини.

SWOT

Предности	Слабости	Прилике	Пријетње
<ul style="list-style-type: none"> Постојање основне саобраћајне инфраструктуре (релативно добар квалитет главних путева); Постојање трију међународних аеродрома; Мogućност прикључивања на међународне правце. 	<ul style="list-style-type: none"> Периферна географска и саобраћајна локација у оквиру подручја Балкана; Удаљена локација граничних подручја унутар њихових државних територија и од главних привредних центара; Морфологија региона негативно утиче на саобраћајну инфраструктуру; Тежак терен повећава трошкове одржавања и изградње; Непостојање интереса за мала улагања/софт пројекте; Постојећа инфраструктура не обезбјеђује потребан ниво пружања услуга и безбједности путева. 	<ul style="list-style-type: none"> Ефикаснији гранични прелази који се могу носити са повећаним интензитетом саобраћаја; Обнова, модернизација, проширење и интеграција путне инфраструктуре; Већа доступност претходних студија изводљивости и других планова/студија; Развој прилика које нуди будућа Јадранско-јонска макрорегионална стратегија. 	<ul style="list-style-type: none"> Периферна позиција квалификованог подручја у вези са главним саобраћајним токовима; Одлагања у спровођењу релевантних инфраструктурних пројеката у области саобраћаја због слабе финансијске способности; Повећани трошкови превоза (унутрашњег/спољног) због неразвијене саобраћајне инфраструктуре; Заобилажење региона због лоше саобраћајне инфраструктуре; Фрагментација надлежности и одговорности у саобраћајном сектору (пружаоци услуга).

Приоритет 4: Подршка туризму и културном и природном наслеђу.

Туризам заснован на културном и природном наслеђу има веома висок укупан рејтинг и у Босни и Херцеговини и у Црној Гори.

У овом смислу, природно наслеђе сматра се кључном предношћу док су туризам и културно наслеђе оцијењени као релативне предности подручја, иако се ово не односи на институције културе и забаве.

Туризам је оцијењен веома високом оцјеном у развојним плановима на свим нивоима власти.

Развој туристичке понуде повезане с културним и природним наслеђем сматра се једном од највећих прилика у региону, што одговара једнако високој оцјени додијељеној „Ефикасној и одрживој употреби природних ресурса“. Интервјуисане црногорске институције напоменуле су, такође, да су до сада имале одличну сарадњу са паралелним институцијама у Босни и Херцеговини, посебно када су у питању промовисање културног наслеђа и туризам.

Кључне пријетње осим недостатка финансијских ресурса из јавног буџета, како то виде у Босни и Херцеговини и у Црној Гори, јесу непостојање квалификованих људских ресурса и, у одређеној мјери, неријешена питања власништва над имовином.

Када је у питању интересовање за будућу сарадњу у туризму и области културног и природног наслеђа, оно је веома велико и у Босни и Херцеговини и у Црној Гори.

SWOT

Предности	Слабости	Прилике	Пријетње
<ul style="list-style-type: none"> Јединствени пејзаж и ресурси (планинска подручја под шумама и извори воде, језера, чисте ријеке, минерални и термални извори); Обално подручје са квалитетним плажама којем се лако приступа; Умјерена континентална клима са различитим утицајима и плодним тлом; Разнолика и добро очувана природа са парковима природе и заштићеним подручјима; Велика биоразноликост, укључујући 	<ul style="list-style-type: none"> Слаба интегрисаност културног наслеђа у развој туристичке понуде и недовољна искоришћеност културних и забавних садржаја; Слабе локалне институционалне структуре којима недостају капацитети за стимулисање развоја туризма; Неразвијеност болничке инфраструктуре и недостатак разноликих и иновативних туристичких производа и услуга; Неразвијене авионске везе са регионом; Статична и неефикасна промоција туризма на 	<ul style="list-style-type: none"> Културни/историјски туризам и образовне активности којима се регион промовише као мултиетничка и привлачна европска локација; Развој алтернативних облика руралног туризма и органске пољопривреде са могућностима за смјештај; Ширење и међународно признавање паркова природе и заштићених подручја; Унапређење постојеће туристичке понуде кроз активирање културних/природних/историјских ресурса и потенцијала; Повећана видљивост прекограничног туризма кроз организовање појединачних понуда око главних туристичких и културних потенцијала; Унапређење билатералне сарадње у оглашавању регионалних туристичких 	<ul style="list-style-type: none"> Пословне баријере, посебно за добијање дозвола за изградњу хотела; Недостатак знања, искуства и вјештина у управљању и оглашавању одредишта; Недовољно ресурса за текуће одржавање и очување природног, културног и историјског наслеђа; Претерана изложеност/претерано искоришћавање одређених локација/ресурса; Глобалне климатске промјене могу утицати на туризам.

Предности	Слабости	Прилике	Пријетње
<ul style="list-style-type: none"> вриједне љековите биљке и траве; Богато културно наслеђе (историја, архитектура, традиција и фолклор); (Дјелимично) развијена туристичка инфраструктура. 	<ul style="list-style-type: none"> државном нивоу; Непостојање центара за координацију и информисање осим у великим урбаним центрима; Сезонски развој туризма; Поједина подручја остају затворена због минираности; Незадовољавајуће стање културног наслеђа. 	<p>одредишта;</p> <ul style="list-style-type: none"> Видљиве приватне иницијативе у сектору туризма које одговарају појачаној потражњи за велнес, здравственим и екотуризмом; Развој специјализованих туристичких програма фокусираних у нову „активну“ врсту одмора; Заједнички развој туристичких производа и њихово заједничко оглашавање; Бициклизам/пјешачење као глобални тренд. 	

Приоритет 5: Улагања у младе, образовање и вјештине.

Образовање, рад, социјална и здравствена инфраструктура означени су као мањи приоритети у програмском подручју.

Системи примарног и секундарног образовања, постојање универзитета и високообразовних институција у већим градовима сматрају се предностима, док се недостатак модерних сервиса за стручно образовање и мигрирање младих и обучених људи у урбане центре и у иностранство сматрају кључним слабостима.

Сматра се да прилику представља развој образовних и програма за обучавање који су прилагођени потребама младих на тржишту рада и у јачању веза између образовне и пословне заједнице како би се заједнички процијениле и испуниле будуће потребе за обученом младом радном снагом.

Сматра се да је кључна пријетња спор економски развој, незадовољавајуће прилике за запошљавање и сталне миграције које маргинализују погранична подручја.

Веома мали број институција и општина изјавио је да је успостављена прекогранична сарадња у сектору образовања. Када је у питању интерес за будућу сарадњу, испитани су изразили прилично мали интерес (БиХ) или веома мали интерес (ЦГ) у овом погледу.

SWOT

Предности	Слабости	Прилике	Пријетње
<ul style="list-style-type: none"> Добро развијени системи примарног и секундарног образовања; Постојање универзитета и високообразовних институција; Постојање истраживачких институција; Успостављени заједнички споразуми/позитивна претходна искуства. 	<ul style="list-style-type: none"> Унутрашња економска миграција младих и обучене и продуктивне радне снаге у урбане центре и емиграција у иностранство смањују радну снагу и развојни потенцијал квалификованог подручја; Економско и пословно окружење недовољно је повезано; Недостатак модерних стручних и образовних сервиса; Непостојање кохерентних политика и развојних програма; Ограничено прекогранично искуство; Недостатак истраживачких институција и консултантских сервиса. 	<ul style="list-style-type: none"> Већи нагласак на образовне и програме обука прилагођене потребама младих на тржишту рада; Јачање веза између образовне и пословне заједнице са циљем заједничке оцјене и задовољавања будућих потреба младе обучене радне снаге; Промовисање иницијатива размјене; Развој и подршка неформалном образовању младих и програми развоја вјештина. 	<ul style="list-style-type: none"> Спора транзиција система секундарног образовања повећање јаз између понуде и потражње на тржишту рада; Нема промјена у затвореном кругу сиромаштва, недостатка образовања и незадовољавајућих прилика за запошљавање маргинализује погранична подручја и спречава економски развој; Иzolованост општег образовног система и затварање школа (посебно у удаљеним подручјима); Недостатак образовних могућности.

Приоритет 6: Промовисање локалног и регионалног управљања, планирања и изградња административних капацитета.

Локална управа, планирање, изградња административних капацитета и јавних услуга на локалном нивоу сматрају се слабостима и у Босни и Херцеговини и посебно у Црној Гори. Њихово унапређење је, с друге стране, на крају списка развојних приоритета у упитницима примљеним од општина из обје државе.

Када су у питању прилике за будуће унапређење јавних услуга, осим уопштено, сматра се да су конкретније у смислу система за управљање катастрофама и спремности за дјеловање у ванредним ситуацијама. Усто, постоји прилика да се уведу и промовишу студијски, образовни, претквалификациони и стручни развојни програми са двоструким циљем олакшавања смањења броја запослених у јавној управи и унапређења услуга које се пружају грађанима.

Сматра се да главне пријетње леже у старом процесу децентрализације и спровођењу реформе јавне управе, као и у смањењу броја запослених, недовољна средства из јавних фондова и финансијска аутономија на локалном нивоу, недостатак квалификованих људских ресурса, велика подложност виших званичника политичким промјенама и корупција у јавном сектору.

Општине и институције пријавиле су да су имале споразуме о сарадњи, добре билатералне односе и искуство у спровођењу заједничких програма.

Ипак, изражени интерес за сарадњу у промовисању локалног управљања, планирања и изградњу административних капацитета прилично је мали у обе државе, посебно у Босни и Херцеговини гдје је оцијењен најнижом оцјеном.

SWOT

Предности	Слабости	Прилике	Пријетње
<ul style="list-style-type: none"> Добри билатерални односи и постојање споразума о сарадњи; Искуство у спровођењу заједничких програма; Процес децентрализација траје; Прописи локалној самоуправи погодују прекограничној сарадњи; Повећани капацитети планирања у локалној администрацији. 	<ul style="list-style-type: none"> Низак ниво и недостатак оквира политика за локални економски развој; Спор процес реформе јавне управе; Ограничени административни и капацитети апсорпције на локалном нивоу; Ограничено партнерство у програмирању и спровођењу регионалне развојне политике; Недовољан износ јавних средстава и финансијске аутономије на локалном нивоу; 	<ul style="list-style-type: none"> Хармонизација администрације с обе стране са правном тековином ЕУ-а; Развој механизма за обезбјеђивање прекограничне институционалне помоћи и знања; Могуће партнерство грађанског друштва и јавне администрације у процесу доношења одлука и пружања услуга; Увођење и промовисање студијских, образовних, претквалификационих и стручних развојних програма са двоструким циљем олакшавања смањења броја запослених у јавној управи и унапређења услуга које се пружају 	<ul style="list-style-type: none"> Недостатак одрживости у политичкој посвећености реформи јавне управе на централном и локалном нивоу; Различита брзина у процесу приступања ЕУ-у и преузимања правне тековине може довести до питања компатибилности; Велика подложност виших званичника политичким промјенама.

Предности	Слабости	Прилике	Пријетње
	<ul style="list-style-type: none"> Застарјели објекти и опрема у сектору јавних услуга које се нуде на локалном нивоу. 	<ul style="list-style-type: none"> Пенос знања и искуства везаног за добру праксу у регионалној/локалној управи и темама важним за Програм прекограничне сарадње; Успостављање пилот и демонстрационих пројеката од прекограничне важности (здравство, социјална заштита, брига о дјечи, образовање). 	

Приоритет 7: Повећање конкурентности, развој пословања и малих и средњих предузећа, трговина и инвестиције.

Развој малих и средњих предузећа и повећање конкурентности, трговине и улагања оцијењена су високом оцјеном и у Босни и Херцеговини и у Црној Гори.

Док конкурентност и економски развој нису кључне предности него слабости у овом неразвијеном подручју, доступност пословних локација и подручја, укључујући индустријске зоне и инкубаторе представља само средње важан приоритет у општинским развојним плановима обје државе. Надаље, ниво сарадње и окупљања у кластере малих и средњих предузећа је низак, а промовисање пословних прилика у подручју је неодговарајуће.

Када је у питању рангирање могућности у упитницима, развој малих и средњих предузећа оцијењен је највишим оцјенама. Додатне могућности виде се у развојним капацитетима за пољопривредну производњу и прераду хране, стандардизацију и сертификацију локалних пољопривредних и прехранбених производа, развој локалних тржишта и интернационализација, и, на крају списка, у успостављању пословних инкубатора и / или индустријских зона.

Одређени број институција и привредних комора навео је, такође, да сарадња између структура за подршку пословању и промовисање улагања и пословних прилика у подручју могу бити унапређене.

С друге стране, највећа пријетња је сива економија, недостатак менаџерских вјештина и квалификованих људских ресурса и неријешених питања власништва.

Занимање за сарадњу у повећању конкурентности, развој пословања и малих и средњих предузећа и улагања веома је велико и у Босни и Херцеговини и у Црној Гори.

SWOT

Предности	Слабости	Прилике	Пријетње
<ul style="list-style-type: none"> Добро развијена производња енергије и дистрибутивна мрежа; Растући број и промет сектора малих и средњих предузећа; Постојећа индустријска база (нпр. текстилна и хемијска индустрија, производња и испорука енергије, прерада метала и хране) тренутно се реконструише како би била конкурентнија у будућности; Релативно добро развијена занатска индустрија; Одговарајућа екоклима за производњу вина, воћа, поврћа, дувана, медицинског биља и здравих прехранбених производа; Традиција области 	<ul style="list-style-type: none"> Низак ниво сарадње и окупљања малих и средњих предузећа у кластере; Низак ниво додате вриједности у прерађивачкој индустрији; Недовољно државних/локалних и страних директних улагања што угрожава модернизацију и реструктурисање пограничних подручја и њихових застарјелих и неконкурентних индустријских и пољопривредних ресурса; Неадекватно развијена локална инфраструктура; Недовољан развој софистицираних структура и услуга за пружање подршке пословању; Економија у руралним крајевима квалификованог подручја често је сегментирана једнообразна и маргинализована; Слаб приступ финансијама, посебно за мала и средња предузећа и предузетнике у 	<ul style="list-style-type: none"> Искоришћавање предности ЦЕФТА споразума како би се повећао извозни потенцијал; Развој и искоришћавање веза између локалних привредних сектора како би се остварила добит од ланаца испоруке и кластера и конкурентност и даљњи економски раст; Унапређење предузетништва и квалитета производа кроз прекограничне иницијативе; Тржишни потенцијал за стварање економске сарадње која води до прераде биолошких производа; Повећана прекогранична сарадња између структура које подржавају пословање у индустрији и услужним секторима; Брендирање регионалних производа; Потенцијал за партнерство јавног сектора и 	<ul style="list-style-type: none"> Непостојање снажног одређивања за уклањање регионалних развојних разлика и подршке бржем економском расту мање развијених региона барем у дијелу квалификованог подручја; Споро усвајање техничких и стандарда квалитета ЕУ-а; Неадекватна промоција регионалног пословања и прилика за улагања.

Предности	Слабости	Прилике	Пријетње
<p>одређених пољопривредних производа препозната на иностраним тржиштима;</p> <ul style="list-style-type: none"> Постојање основних структура за подршку пословању. 	<p>руралним подручјима.</p>	<p>банкарског сектора у унапређењу приступа финансирању за мала и средња предузећа и предузетнике у руралним подручјима и подршке развоју локалне инфраструктуре;</p> <ul style="list-style-type: none"> Унапређење сервиса за одлагање отпада и канализације повећање економски потенцијал подручја; Потенцијални развој алтернативних/обновљивих извора енергије. 	

Приоритет 8: Јачање истраживања, технолошког развоја, иновација и ИЦТ-а.

Јачање истраживања, технолошки развој, иновације и ИЦТ оцијењени су релативно ниском оцјеном.

Истраживање и развој препознати су као кључне слабости од стране општина и институција у обје државе. Међутим, налазе се ниско на нивоу општинских развојних планова.

Оцјена доступности повезане инфраструктуре варира од високе када су у питању телекомуникације и приступ интернету, до ниске када се ради о доступности локација. Оне су оцијењене мало вишом оцјеном, али се не налазе високо на списку општинских развојних планова.

Будуће прилике, технолошки развој и иновације, као и приступ и квалитет ИТЦ-а оцијењени су најнижом оцјеном и у Босни и Херцеговини и у Црној Гори.

Главне пријетње виде се у недостатку одговарајуће свијести јавности, стратегија и акционих планова, као и у недостатку квалификованих људских ресурса.

Занимање за сарадњу у јачању истраживања, технолошког развоја, иновација и ИЦТ-а веома је ниско и у Босни и Херцеговини и у Црној Гори.

SWOT

Предности	Слабости	Прилике	Пријетње
<ul style="list-style-type: none"> Добро развијена телекомуникациона мрежа; Постојање ИЦТ пословних инкубатора у већим градовима; Релативно добро образоване млађе генерације и свеукупно унапређени приступ могућностима за усвајање нових знања у овим областима. 	<ul style="list-style-type: none"> Низак удио модерних технологија које се користе у пољопривреди и индустрији; Недостатак државне подршке истраживању, технолошком развоју, иновацијама и ИЦТ-у; Слаба промоција и свијест јавности о иновацијама и постојећим механизмима подршке иноваторима. 	<ul style="list-style-type: none"> Повећан број интернетских прикључака и приступа новим технологијама; Развој ИЦТ пословних инкубатора и центара за иновације у квалификованом региону; Промовисање и подизање свијести јавности о добробитима иновација и подршке иновацијама; Унапређење постојећих и развој нових подстицаја истраживањима, технолошком развоју, иновацијама и ИЦТ-у. 	<ul style="list-style-type: none"> Настављено занемаривање јавних улагања у истраживање, технолошки развој, иновације и ИЦТ; Ограничен капацитет и прилагођавање новим трендовима; Мала привлачност квалификованог региона за домаће и стране улагаче.

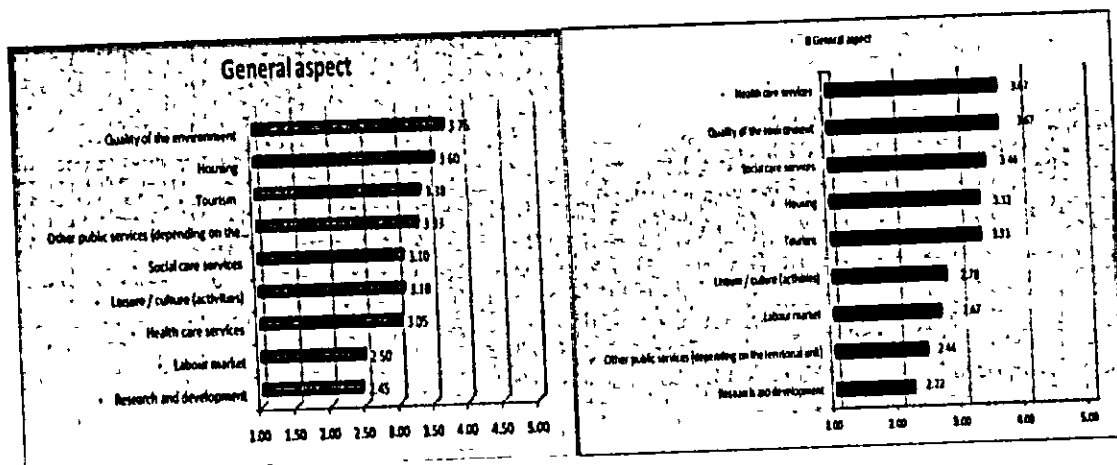
ДОДАТАК 3: Компаративна анализа уштитника за општине Пројена предности и слабости сваке територијалне јединице општине

Босна и Херцеговина

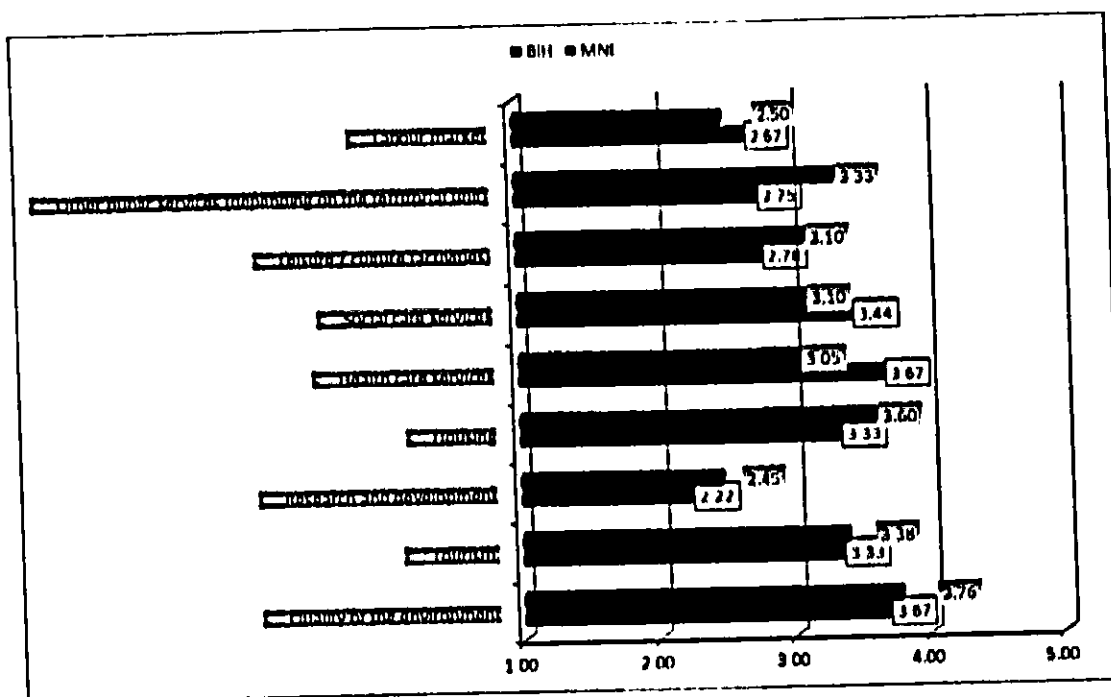
Црна Гора

Резултати између 1 (велика слабост) и 5 (изразита предност)

Општи аспект

Општи аспект	Општи аспект
<ul style="list-style-type: none"> Квалитет животне средине Стамбено збрињавање Туризам Друге јавне услуге (у зависности од .) Услуге социјалне заштите Слободне/културне активности Услуге здравствене заштите Тржиште рада Истраживање и развој 	<ul style="list-style-type: none"> Услуге здравствене заштите Квалитет животне средине Услуге социјалне заштите Стамбено збрињавање Туризам Слободне/културне активности Тржиште рада Друге јавне услуге (у зависности од територијалне јединице) Истраживање и развој

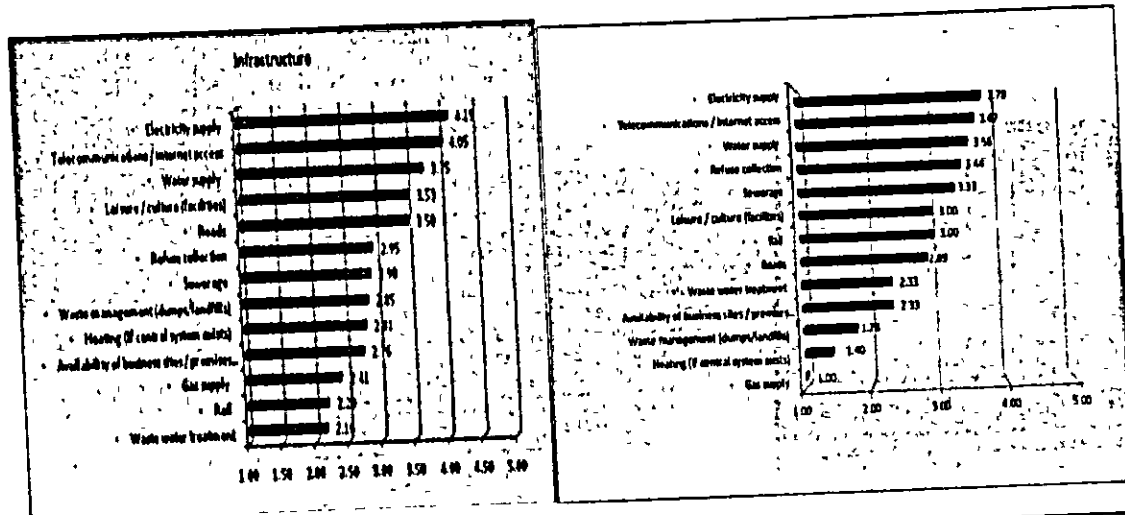
- Tržište rada
- Druge javne usluge (u zavisnosti od teritorijalne jedinice)
- Slobodne/kulturne aktivnosti
- Usluge socijalne zaštite
- Stambeno zbrinjavanje
- Istraživanje i razvoj
- Turizam
- Kvalitet životne sredine

ИНФРАСТРУКТУРА

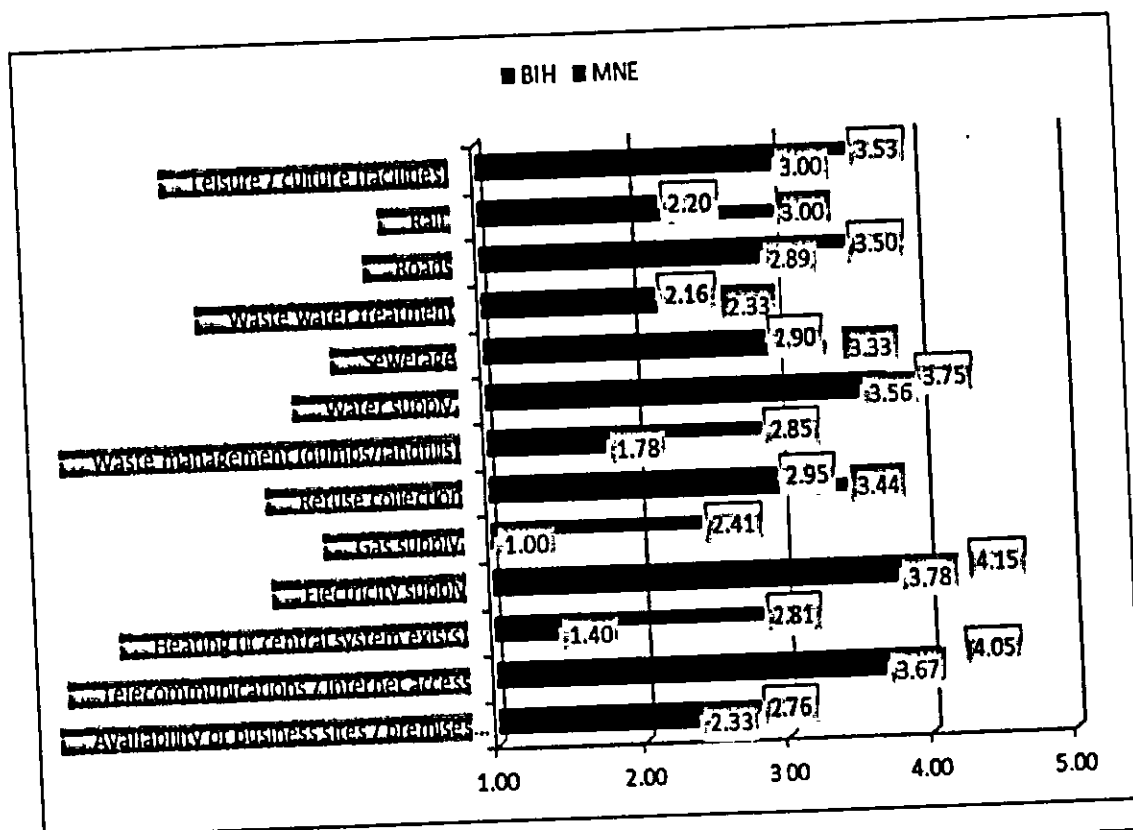
Босна и Херцеговина

Црна Гора

Резултати између 1 (велика слабост) и 5 (изразита предност)

Инфраструктура	
• Снабдијевање електричном енергијом	• Снабдијевање електричном енергијом
• Телекомуникације/приступ интернету	• Телекомуникације/приступ интернету
• Снабдијевање водом	• Снабдијевање водом
• Рекреациони/културни садржаји	• Скупљање отпада
• Путеви	• Канализација
• Скупљање отпада	• Рекреациони/културни садржаји
• Канализација	• Жељезнице
• Управљање отпадом (депоније/одлагалишта)	• Путеви
• Гривање (уколико постоји централни систем)	• Пречишћавање отпадних вода
• Доступност пословних објеката/просторија ...	• Доступност пословних објеката/просторија ...
• Снабдијевање плинtimer	• Управљање отпадом (уколико постоји централни систем)
• Жељезнице	• Гривање (уколико постоји централни систем)
• Пречишћавање отпадних вода	• Снабдијевање плинtimer

- Рекреациони/културни садржаји
- Железнице
- Пuteви
- Пречишћавање отпадних вода
- Канализација
- Водоснабдијевање
- Управљање отпадом (депоније/одлагалишта)
- Скупљање отпада
- Снабдијевање плинoм
- Снабдијевање електричном енергијом
- Гријање (уколико постоји централни систем)
- Телекомуникације/приступ интернету
- Доступност пословних објеката/просторија

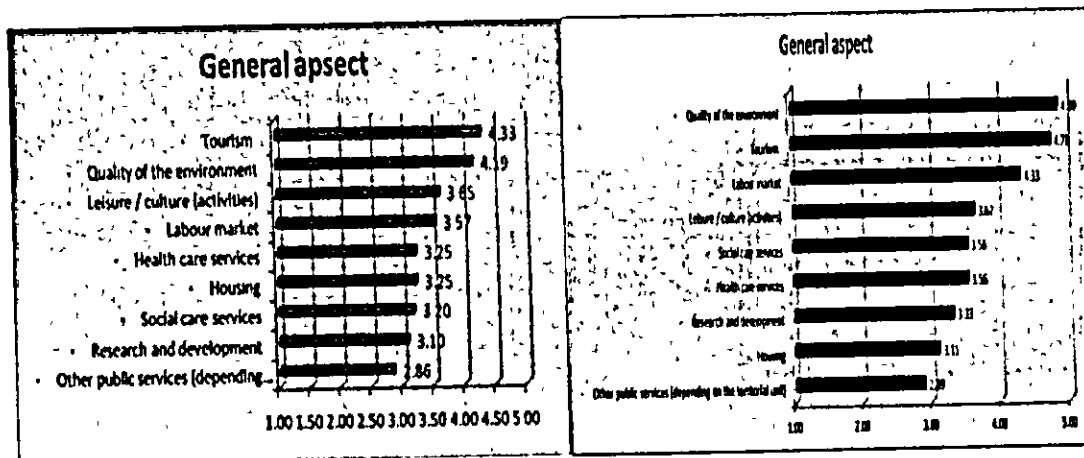
Оцјена развојних и инфраструктурних приоритета сваке територијалне јединице

Босна и Херцеговина

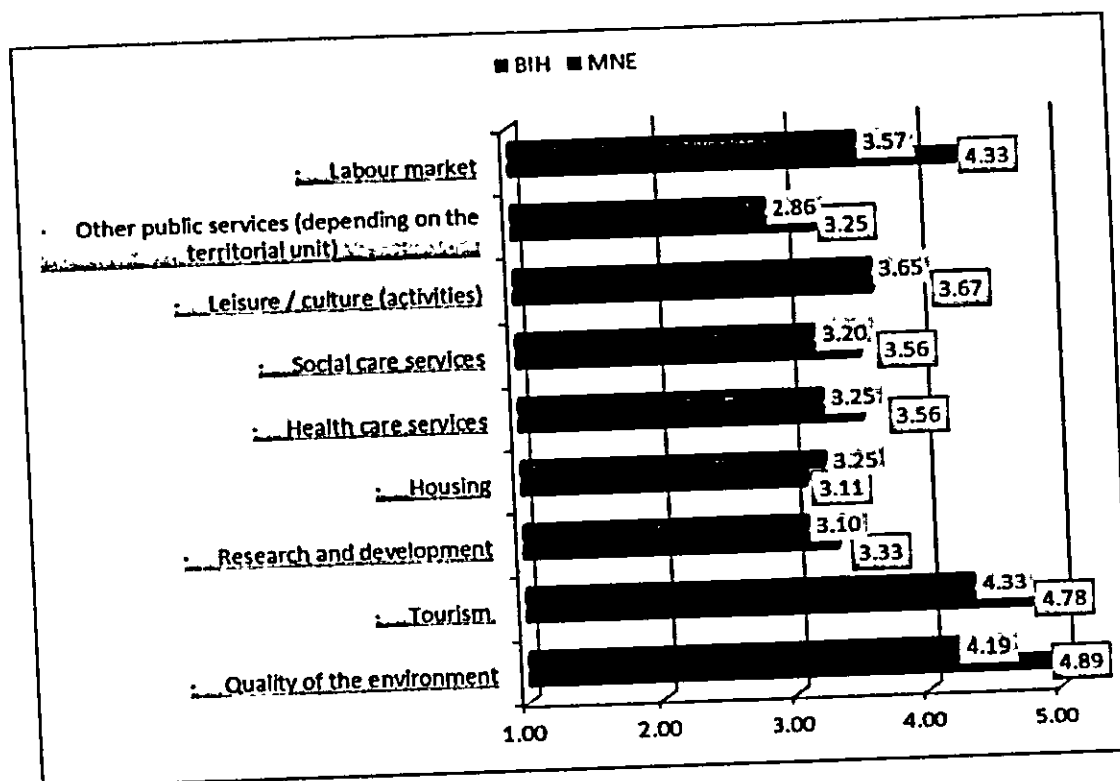
Црна Гора

Резултати између 1 (велика слабост) и 5 (изразита предност)

Општи аспект

Општи аспект	Општи аспект
<ul style="list-style-type: none"> Туризам Квалитет животне средине Слободне/културне активности Тржиште рада Услуге здравствене заштите Стамбено збрињавање Услуге социјалне заштите Истраживање и развој Друге јавне услуге (у зависности ...) 	<ul style="list-style-type: none"> Квалитет животне средине Туризам Тржиште рада Слободне/културне активности Услуге социјалне заштите Услуге здравствене заштите Истраживање и развој Стамбено збрињавање Друге јавне услуге (у зависности од територијалне јединице)

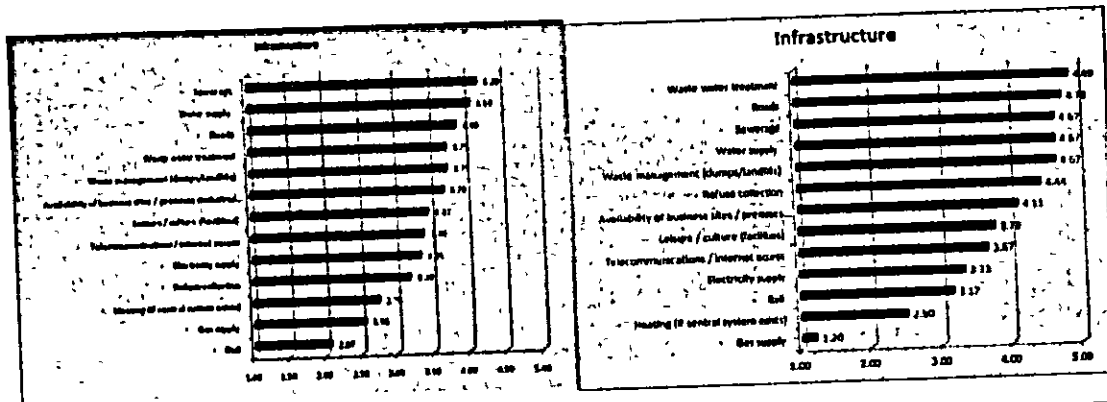
- Тржиште рада
- Друге јавне услуге (у зависности од територијалне јединице)
- Слободне/културне активности
- Услуге социјалне заштите
- Услуге здравствене заштите
- Стамбено збрињавање
- Истраживање и развој
- Туризам
- Каалитет животне средине

ИНФРАСТРУКТУРЕ

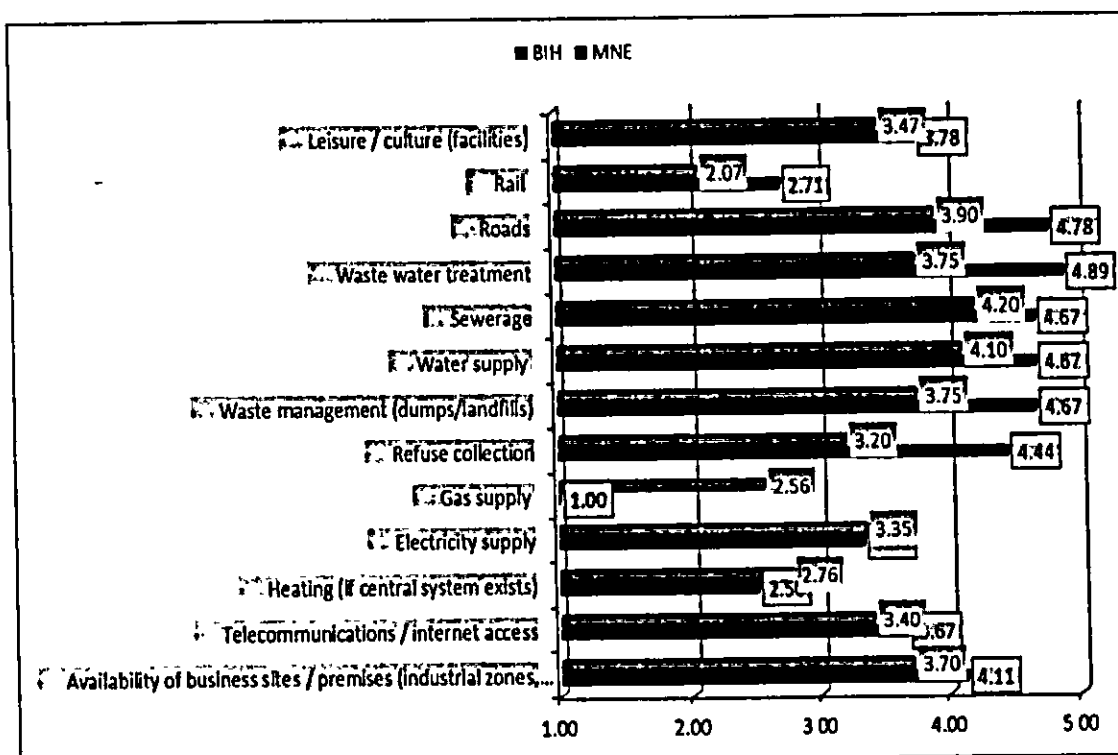
Босна и Херцеговина

Црна Гора

Резултати између 1 (велика слабост) и 5 (изразита предност)

Инфраструктура	Инфраструктура
<ul style="list-style-type: none"> Канализација Водоснабдијевање Путеви Пречишћавање отпадних вода Управљање отпадом (депонije/одлагалишта) Доступност пословних објеката/просторија Рекреациони/културни садржаји Телекомуникације/приступ интернету Снабдијевање електричном енергијом Скупљање отпада Гријање (уколико постоји централни систем) Снабдијевање плинком Железнице 	<ul style="list-style-type: none"> Пречишћавање отпадних вода Путеви Канализација Водоснабдијевање Управљање отпадом (депонije/одлагалишта) Скупљање отпада Доступност пословних објеката/просторија Рекреациони/културни садржаји Телекомуникације/приступ интернету Снабдијевање електричном енергијом Железнице Гријање (уколико постоји централни систем) Снабдијевање плинком

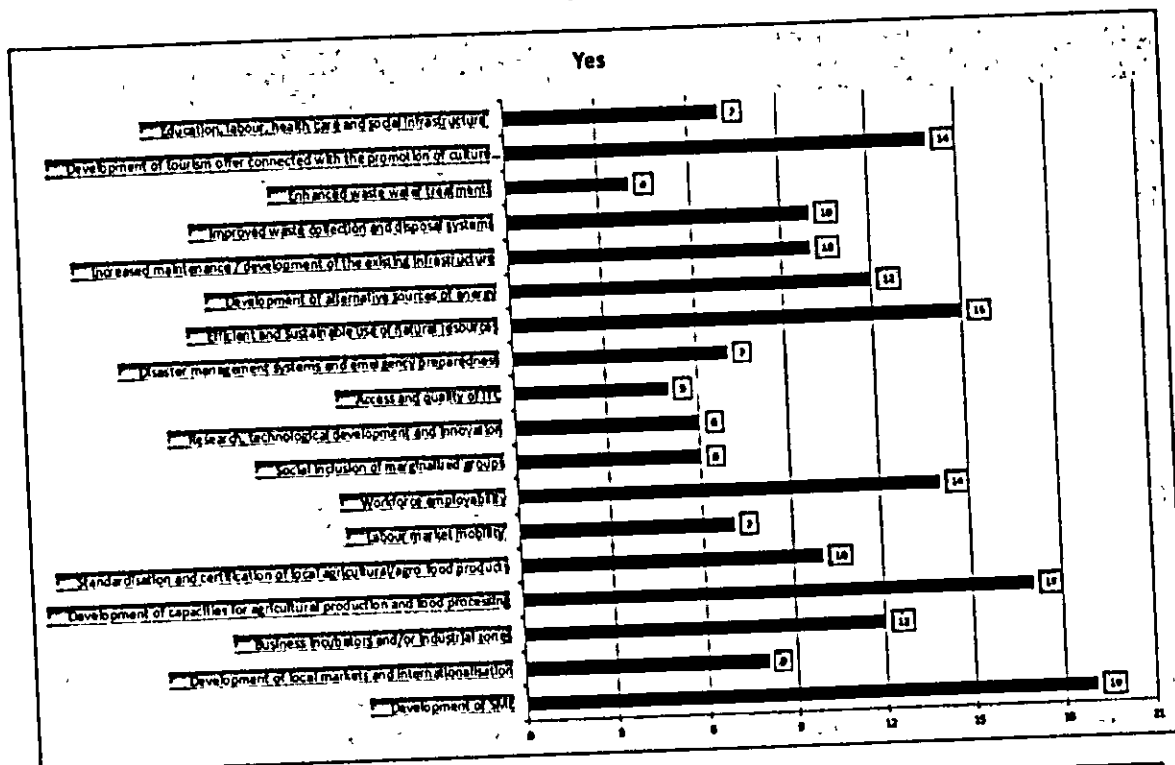

- Рекреациони/културни садржаји
- Железнице
- Путеви
- Пречишћавање отпадних вода
- Канализација
- Водоснабдијевање
- Управљање отпадом (депоније/одлагалишта)
- Скупљање отпада
- Снабдијевање плинком
- Снабдијевање електричном енергијом
- Гријање (уколико постоји централни систем)
- Телекомуникације / приступ интернету
- Доступност пословних објеката / просторија (индустријске зоне, .)

Главне прилике према мишљењу општина

Број позитивних одговора

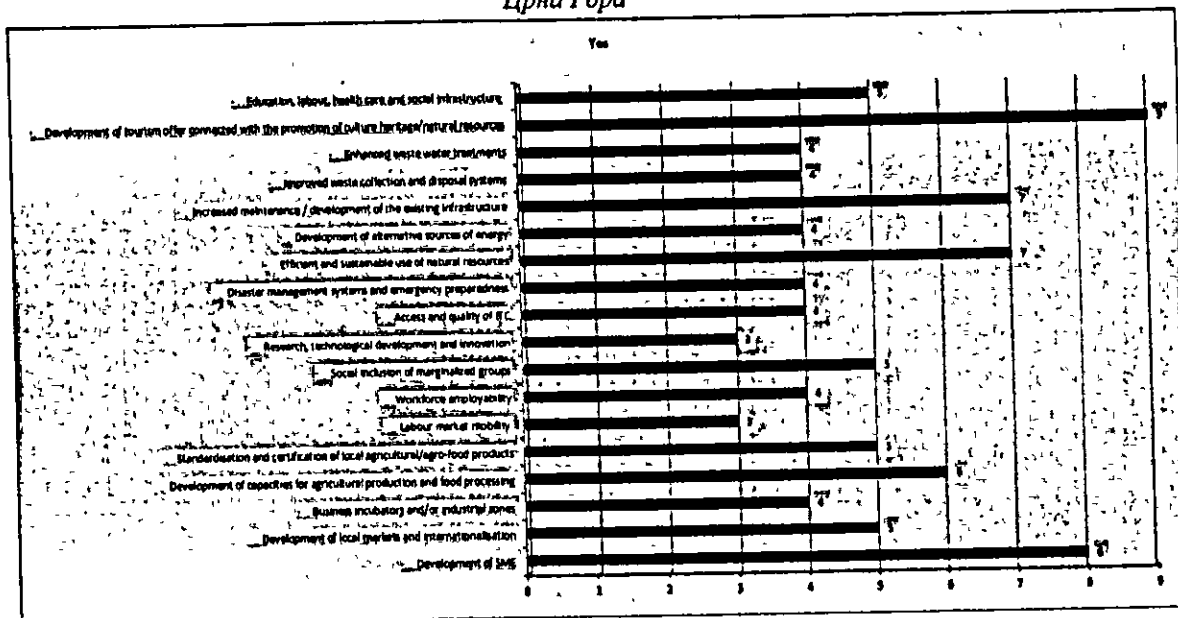
Босна и Херцеговина

Да

- Образовање, рад, здравствена заштita и социјална инфраструктура
- Развој туристичке понуде повезан са промовисањем културе
- Побољшано пречишћавање отпадних вода
- Побољшан систем прикупљања отпада и збрињавања
- Повећано одржавање/развој постојеће инфраструктуре
- Развој алтернативних извора енергије
- Ефикасно и одрживо коришћење природних ресурса
- Системи управљања у кризним ситуацијама и приправност у хитним случајевима
- Приступ и квалитет ИТЦ-а
- Истраживање, технолошки развој и иновације
- Социјална укљученост маргинализованих група
- Могућност запошљавања радне снаге
- Мобилност тржишта рада
- Стандардизација и сертификација локалних пољопривредних производа
- Развој капацитета за пољопривредну производњу и прераду хране
- Пословни инкубатори и/или индустријске зоне
- Развој локалних тржишта и интернационализација
- Развој малих и средњих предузећа

Црна Гора

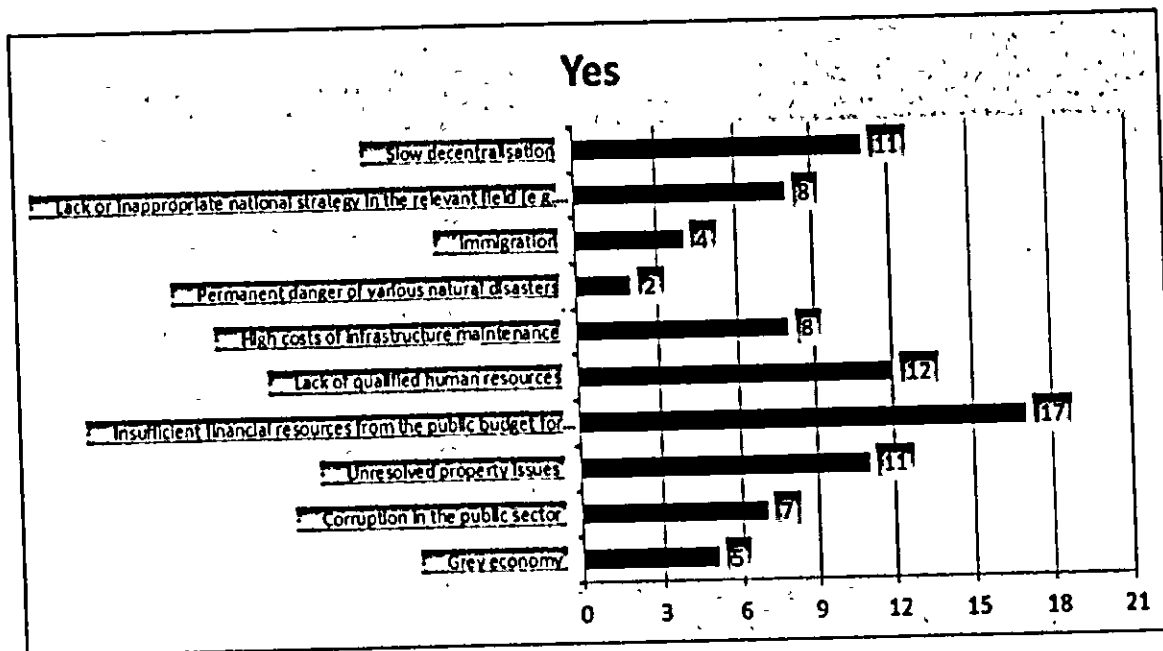
Да

- Образовање, рад, здравствена zaštita и социjalna infrastruktura
- Razvoj turističke ponude povezan sa promovisaњem kulturne baštine/prirodnih resursa
- Poboljšano prečišćavaњe otpadnih voda
- Poboljšan sistem prikupљања otpada и збрињавања
- Poveћano одржавање/razvoj postoјеће infrastruktуре
- Razvoj алтернативних извора енергије
- Ефикасно и одрживо коришћење природних resursa
- Системи управљања у кризним ситуацијама и приправност у хитним случајевима
- Приступ и квалитет ИТЦ-а
- Истраживање, технолошки развој и иновације
- Социjalna укљученост маргинализованих група
- Могућност запошљавања радне снаге
- Мобилност тржишта рада
- Стандардизација и сертификација локалних пољопривредних производа
- Развој капацитета за пољопривредну производњу и прераду хране
- Пословни инкубатори и/или индустријске зоне
- Развој локалних тржишта и интернационализација
- Развој малих и средњих предузећа

Главне пријетње према мишљењу општина

Број позитивних одговора

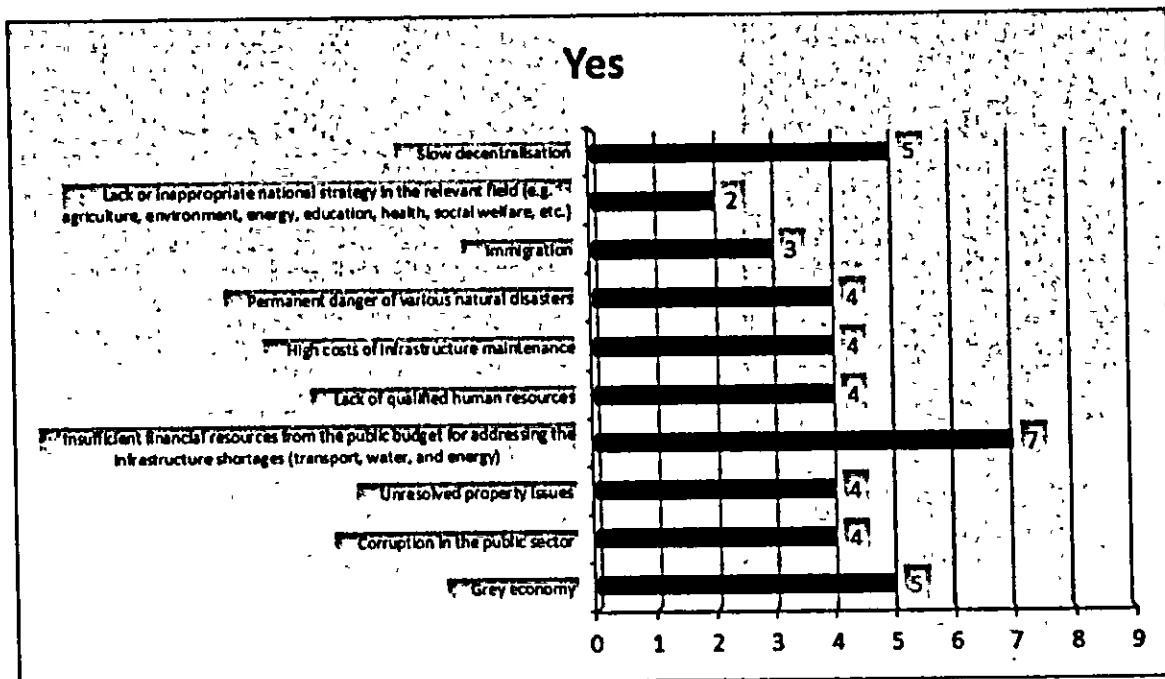
Босна и Херцеговина

Да

- Спора децентрализација
- Непостојање или неприкладна национална стратегија у одговарајућем подручју (нпр ..)
- Имиграција
- Стална опасност од разних природних катастрофа
- Високи трошкови одржавања инфраструктуре
- Недостатак квалификованих људских ресурса
- Недовољно финансијских средстава из јавног буџета за ..
- Неријешена питања у вези са некретностима
- Корупција у јавном сектору
- Сива економија

Црна Гора

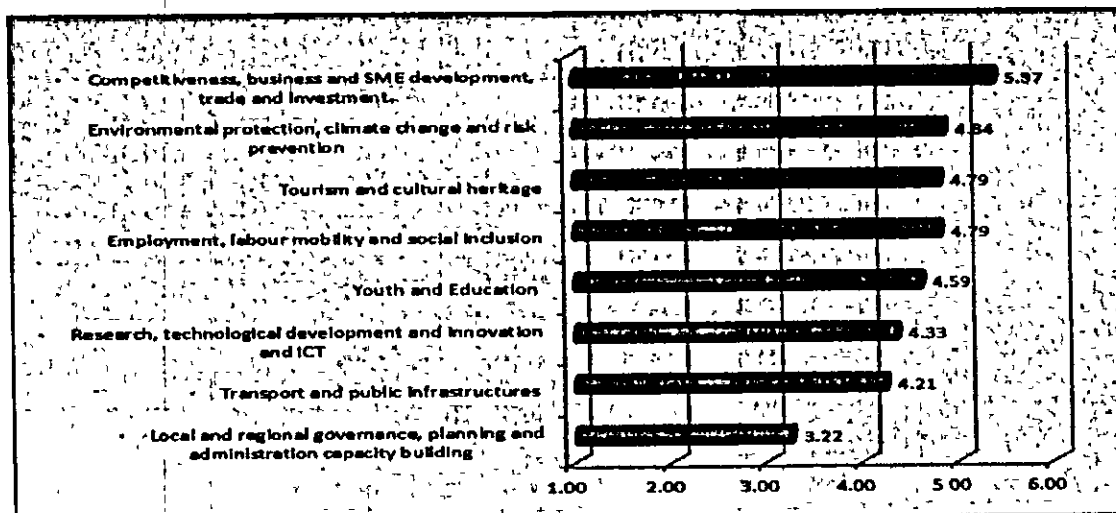

Да

- Спора децентрализација
- Непостојање или неприкладна национална стратегија у одговарајућем подручју (нпр. пољопривреда, животна средина, енергија, образовање, здравство, социјална заштита, итд)
- Имиграција
- Стална опасност од разних природних катастрофа
- Високи трошкови одржавања инфраструктуре
- Недостатак квалификованих људских ресурса
- Недовољно финансијских средстава из јавног буџета за рјешавање проблема инфраструктуре (транспорт, вода и енергија)
- Неријешена питања у вези са некретностима
- Корупција у јавном сектору
- Сива економија

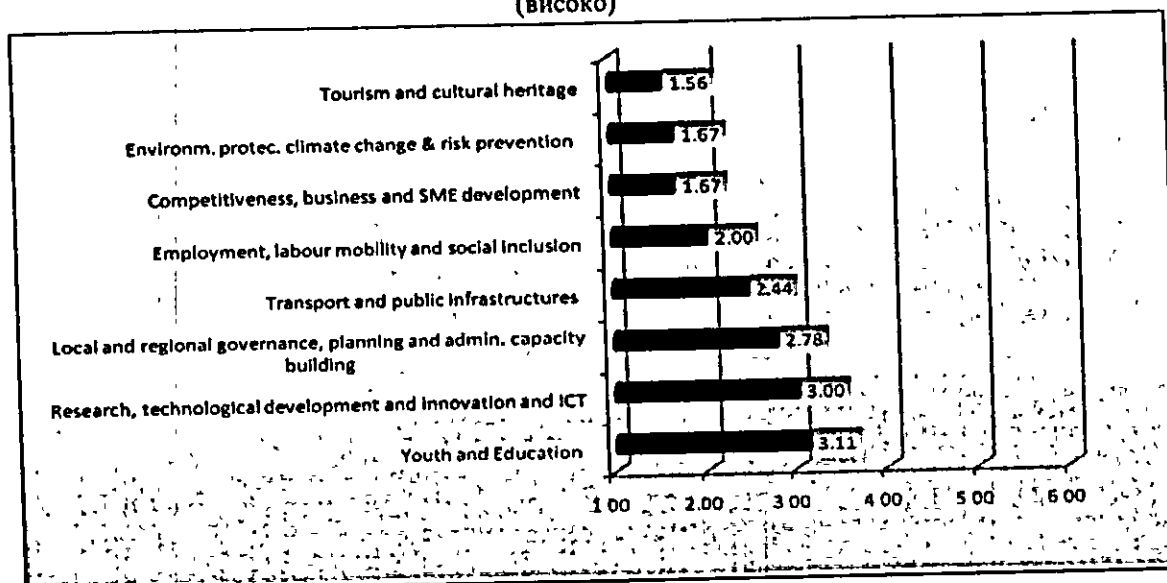
Преферирана подручја сарадње са паралелним институцијама

Босна и Херцеговина: резултати су између 1 (ниско) и 6 (високо)

- Конкурентност, пословање и развој малих и средњих предузећа, трговина и инвестиције
- Заштита животне средине, климатске промјене и спречавање ризика
- Туризам и културна баштина
- Запошљавање, мобилност радне снаге и социјална укљученост
- Млади и образовање
- Истраживање, технолошки развој и иновације и ИЦТ
- Транспорт и јавне инфраструктуре
- Локално и регионално управљање, планирање и јачање административних капацитета

Црна Гора: резултати су између 1 (ниско) и 6
(високо)

- Туризам и културна баштина
- Заштита животне средине, климатске промјене и спречавање ризика
- Конкурентност, пословање и развој малих и средњих предузећа
- Запошљавање, мобилност радне снаге и социјална укљученост
- Транспорт и јавне инфраструктуре
- Локално и регионално управљање, планирање и јачање административних капацитета
- Истраживање, технолошки развој и иновације и ИЦТ
- Млади и образовање

Потврђујем да овај превод у потпуности одговара оригиналу,
који је састављен на енглеском језику.

Датум: 20.04.2016.

Стални судски тумач за енглески и њемачки - Марина Чотић